

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1915.

Andra kammaren.

Nr 51.

Lördagen den 10 april.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 98, angående anslag för upplysnings- och undervisningsverksamhet till nykterhetens främjande;

nr 99, angående användning av viss besparing å anslaget till 1914 års kurser i alkohologi och hälsolära;

nr 109, angående viss utfästelse till Stockholms stad rörande västra stambanans framdragande över den föreslagna s. k. Hammarbyleden;

nr 112, med förslag till ändrad lydelse av 18 § i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket;

nr 113, angående upptagandet i 1916 års riksstat av inkomsten av statens tobaksmonopol; och

nr 114, angående förstärkning av arbetskrafterna hos kammarrätten.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 2.

På förslag av herr talmannen, som förmälde sig hava om tiden för valen samrått med första kammarens talman, beslöt kammaren att företaga val av ledamöter i det särskilda utskott, riksdagen beslutit tillsätta, måndagen den 12 och val av suppleanter i samma utskott tisdagen den 13 innevarande april.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till jordbruksutskottet propositionen, nr 100, angående driftkostnader under år 1916 för egnahemslånefonden;

Andra kammarens protokoll 1915. Nr 51.

till bankoutskottet propositionen nr 101, angående understöd åt avlidne förvaltaren vid Alnarps egendom Gottfrid Fredricsons och hans efterlevande hustrus minderåriga barn; samt

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 102, angående statsbidrag för år 1915 till parallellundervisning vid lantmannaskolan å Fridhem i Malmöhus län;

nr 103, angående försäljning av förra militiebostället Bökås nr 1 i Jönköpings län;

nr 104, angående uppförande å ordinarie stat av statens veterinärbakteriologiska anstalt m. m.; och

nr 105, angående uteslutande ur riksstaten av de under titeln »gästgivares friheter» uppförda anslag.

§ 4.

Ang. ersättning åt friherre S. Raab för viss förlust.

Till avgörande förelåg först jordbruksutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av väckt motion om ersättning åt friherre Sten Raab för förlust, som tillfogats honom genom kronans mot honom förda talan om återvinning av en fastighet.

Uti en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande handläggning hänvisad motion, nr 63, av herr *Andersson* i Knäppinge m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att åt friherre Sten Raab skulle beviljas någon ersättning för den förlust, som tillfogats honom genom återvinning till kronan av $\frac{3}{16}$ mantal Smedjevik i Madesjö socken, med det belopp riksdagen därtill funne skäl anslå.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Andersson* i Knäppinge och *Nilsson* i Linnås, vilka yrkat avslag å utskottets hemställan och bifall till den i ämnet väckta motionen samt att friherre Raab måtte såsom ersättning för honom åsamkad förlust beviljas en ersättning av 7,548 kronor.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Andersson* i Knäppinge, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Rörande den i detta jordbruksutskottsutlåtande behandlade frågan, i vilken jag är dels reservant och dels även motionär, ber jag att för en liten stund få taga kammarens uppmärksamhet i anspråk. Den ersättningsfråga, som här föreligger, har en viss förhistoria. Det är fråga om en person, som av kronan har blivit avhänd det som han ansett sig ha full äganderätt till. Det är enligt häradshövding Ribbings utredning visat, att redan den 2 november 1756 sålts till skatte $\frac{3}{16}$ mantal Smedjevik. Sedan är det ostridigt,

att under den sedan dess gångna tiden hela hemmanet, tillsammans $\frac{3}{8}$ mantal, gått i köp mellan enskilda och lagfarits såsom kronoskatte. Redan den 2 mars 1871 såldes på exekutiv auktion detta hemman till en filosofie doktor Lagerhamn, som i sin tur transporterade köpet på den ifrågavarande sökanden Raabs fader, och utfärdades fastebrev på detta den 12 juli 1873. År 1875 ägde han hela hemmanet $\frac{3}{8}$ mantal. Sedan friherre Axel F. Raab dött och hemmanet övergått till sökandens mor, köpte denne Sten Raab det av henne och erhöll lagfart den 3 oktober 1887.

Ang. ersättning åt friherre S. Raab för viss förlust.
(Forts.)

Sålunda är det ostridigt att detta hemman över 100 år har genom köp och försäljningar gått från ägare till ägare och därunder lagfarits, varjämte även inteckningar beviljats i hemmanet. Det är ostridigt enligt utskottets förmenande, att så är förhållandet, men då det har visat sig, att den ena hälften var av den natur, att den stod som krono upptagen i jordeboken, väcktes genom exekutiv auktion och exekutiv försäljning frågan till liv om att undersöka detta förhållande. Vid undersökningen konstaterades, att den ena delen av hemmanet var av krononatur, och därpå följde, att kronan väckte process mot den person, som ansåg sig som ägare, nämligen denne friherre Sten Raab; slutligen vann kronan sin process mot honom och genom utslag den 8 juni 1900 avhändes sålunda denne friherre Sten Raab sin rättighet till hemmanet.

Det synes oss motionärer, att detta är något, som man har att beteckna såsom en ganska svårartad princip i förhållande till den allmänna rättsuppfattningen i landet, att en jordägare eller annan fastighetsägare, vem det vara må, blir avhänd sin egendom, sedan han under så lång tid suttit i god tro och icke kunnat finna annat än att han är i sin fulla rätt, enär hans fångesmän före honom också vunnit och erhållit det bevis över äganderätten, som den stora allmänheten anser vara det enda säkra, nämligen lagfartsbeviset och fastebrevet. Det går knappast att inbilla någon, åtminstone ej mer än en mycket ringa del av folket, annat än, att om man har fått sitt fastebrev utställt, så är man ägare till det man har köpt, ärvt eller förvärvat.

Under sådana förhållanden har också denne friherre Raab och hans företrädare eller fångesmän besuttit denna egendom under, som sagt, över hundra år. Nu upptäcktes genom den ekonomiska svårighet, som denne man kom i, och genom de exekutiva åtgärder, som vidtoges mot honom, att endast den ena hälften av hemmanet kunde säljas, vilket också skedde till ett pris av 500 kronor på exekutiv auktion. Därvid upptäcktes även, att kronan kunde väcka process om återvinning av den andra hälften.

Nu synes det oss vara ganska egendomligt, om en sådan rättsprincip skall kunna vara gällande, låt vara att den är formellt riktig. Det allmänna rättsmedvetandet reagerar mot en sådan tankegång, att man egentligen skall behöva stå i en så osäker ställning till det som man anser vara rätt och billigt att man äger. Utskottet har här under sin prövning av denna fråga även erkänt, vad jag här har relaterat, nämligen att denna egendom har i över hundra år tillhört fri-

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.

(Forts.)

herre Raab och hans företrädare, men utskottet säger, att då han nu har fränkänts denna rätt genom laga dom, det icke kan anses, att han har någon rätt att här kräva, därför att han har åtnjutit den inkomst, som hemmanet kunnat lämna under en så lång tid. Det är nämligen en skogsförsäljning, åberopar utskottet, varigenom han har gjort sig tillgodo det som han i hemmanet har nedlagt. För min del anser jag det vara en mycket vanskelig princip, som man här skulle gå in på, om riksdagen här skulle erkänna, att om kronan eller annan på ett eller annat sätt kan väcka protest mot en ägare och finna något skäl, såsom här, att kunna återvinna ett hemman ifrån honom, det avgörande skälet skulle vara uteslutande det, att ägaren ifråga har kunnat genom skörd på ett eller annat sätt tillgodogöra sig hemmanets värde. Skulle den rättsprincipen bli gällande, att när man har skördat för ett hemmans värde, man sedan icke skulle ha någon fullständig äganderätt kvar, så tror jag säkerligen, att det vore en princip riskabel att fastslå och svår att fasthålla vid.

Emellertid har dock jordbruksutskottet i sitt yttrande här sagt detta och framhållit, såsom det står på sid. 3, att kronan utan laga rätt återbekommit äganderätten till fastigheten, och att då vidare friherre Raab, efter det han inköpt fastigheten, å densamma avverkat och försålt skog till ett försäljningspris, som betydligt överstigit den av honom erlagda köpeskillingen, utskottet finner etc. Detta är, vad jag kan finna, det starkaste skäl, som utskottet här har kunnat framlägga för sitt avstyrkande.

Jag vill som försvar för vår reservation hänvisa till vad vi i reservationen ha tydligt påpekat, då det gäller den framställning som också har gjorts, att icke friherre Raab fullföljt, vad han egentligen bort fullfölja för att bevaka sina rättigheter. Det har funnits åtskilliga anledningar till att han icke har kunnat göra det. Dels har han, särskilt sedan processen väckts, haft dålig ekonomisk ställning och på grund av den osäkra ställning, han verkligen råkat i, icke haft medel att fortsätta processen, dels har det varit mycket förklarligt, att han icke kunnat tro sig om att kunna vinna någonting, då detta hemman icke funnits upptaget i kammarkollegii förteckning över lägenheter, som få skatteköpas; han kunde alltså icke tänka sig någon sådan åborätt att arbeta för.

Att kronans tjänstemän i detta fall begått ett fel är ju ostridigt och kan ej motsägas. Det säges att detta fall icke fullständigt överensstämmer med de under bruk skatteköpta fränskilda lägenheterna, men det kan icke egentligen förnekas, att det i viss mån finnes ett samband. Det är, som vi säga i reservationen så, att analogier med de under bruk skatteköpta hemmanen förefinnas i detta fall därutinnan, att kronan genom sina tjänstemäns åtgärder givit anledning till den goda tro, i vilken hemmansinnehavaren förvärvat och besuttit jorden.

En annan omständighet, som också är att taga i betraktande, är, att hade friherre Raab haft till motpart i rättegången någon annan än kronan, då hade han vid det tillfället kunnat åberopa hävd. Men

det var icke nu förhållandet. Således var det många omständigheter, som gjorde, att han icke mäktade fullfölja sin talan på sätt han kanske i annat fall kunde ha gjort. Hovrättsrådet Ribbing frangar icke heller i den utredning han gjorde, att det skulle kunnat vara möjligt för friherre Raab att väcka fråga om vinnande av äborätt.

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.

(Forts.)

Alltnog, hela denna fråga är en principfråga av en sådan beskaffenhet, att jag och min medreservant icke kunna annat än i detta fall strängt hålla på den reservation, vi här hava avgivit, och fastslå, att det är en moralisk rätt, som här ovillkorligen kräves, samt att det skulle bli en princip, som säkerligen många bland landets jordbrukare skulle finna vara ganska vanskligheten, om riksdagen här bestämde, att hänsyn icke skall tagas till den enskildes rätt, oaktat han är i god tro.

Granskar man nu de förhållanden, som förut hava rätt rörande sådana saker, och ser man på det kungliga brev, som utgavs den 29 augusti 1913 angående utredning i den så kallade äborätsfrågan, så finner man, att kommitterade bland annat fingo i uppdrag att »dels verkställa utredning rörande antalet och beskaffenheten av de å så kallade rekognitionsskogshemman samt å under bruk skatteköpta hemman befintliga lägenheter — — — — —, dels ock, därest utredningen skulle giva vid handen, att beträffande lägenhetsinnehavare, som fränvunnits sin besittningsrätt, billighetsskäl i särskilda fall synas böra föranleda ytterligare åtgärder från statens sida, därom hos Kungl. Maj:t göra anmälan». Det är vad som bestämdes i åbokommitténs instruktion. Alltså framgår det, att en fråga sådan som denna även inför vederbörande har tagits i beaktande och sålunda icke är så obetydlig, som den kanske kunde synas för många.

Allt som allt, hava vi reservanter i detta fall nu framhållit, att friherre Raab borde hava en ersättning för den förlust, som faktiskt har tillfogats honom. Man kan väl icke framskaffa någon säkrare norm härför, än om man till grund för denna ersättning lägger den köpeskillning, som kronan, sedan den återvunnit hemmanet, vid försäljningen erhöill, det vill säga ett belopp av 4,080 kronor plus ränta; och synes det oss, att det av rent moraliska rättsgrunder icke är möjligt annat än att yrka på, att denna i vår reservation gjorda framställning måtte vinna kammarens bifall.

Jag skall för min del icke längre orda i denna fråga, då den enligt mitt förmenande talar för sig själv, om man betraktar den ifrån fullt moraliska grunder, låt vara att det formella, det juridiska icke fullkomligt överensstämmer med den allmänna åskådningen i detta fall. Ett är dock säkert, och det är, att blir det genom riksdagens beslut fastslaget, att våra lagfartsbevis äro så osäkra papper, som det vill synas av vad här förekommit, då torde det bli en ganska stor oro bland den svenska allmänhet, som på grund av sådana lagfartsbevis sitter och äger någon fastighet; och det är icke blott själva äganderätten som här lider ett ganska stort avbräck, utan det är också något annat. Ty vad är det för värde i de in-teckningar, som finnas i ett hemman, om man när som helst, ovetande som man är huruvida ett sådant förbiseende för längre tid tillbaka av någon kronans tjänsteman har ägt rum beträffande ens fastighet, måste vara beredd på att

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.

(Forts.)

få veta, att de fastställda inteckningarna och fordringsbevisen icke hava någon betydelse? Även i det här föreliggande fallet visar det sig, att så är förhållandet, i det att icke allenast ägaren, utan på samma gång de som hade att fordra av honom, stodo i samma osäkra ställning.

Det är, som sagt, ett ganska svårt fall detta, och det är ett fall, beträffande vilket jag för min del vädjar till denna kammare att beakta dessa förhållanden samt fastslå, att det icke är den starkare, som skall undertrycka den svagare. Ty i detta fall få vi väl ändå anse, att det icke är rätt, att kronan, som är den starkare parten, verkligen får undertrycka den svagare, den enskilde. Det är icke heller något särskilt statsändamål, som därmed vunnas; ja, jag tror att det icke kan vara till statens nytta, utan att det i stället är till statens skada, om man slår in på den principen, att kronan under vissa förevändningar och formler skall kunna få skada den enskilde på ett sådant sätt, som här har skett.

Av dessa skäl, herr talman, får jag yrka, att kammaren måtte bifalla den reservation, som av mig och herr Nilsson i Linnås blivit vid detta utskottsutlåtande framställt.

Vidare anförde

Herr Linders: Herr talman, mina herrar! Det är ju klart, att man i en sådan fråga som denna alltid kan finna känslöskäl, som tala för att man billigtvis bör gå en sådan begäran till mötes, som den motionärerna i detta fall hava framställt. Men då jag är fullt förvissad om att, i likhet med utskottet, kammaren skall vara på det klara med att realitetsskälén dock väga så bestämt emot ett bifall till motionärernas yrkande, lika väl som emot ett bifall till vad den ene reservanten nu här har yrkat, så vill jag icke upptaga tiden med annat än ett par synpunkter gent emot vad denne reservant, som tillika är den förste talaren i ärendet, har framkastat.

Jag vill då först fästa mig vid, att reservanterna här hava yrkat på en ersättning av 7,548 kronor. I den motivering de använt för att komma till denna summa, hava reservanterna bland annat framhållit, att de stannat vid detta belopp, »enär av gjorda utredningar något mera speciellt icke framgått rörande fastighetens verkliga värde». Detta hava reservanterna konstaterat i sin reservation. Men det var något helt annat, när herr Andersson i Knäppinge såsom motionär motiverade sin framställning. Då var han inne på en helt annan väg och talade om att det belopp, som staten i detta fall rättvisligen borde medge, skulle röra sig om i runt tal 35,000 kronor.

Hur hava nu reservanterna kommit till en annan uppfattning? Jo, det grundar sig därpå, att man kommit underfund med, att staten vid hemmansdelens försäljning icke fått mer än 4,080 kronor; och då vill man till detta belopp lägga 5 % ränta från den dag, då staten bekom köpeskillingen. Men jag

vill säga, att skulle man även finna billighetsskäl tala för ett sådant yrkande, så stöter man dock på en allvarlig invändning. Om nämligen friherre Raab skulle haft äganderätt, förutsätter detta att staten först skulle hava erhållit skatteköpeskillingen. Om således staten av billighetsskäl avstode sin erhållna köpeskillning, så kvarstode dock att staten icke fått sitt vid en utebliven skattelösning. Men om då man går ut ifrån, att billighets-skäl skulle tala för att kronan nu avstode från sin bekomna köpeskillning plus räntan, så bör naturligtvis som en logisk konsekvens av detta också följa, att friherre Raab skulle vara skyldig att erlægga skattelöseskillning jämte ränta. Jag har emellertid icke alls blivit övertygad om att billighetsskäl tala till förmån för friherre Raab i det fallet. Utskottet har närmare motiverat sin ståndpunkt, visserligen i korta drag men dock tillräckligt tydligt för att kammarens ledamöter med lätthet skola kunna sätta sig in i utskottets tankegång.

Ang. ersättning åt friherre S. Raab för viss förlust.

(Forts.)

Nu säga emellertid reservanterna gent emot utskottet, att utskottet icke aktat nödigt att anställa någon särskild undersökning beträffande den eventuella rätt, som friherre Raab skulle haft att sitta kvar såsom åbo på hemmansdelen i fråga. Det förefaller mig vara ganska pretentiöst av reservanterna att kräva, att utskottet skulle verkställa en fullständig utredning om huruvida friherre Raab ägde en sådan rättighet eller icke. Det borde herr Andersson i Knäppinge ha tänkt på som motionär! Emellertid skulle det komma alldeles post festum, om man nu skulle försöka sig på en sådan utredning. Det förefaller så mycket mera pretentiöst av reservanterna att kräva denna undersökning av utskottet, som friherre Raab själv icke på något sätt sökt göra gällande vid lösandet av tvisten mellan honom och kronan på sin tid, att han haft någon som helst sådan rätt. Nu sammanhängde naturligtvis detta med de ekonomiska förhållanden, vari friherre Raab då råkat. Jag kan ingenting påstå om den saken, men det ligger dock nära till hands att tänka sig att, därest friherre Raab upprätthållit ett sådant krav på åborätten och fått denna rätt sig tillerkänd, det skulle blivit till hans fordringsägares favör och egentligen icke till hans egen.

Nu är det ju omständigheter, som vitsorda, att det är en ganska genant härva, som här rullats upp. Dels ha ju både friherre Raab och hans närmaste företrädare under en lång följd av år haft lagfart å egendomen i fråga, och dels har kammarkollegium icke upptagit hemmansdelen i sin förteckning på hemman av krononatur. Men för denna uraktlåtenhet av den ene eller andra tjänstemannen, som försyndat sig i detta avseendet, skall man väl icke utan vidare göra staten ansvarig. Herr Andersson i Knäppinge talade nyss om, att de analoga förhållandena skulle göra, att man icke skulle komma tillrätta med trassligheterna beträffande åborna å rekognitionsskogarna ifall riksdagen ginge mot honom här. Jag vill gent emot detta

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.
(Forts.)

säga, att det skulle vara en underlig analogi att utan vidare jämföra detta fallet med de fall, som röra kronoåborna på de gamla rekognitionsskogarna. Där är det bolag och andra mellanhänder, som fått skattelösa icke blott väldiga ägovidder utan jämväl kommit att omfatta åbornas hemmansdelar.

Bland annat som den siste ärade talaren anförde var också det, att friherre Raab numera skulle vara utestängd från möjligheten att få någon som helst juridisk rätt till ersättning för vad han hade förlorat. Reservanterna framhålla också, att detta skulle öka skälen för att man borde låta billighets-skälen tala till förmån för ett tillmötesgående av reservanternas önskan sådan denna framställts i deras yrkande. Att den omständighet att en person försuttit sin rätt, och vid det tillfälle som givits, icke begagnat den, att detta skulle öka skälen till att man nu skulle bevilja honom en ersättning förefaller dock bra underligt, ja så underligt, att jag icke kan sätta mig in i den tankegång, som legat till grund för motionärernas motivering.

Herr Andersson i Knäppinge påstod dessutom, att det realitetsskäl, som utskottet framlade, nämligen att friherre Raab redan sålt mycket skog från hemmanet till belopp som betydligt överskred köpeskillingen, skulle vara ett ytterligare bevis för att hemmanet vore mera värt än köpeskillingen utvisade. Ja, det där hör också till dessa underliga argument som man står frågande inför. Att man sålt stora värden av en fastighet skall väl icke behöva motivera att den egentligen har större värde än köpeskillingen utvisar. Ett sådant underligt argument kan man dock icke gärna gå med på.

Ja, herr talman, med stöd av vad jag här i korthet tillåtit mig andra och under åberopande av vad utskottet i övrigt påvisat, ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Linnås: Herr talman! Det är väl ingen, som sätter i fråga annat, än att alla *juridiska* skäl tala för utskottets hemställan i denna del. Den föregående ärade talaren har framhållit, att friherre Raab har försuttit sin rätt, då han icke gick längre än till häradsrätten med processen rörande denna fastighet. Men då man vet, att lagstiftningen på detta område är sådan, att man icke kan vinna något i ett sådant mål som detta på juridisk väg, fanns det ju heller inga skäl för friherre Raab att fortsätta rättegången i högre instans.

Däremot tala enligt min uppfattning *alla billighetsskäl* för ett bifall till reservationen. Utskottet självt erkänner, att denna fastighet sålts såsom skattejord från slutet av 1700-talet den ena gången efter den andra ända fram till denna tid. Ingen har haft en aning om annat, än att fastigheten var skattejord och att den, som hade lagfart på fastigheten, också hade full äganderätt till densamma såsom är fallet med all skatteköptegen- dom. När friherre Raab fick lagfart den 3 oktober 1887, inne-

höll lagfartsbeviset också, att det var kronoskattejord han köpt. Han hade således ingen som helst anledning att misstänka, att han icke hade full äganderätt till denna jord likaväl som till de andra $\frac{3}{16}$ mantal, som han ägde. Så kommer kammarkollegium och anhängiggör denna rättegång, han förlorar, fastigheten säljes och han får gå ifrån det hela utan någon som helst ersättning.

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.

(Forts.)

Jag finner för min del det vara mycket betänkligt, om den uppfattningen skall tränga igenom vårt folk, att icke statens egna institutioner ha något vitsord. Häradsrätten har ju, generation efter generation, sanktionerat de fång, som skett av egendomen, och så kommer staten hundra år efter det detta börjat tillämpas och säger: Nej, detta är icke laga fång, utan detta är statens egendom, oaktat statens institutioner sanktionerat köpen av egendomen. Jag har den uppfattningen, att ett sådant förfarande till den grad undergräver rättssäkerheten och den allmänna tilltron till beståndet av äganderätten, att man icke bör kunna gå med på ett sådant beslut som utskottet här föreslagit.

Då jordbruksutskottet framhåller att friherre Raab sålt skog från fastigheten till belopp, som överstiger köpeskillingen för densamma, vill jag erinra, att han köpte fastigheten av sin mor och att den köpeskillning, som då betalades, icke kan utan vidare anses vara det verkliga värdet på fastigheten. Men oavsett detta spelar härvidlag köpeskillingen för skogen ej den minsta roll. Här är det den principen, som är det avgörande: Skall utvecklingen av denna sak hundra år igenom grunda äganderätt till fastighet eller skall den icke göra det? Köpeskillingen för skogen spelar icke minsta roll, utan det är principen om äganderätt eller icke äganderätt det gäller; och skola vi upprätthålla principen om äganderättens okränkbarhet i landet, böra vi därför bifalla motionen.

Jag ber på dessa grunder, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde herrar *Norman, Andersson* i Resebo och *Ekerot*.

Härmed var överläggningen slutad. I överensstämmelse med de därunder förekomna yrkandena framställde herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Andersson i Knäppinge, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslags följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Ang. ersätt-
ning åt fri-
herre S. Raab
för viss för-
lust.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Voteringen utvisade 126 ja mot 75 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Vid härpå skedd föredragning av andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Konungen i fråga om förbud mot införsel av fjäder av vilda fåglar biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 6.

Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om ersättnings-
sättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget bevillningsutskottets betänkande, nr 14, i anledning av väckta motioner angående tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 33, hade herr *Biörklund* tillika med tre andra av kammarens ledamöter, under åberopande av anförd motivering ävensom en vid motionen fogad promemoria, hemställt, att riksdagen måtte taga de gjorda erinringarna under överbägande samt, därest en tillfredsställande lösning icke annorledes kunde ernås, giva de i förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket omförmälda kommissioner vidgad befogenhet och skyldighet att, där de bestämda ersättningsgrunderna icke vore tillämpliga eller icke syntes bereda tillräcklig ersättning i vissa förekommande fall, till Kungl. Maj:t göra de framställningar, som kunde finnas erforderliga för att sådan gottgörelse skulle kunna vinnas, som syntes vara med billigheten överensstämmande.

Uti en inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet likaledes hänvisad motion, nr 44, hade vidare herr *Lithander* tillika med nio andra av sistnämnda kammarens ledamöter, under åberopande av en motivering, som endast obetydligt skilde sig från den i förstnämnda motion anförda, ävensom nyssnämnda promemoria, hemställt, att riksdagen måtte taga de gjorda yrkandena på ändrade grunder för lösen och ersättning till utövarna av tobaksnäringen och därmed sammanhängande yrken, både rörande anställda och andra, under förnyad omprövning samt i anledning härav företaga de ändringar, jämväl beträffande de beslutade kommissionernas befogenhet, vilka kunde finnas vara med billigheten överensstämmande.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid betänkandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Nilsson* i Bonarp, *Lyckholm*, *Antonsson*, *Bergström*, *Jeansson* i Kalmar och *von Hofsten*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att den i § 3 av förordningen om vad iakttagas skall i avseende å införande av statsmonopol å tobakstillverkningen i riket omförmälda centralkommissionens uppdrag måtte genom Kungl. Maj:ts åtgärd vidgas därhän, att densamma jämväl finge förberedelsevis till prövning upptaga ersättnings- respektive understödsanspråk, vilka tilläventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut;

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

(Forts.)

av herr *Röing*, vilken instämt i det yrkande, som framställdes i nyssnämnda reservation;

av friherre *Fleming*;

av herr *Rune* i fråga om viss del av motiveringen; samt

av herr *Lithander*, som föreslagit att riksdagen måtte för sin del besluta, att kommissionernas befogenhet jämlikt förordningen av 1914 nr 437 måtte vidgas att enligt närmare föreskrifter, som utfärdades av Kungl. Maj:t, kunna omfatta ersättningar även till nedan angivna grupper av näringsidkare och enligt följande grunder:

»1:o) att fabriker, grundade efter den 1 januari 1909 och före den 16 januari 1914 och som ledas av inom branschen minst fyra år före sistnämnda dag sysselsatt person, som är svensk medborgare, erhålla 10 % av 1914 års nettoförsäljningssumma till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 103,260;

2:o) att kommissionerna må äga lämna ersättning för alla ett fabriksföretags inventarier samt för inredning av förhyrd fabriksfastighet, allt beräknat efter aktuellt värde vid monolets ikraftträdande till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 50,000;

3:o) att engrossister, som anse sig på grund av monolets införande nödgas upphöra med sin verksamhet, ersättas med 10 % av omsättningen av tobaksvaror i parti under år 1914 beräknat efter nettoförsäljningsfakturer, dock endast i de fall, där omsättningen av tobaksvaror uppgår till minst hälften av engrossistens hela försäljning. För firmor, som icke existerat i fem år, minskas ersättningen med 20 % för varje år mindre än fem år, till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 1,452,600;

4:o) att ledare av engrosfirmor, handelsresande hos dessa och hos fabrikanter samt icke fackutbildade anställda hos såväl engrossister som fabrikanter erhålla i ersättning en gång 1914 års lön vid ersättningstagarens ålder upp till 30 år samt ytterligare en femtedel av samma lönebelopp för varje levnadsår därefter och dessutom 5 % tillägg för varje år i branschen efter det 30:de levnadsåret, dock högst fem gånger årslönen, vilken ej i något fall skulle beräknas högre än 6,000 kronor. Därest under de senaste tre åren företagits löne-

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

förhöjningar skall det berättigade i dessa prövas. För den, som ej varit sysselsatt minst fem år i branschen, minskas ersättningen enligt ovanstående med 10 % för varje felande år i denna tid. Ersättning utgår till anställd hos tobaksgrossist endast om minst hälften av dennes omsättning utgjorts av tobaksvaror, till sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 2,013,600;

(Forts.)

5:o) att alla fabrikanternas kontrakt med personal, som genom monopolets införande icke komma till nytta eller äro ersatta enligt mom. 4:o), ersättas så att skadeståndsskyldighet för den enskilde icke kan ifrågakomma. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

6:o) att i § 9 av Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 meningen med »inom samma näring sysselsatt» skall anses vara, att detta uttryck otvivelaktigt omfattar såväl handel som fabrikation. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

7:o) att i § 9 av Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 orden »vid tiden för monopolets ikraftträdande» bör tolkas: den 1 januari 1915, och ersättning således utgå, om vederbörande under tiden på grund av monopolbeslutet avskedats och icke erhållit annan stadigvarande anställning. Härav eventuellt följande ökad ersättning att utgå av redan reserverade medel för oförutsedda utgifter;

8:o) att i alla de fall, där ersättning, enligt detta förslag skulle komma att utgå med högre belopp än enligt det antagna förslaget till motsvarande kategorier, skall ersättning utgå i enlighet med det föreliggande. Ökad ersättning till anställda är beräknad ingå i mom. 4:o). Ersättning till äldre fabriker till enligt Kungl. Maj:ts nådiga förordning av 1914 nr 437 § 8 mom. 5—6 sammanlagt ersättningsbelopp av högst kronor 100,000;

9:o) att centralkommissionen eller eventuellt en ny under denna stående kommission skall hava rättighet och skyldighet att, där de bestämda ersättningsgrunderna icke äro tillämpliga eller icke synas bereda tillräcklig ersättning i vissa förekommande fall, däribland uppåtgående företag, till Kungl. Maj:t göra de framställningar, som må finnas erforderliga för att sådan gottgörelse må vinnas, som synes vara med billigheten överensstämmande; samt

10:o) att ersättningsbelopp, som av Kungl. Maj:t beviljas enligt ovanstående grunder, skola, i den mån de je kunna utgå av för oförutsedda utgifter för tobaksmonopolets ikraftträdande avsedda medel, utgå såsom organisationskostnader för tobaksmonopolet att amorteras av blivande avkastning.»

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Herr Lithander: Herr talman, mina herrar! I det föreliggande utskottsbetänkandet göras tre yrkanden. Det ena går ut på rent avslag på motionerna, det andra går ut på bifall till de motioner, som avse att redan nu bereda rättvisa åt dem som

blivit lidande genom införande av tobaksmonopolet, i det att ett antal reservanter yrkat, att kommissionernas befogenhet skulle vidgas så, att de även finge upptaga till prövning de fall, som kunna vara behjärtansvärda. Jag har slutligen i en reservation ansett mig böra gå längre, då jag nämligen hållit före, att det icke är rättvist att till en oviss framtid uppskjuta avgörandet i denna angelägenhet.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

(Forts.)

Saken förhåller sig nämligen så, att man, när fjolårets riksdag fattade sitt beslut i tobaksmonopolfrågan, underlät att tillgodose ett stort antal svenska näringsidkare. Det är dessa brister, som vi i tvenne motioner, lika lydande i första och andra kammaren, sökt undanröja. Jag vill påpeka, att det icke är fråga om att rubba de grunder, på vilka riksdagens beslut i fjol ställdes, utan det gäller här att ordna saken för vissa andra grupper, som icke blevo tillgodosedda då.

Jag skall bl. a. be att få erinra om, att redan år 1912 gjorde riksförbundet av affärsanställda i skrivelse till Konungen framställning om att deras krav skulle bliva beaktade. I den skrivelsen säga de, att därest ett monopol skulle inrättas, så måste staten enligt förbundets bestämda mening, i tillräcklig omfattning och i tillräckligt mått, gottgöra den personal, som då den enskilda verksamheten måste upphöra, går miste om sin anställning. Det påvisas också, att en hel grupp resande icke blivit tillgodosedda och att därjämte ersättningen är för knappt tilltagen. Det är många äldre personer, som mista sina inkomster och bliva helt ställda utanför möjligheten att finna ny anställning, vilket måste innebära en upprörande orättvisa.

Dessa krav bland andra ha nu som sagt icke blivit tillgodosedda, och detta har givit anledning till att 142 personer, anställda i Göteborg, Stockholm och Malmö, i år inkommit med en ny skrivelse till Konungen med begäran att deras krav skulle bli beaktade. De säga i sin skrivelse, att då monopolet tillkommit endast för att bereda staten ökade inkomster, så kan det icke vara tillfredsställande för det allmänna rättsmedvetandet, att dessa inkomster till en del vunnits genom att många enskilda bragts till ekonomisk undergång; något dylikt kunde knappast vara förenligt med statens intressen. Jag får lov att säga, att man måste livligt instämma i de orden.

Jag vill nämna, att bland dem, som skickat in sistnämnda skrivelse och vilka varit anställda hos 32 engrosfirmor, finnes det 126 personer över 25 år, som för sin del ha 140 andra att sörja för. Nu ha de fått sin näring kringskuren av staten, utan att det visats dem någon utväg att taga sig fram eller tryggats någon möjlighet för dem att livnära sig. Det finnes vidare 47 resande som ha 81 andra personer att försörja. Det talar ju tydligt för behovet att försöka skipa rättvisa och att göra detta snart.

Jag skall icke upptaga tiden med att gå igenom allt, som här skulle kunna vara av intresse, men jag skall påvisa några

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverningen.
(Forts.)

fall, som synas mig vara upprörande orättvisa. Här är t. ex. en gammal köpman. Han är 78 år och har varit 37 år i branschen. Vilken verksamhet skall han utöva, när staten tagit hans näring och berövat honom möjligheten att driva sin rörelse? — Här är en annan, som är 45 år gammal. Han har 30 verksamhetsår inom branschen och 16 på sin nuvarande plats och hade en årlig inkomst på 5,200 kronor. Var skall han söka en liknande befattning, när staten tagit bort möjligheten till denna verksamhet? Vi har här ett annat fall: en man 52 år gammal, som i 30 år varit på sin plats i en gammal inarbetad firma och som nu blir ställd utan försörjningsmöjligheter för framtiden, enär firman inte längre kan drivas.

Många dylika exempel skulle kunna anföras, men jag vill nöja mig med att ytterligare hänvisa endast på följande fall. En person på 51 år har varit 22 år på samma plats, och en annan på 67 år har varit 38 år i branschen. Bägge ha uppnått en god inkomst, den senare över 6,000 kronor. Var skall en liknande inkomst kunna sökas och finnas på annat håll?

Det synes mig, att den enklaste rättvisa bjöde, att när staten vill för att få ökade inkomster förvärva en näring — för min del ogillar jag hela denna åtgärd — så är det icke mer än rätt, att staten tillgodoser dem, som bli lidande på den anordningen.

Vad jag hittills talat om har avsett gamla affärer. Men jag vill även nämna ett fall, som avser en ny affär, vars om-sättning på några få år drivits upp till 821,000 kronor. Firman kan nu ej fortsätta sin verksamhet, utan nödgas avbryta en lovande utveckling. Och icke heller i detta fall ger man någon ersättning. Detta är enligt mitt förmenande icke staten värdigt.

Vi ha här vidare en man på 56 år, som 29 år varit i branschen. Han har ingen vidare mission där att fylla, ty saken är ju den, att affären måste upphöra och verksamheten avstanna.

En annan man har på relativt kort tid kommit till en inkomst av 24,000 kronor. Staten kringskär hans näring och ger ingenting i ersättning.

Jag vill anføra ett annat fall. Det gäller en affär, ej övertagen av staten, som blivit betald med 25,000 kronor. Det är ej en engrosfirma, det är fråga om, utan en detaljaffär, som haft en god inkomst, så att den kunnat reda sig. De rabattsatser staten kommer att ge möjliggöra icke någon amortering av nyssnämnda summa. Kapitalet försvinner och den inkomst man beräknat går man förlustig.

Vi ha icke endast sådana, som driva handel, utan även sådana, som ombesörja fabriksverksamhet, vilka nu bli ställda utanför all ersättning. Ifråga om dessa har nämligen staten dragit upp linjen 1909 den 1 januari. De som äro tillkomna efter denna tidpunkt få ingen ersättning. Det är detta, som jag i min reservation velat föreslå, att de böra ha, då jag ansett,

att deras intressen böra bli tillgodosedda och att staten icke skall taga näringen utan att ge ersättning.

Det är ganska anmärkningsvärt, att ännu i denna stund som är har monopolbolaget icke velat fastställa de villkor, med vilka köpmännen hava att räkna för framtiden. Detta är icke som sig bör.

Jag skall nämna ett annat fall. Det avser en gammal köpman, som är råvarutobakshandlande. Han är 64 år och han började vid 12 års ålder i branschen. Han har alltså arbetat på ett och samma område under 52 års tid. Jag hemställer nu till kammarens ledamöter, huru det skall kännas för en sådan man, när staten tar hans näring och han blir utan möjlighet att fortsätta med ett arbete, som han vuxit in i och varav han vunnit sin bärning under hela sin levnad. Det är möjligt, dock alls icke säkert, att han kan få någon ersättning, och om man antager att han får det mesta, som kan givas honom enligt gällande bestämmelser, så skulle denna ersättning komma att utgöra högst $2\frac{1}{2}$ gånger årsinkomsten, under de sista åren, vilken utgjort 7 å 8,000 kronor. Jag frågar nu: var står denne man när denna ersättning är given? Jo, han står utan sin verksamhet. Staten bedriver den och staten har icke lämnat honom den ersättning, som vanlig rättskänsla bjuder att man i ett dylikt fall skall giva.

Ifrågavarande man har även handlat med sådana former, som användas i cigarrfabrikationen. Det är emellertid enligt gällande bestämmelser ett brott av honom att behålla dem. Han skall enligt lagen förinta dem. Han får ej behålla dem, men staten ger ingen ersättning, ty föreskriften stadgar, att de skola ha varit i bruk efter den 1 augusti i fjol, och han har aldrig drivit fabriksverksamhet.

Detta visar, vilka brister och luckor, som finnas i denna författning. Luckorna voro i själva verket så stora i förslaget, att, när detta i fjol kom in till utskottet, så måste man i ett fall öka de föreslagna ersättningsbeloppen med, om jag minnes rätt, en summa av inemot 3 miljoner kronor, för att det skulle bli möjligt att anse, att någon rättvisa skett. Men det fanns stora grupper näringsidkare, som icke i ringaste mån kommo under debatt, och vars krav man varken då eller nu i detalj diskuterat. Jag kan ej se, att det innebär rättvisa att behandla svenska näringsidkare — de må driva sin näring under den ena eller den andra formen — på detta sätt. Jag tror för min del, att det icke är en lycklig väg, som man här slagit in på, att staten skall över huvud taget driva näringar, och allra minst är det lyckligt och riktigt, att gå fram på denna väg, utan att giva full rättvisa åt dem som härigenom bli lidande.

Det är ganska anmärkningsvärt, att här i riksdagen vinna handelns och näringarnas anspråk föga gehör. Här väga de uttalanden lite, som blivit gjorda av så gott som samtliga landets handelskammare. Jag ber till protokollet få anteckna den saken.

*Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverknigen.
(Forts.)*

Ang. tillägg
till bestämmel-
sarna om er-
sättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.

(Forts.)

Här ha sålunda först och främst Stockholms handelskammare och Göteborgs handelskammare och Sveriges industriförbund med mycken skärpa strukit under de krav, som framförts i motionen. Låt vara att några framställningar inkommit till utskottet för sent för att där kunna behandlas, bör här erinras om att det från Gottlands handels- och sjöfartskammare har kommit ett uttalande, som uttrycker en anslutning till samma krav, om ock där framhålls att engrosfirmorna böra bibehållas på grund av Gottlands avskilda läge. Och Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare förklara saken vara värd det största beaktande. Handels- och industrikammaren för Örebro och Västmanlands län tillstyrker. Handelskammaren i Gävle instämmer livligt. Smålands och Blekinge handelskammare instämma i Stockholms handelskammares yrkande. Och Skånes handels-, industri- och sjöfartskammare instämmer också. Från Borås handelskammare har kommit ett meddelande, att man icke anser sig kunna yttra sig i frågan, därför att inom den orten drives icke tobaksindustri.

Hos spetsarna inom näringslivet i Sverige, dess handelskammare, har man funnit saken värd beaktande. Men i bevillningsutskottet och riksdagen har man icke lyckets vinna gehör för det, som man ute i näringskretsarna anser vara en självklar sak.

Jag har med min reservation velat icke endast utan uppskov söka bereda rättvisa genom detta mitt yrkande, utan jag har även med denna reservation velat inlägga en gensaga mot en av huvudpunkterna på det socialdemokratiska partiets program. Jag vill erinra kammarens ledamöter om, vart den väg leder, på vilken man slagit in i denna fråga. På socialdemokratiska partiets kongress år 1911 fastslogs, i § 12 något som det kan vara anledning att erinra icke minst lantmännen i denna kammare om. Där står: »Jorden och dess rikedomar böra, liksom andra väsentliga produktionsmedel, bliva hela det arbetande folkets egendom.» De ha icke tagit jorden ännu, det är icke fråga om att monopolisera den nu, utan man har tagit *en näring*. Men det är nog blott en tidsfråga, när ordningen kommer också till jorden. Ty med precis samma argumentering, som anförts för att taga en näring, nämligen att staten får större inkomst genom att driva näringen själv, kan man säga om jorden, att staten kan taga en större inkomst, om det är staten, som är ensam ägare till jorden och jorden går ut under arrende. Det finnes icke en näring, ifråga om vilken icke samma argumentering skall kunna tillämpas, att om staten tager företagervinsten, så blir det större inkomst för staten än att gå den vanliga skattevägen. Men huruvida detta är en lycklig väg för landet, som man på detta sätt slår in på, torde även de, som nu icke se klart på saken, framdeles komma att erfara.

Jag har emellertid velat vid ett tidigt skede peka på vart det leder hän, om staten tar en enskild näring, allra helst utan att samtidigt lämna den ersättning, som härav bör följa.

Nyssnämnda socialdemokratiska paragraf fortsätter med följande ord: »Enskilda monopol på speciella naturrikedomar, såsom större skogar, gruvor, vattenfall och större torvmossar, överförs till samhället. Koncessionssystem som övergång till socialisering.»

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Vi ha här i kammaren erfarit — det framgår av här i tryck föreliggande handlingar — att det som från socialdemokratiskt håll anses härnäst böra monopoliseras åt staten, det är rätten att driva spannmålshandel och kvarnindustri. Och man pekar även på en annan näring — det visar mera tendensen än omdömet — nämligen rederinäringen. Denna torde emellertid vara en av de få näringar, som det ej går för sig att monopolisera, då dess utövare röra sig på en alltför bred »landsväg» och ha möjlighet att lägga sina kontor i utlandet. Men det är typiskt för den tendens, som gör sig gällande. Man har sagt från socialdemokratiskt håll, att man ämnar gå vidare, och socialisera den ena näringen efter den andra, i den mån riksdagsmajoriteten vill ge sitt bifall därtill. Jag kan nämna för herrarna som ett exempel av ett visst intresse vad en av de ledande socialdemokraterna i England helt nyligen — jag fick meddelandet härom dagen — yttrat i detta ämne. Det är H. G. Wells, som torde vara bekant. Han säger: »En tid skall komma då den fredliga staten skall nödgas att lika noga kontrollera pressens finans, som den nu kontrollerar bankerna, och monopolisera annonsspaltarna såsom sin egen affär.» Jag undrar, vad svenska pressen säger om den saken.

Jag har velat redan nu göra de yrkanden, som innefattas i min reservation, särskilt med anledning av ett uttalande från hans excellens herr statsministern, när denna fråga behandlades förra gången. Han yttrade då — jag minnes ej hur orden föllo sig ordagrant — men innebörden var den, att enligt hans och hans kollegers mening finge intet statsfinansiellt behov motivera en kränkning av svenska medborgares rätt. I detta uttalande kan man med fullt fog instämma. Jag beklagar endast, att när frågan blev utredd i fjol, det skedde så hastigt, att icke den principen kunde följas utan att man här får ytterligare rättskrav att behandla. Regeringen har själv sökt fylla ett dylikt krav genom den kungliga propositionen, vari det nyligen begärdes arbetslöshetsunderstöd på, som jag vill minnas, 285,000 kronor, och riksdagen har för att följa rättfärdighetsprincipen och icke understödsprincipen höjt beloppet till 365,000 kronor. Jag har redan nu velat fästa uppmärksamheten på denna sak, därför att om också denna regering säkerligen skall fullfölja den av herr statsministern anförda principen, såsom man har allt skäl att antaga — churu man måste beklaga, att den icke tillämpat densamma fullt förra gången och icke heller till dato i år något kompletterande förslag framkommit — så har man icke någon garanti för, att en kommande regering, en socialdemokratisk regering, skulle anse sig skyldig att fullfölja den principen, särskilt som

Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om ersättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.

(Forts.)

det ju direkt strede mot deras eget partiprogram. Det är därför angeläget för dem, som ha en annan uppfattning, att söka bereda rättvisa nu och icke uppskjuta det till en oviss framtid. För min del anser jag, att vad utgången än blir i dag i denna fråga, så fritages icke regeringen från skyldigheten att framlägga en kungl. proposition, som fyller ut de luckor, vilka funnos i fjol-årets tobaksmonopolförslag i avseende på ersättningarna. Det är sant, att detta förslag var en följd av en föregående riksdags beslut, nämligen om folkpensioneringen, varvid det bestämdes, att mera medel skulle uttagas av tobakshanteringen. Men det var icke sagt, att man skulle gå monopolvägen, och vad som är alldeles säkert är, att det icke var sagt, att regeringen skulle framlägga en proposition, som var ofullständig i avseende på utredningen rörande de ekonomiska förluster, som vållades svenska medborgare genom ifrågavarande förslag, och följaktligen kvarstår enligt min uppfattning en alldeles bestämd plikt att fylla ut vad som härutinnan brister. Vi önska alla stödja den nu sittande regeringen. Detta hindrar dock ej, att man gärna såge, att till de goda egenskaper, som vi veta att den äger, man kunde foga ännu en, dess förmåga att göra vad som kanske är svårast av allt eller ibland det svåraste, nämligen att erkänna, att den begått ett fel, och gottgöra det felet genom att taga avstånd från den väg, som blivit beträdd, då man börjat monopolisera svenska näringar, ty den vägen är icke för landet lycklig. Det är genom fria näringar som vår utveckling skett, och det är efter den linjen allenast som framgång står att vinna i vårt land liksom i övriga länder. Vi ha icke någon av regeringens ledamöter här närvarande, men jag ber att genom kammarens protokoll få vädja till dem att här skipa rättvisa, ty de ha makten därtill, så att man verkligen kan säga, att ingen svensk medborgare blivit förorättad, och att ingen skall behöva förlora tron på, att vårt land i ekonomiskt avseende går en lycklig framtid till mötes. Jag ber, herr talman, i avvaktan på de åtgärder, som kunna komma från regeringens sida till att råda bot på de brister, som vidlåda fjol-årets beslut, att få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.

Häruti instämde herrar *Olsson* i Berg och *Ryden* i Klosterbergane.

Herr *von Hofsten*: Undertecknad jämte några andra ledamöter av utskottet har i en annan än den av den föregående talaren förordade reservationen hemställt, att den i ersättningsförordningen omförmälda centralkommissionens uppdrag måtte vidgas därhän, att densamma jämväl finge förberedelsevis till prövning upptaga ersättnings- resp. understödsanspråk, vilka till äventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut. Denna var reservation öfvensstämmer således i stort sett med herr *Biörklunds* motion i första kammaren. Vi ha ansett det vara klokare, möjligen försiktigare,

att lägga vårt yrkande något vidare än den föregående talaren. Emot vår framställning har emellertid utskottet som huvudskäl framhållit, att sedan frågans behandling vid förra riksdagen inga andra omständigheter tillkommit, vilka kunna anses hava rubbat de förutsättningar, från vilka sistnämnda riksdag utgått vid fattandet av beslut i förevarande ämne. Nu är det emellertid så, att det icke är fråga om att ändra grunderna för ersättning till dem, som enligt riksdagens beslut skola erhålla sådan, utan det är fråga om sådana fall, som ställts utanför all ersättning. Och det kan väl icke bestridas, såsom föregående talare närmare utvecklat, att vid fastställandet av ersättningsgrunderna i avseende på tobaksmonopolet orättvisor och uppenbara orättvisor blivit begångna — möjligen, kan man väl antaga, delvis till följd av det forcerade arbetssätt, som var rådande i tobaksutskottet vid fjolårets riksdag. Att sålunda orättvisor *kunna* vara begångna kan — vågar jag tro — ingen bestrida, och det må väl då vara riksdagens skyldighet att i möjligaste mån söka avhjälpa dessa orättvisor. Detta kan nu ske, mena vi, genom att i överensstämmelse med vad vi i vår reservation yrkat lämna ersättningskommissionen denna vigdade rättighet att upptaga till prövning befogade ersättnings- och understödsanspråk, som icke kommit i beaktande genom 1914 års riksdagsbeslut. Det är icke fråga om att, såsom i utskottets utlåtande framhålls, rubba grunderna för kontraktet mellan staten och monopolbolaget, utan det är endast fråga om att göra rättvisa i den mån så kan ske, och det synes mig, att det icke borde möta något hinder, då man här vill öppna en möjlighet till bättre rättvisa ifråga om ersättningarna. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Nilsson i Bonarp med flera avgivna reservation.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Herr Nilsson i Kristianstad: Jag ber att till en början få förutskicka den anmärkningen att jag här icke uppträder i egenkap av medlem av monopolbolaget utan som riksdagsman, och jag gör det så mycket forera som den ersättningssumma, som det är fråga om, uteslutande rör statsverket, då det ju är staten, som får utbetala ifrågavarande belopp.

Gent emot den förste talaren ber jag få säga, att han sammanblandade monopol och affärsverksamhet. Det torde vara skäl att komma ihåg, att när fjolårets riksdag beslöt tobaksmonopol, var det icke handeln med tobaksvaror, som det gällde, utan denna är fortfarande tillgänglig för vem som vill bedriva sådan verksamhet, även om det blir under något förändrade former, det vill säga, att rabattförhållandena måste underkastas en viss revision i olika avseenden. Tobaksmonopolet inskränker sig till tillverkningen av tobaksvaror. Med denna förutsättning har man ansett riktigt att begränsa ersättningarna till dem, som äro sysselsatta med sådan tillverkning, och för den skull har man beviljat ersättning till alla fabrikanter, till personligen anställda yrkesutövare och även till dem som churu icke yrkesutbildade äro anställda som kontorspersonal. Man har sökt avväga ersättningsgrunderna så, att några berättigade klagomål från deras sida

Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om ersättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

icke skulle ifrågakomma. Nu talas det om av motionärerna såväl som av den förste talaren och herr von Hofsten, att orättvisor blivit begångna, men man undviker sorgfälligt att uppvisa, vari de bestå. Den förste ärade talaren räknade upp en massa fall, som skulle verka så upprörande, att kammaren skulle bevilja ersättning även till dem, som idka handel. Men jag tror, att om man närmare granskar de exempel, som anfördes, skall man finna, att de gälla sådana affärsmän, som enligt monopolförslaget förutsättas kunna bedriva sin verksamhet, även om man helt naturligt icke rimligen kan garantera dem vare sig 15 eller 20 % på försäljning av en vara, som de över huvud icke ha annat besvär med än att blott skriva en order till fabriken om att skicka en så eller så stor kvantitet dit eller dit, såsom det ofta går till i grosshandeln. Man kan naturligtvis få nöja sig med mindre rabatt inom denna bransch än man varit van vid. Herr Lithander nämnde icke om alla de personer, 50 eller 60 år gamla, som han räknade upp, idkade fabriksverksamhet eller handel, men jag fick det intrycket, att de flesta voro affärsmän och därför icke bli tillerkända annan ersättning än den, som utgår med 10 % på omsättningen av utländska tobaksvaror, vilken ju nödvändigtvis kommer att inskränkas i och med monopolets ikraftträdande.

När man talar om de upprörande orättvisor, som blivit begångna, kan det vara skäl att återföra i minnet vad som under fjolåret beslöts att staten skulle utbetala i ersättning. Enligt de grunder, som då blevo antagna, går ersättningsbeloppet till över 20 miljoner kronor. Jag skall taga ett exempel för att visa, hur stor ersättningen kan bli till en fabrik i Stockholm. Enligt beräkning skall ersättningen för minskad näringsverksamhet gå till 3 milj. kronor till ett enda fabriksföretag, alltså med en enda ägare. Dessutom tillkommer för de materiella värdena, fastigheter och inventarier av olika slag, 2 milj. kronor. Sammanlagt utgå sålunda 5 milj. kronor till ett enda företag. Alla fabriker ha icke visat samma ekonomiska möjligheter. Men att tala om, att man tager en näring utan vederlag åt dem, som utöva densamma, när man kan uppvisa från fall till fall, att det är rent av mycket gentila grundsatser, som blivit fastställda ifråga om ersättningsförfarandet, tycker jag är omotiverat. Och jag tror icke, att det imponerar på riksdagen, om man blott påstår att orättvisor blivit begångna utan att man ådagalägger, vari dessa orättvisor bestå.

Herr Lithander är icke på det klara med, att de rättsgrundsatser, som blivit förfäktade såväl i utskottet som här i kammaren, skulle räcka. Han har jämt och ständigt talat om orättvisor, och vidare har han sagt, att när man icke gjorde rätt i fjol, skulle man göra det i år. Men när han utformat alla exempel och lagt ut dem för kammaren, slog han om och gick på en helt annan linje, i det han meddelade att avsikten med motionen har i huvudsak gått ut på att varna för det social-

demokratiska programmet, då det gäller ekonomisk lagstiftning. Och så för att riktigt imponera på dem av kammarens ledamöter, som äro lantbrukare, tog han till stora klubban och kom med talet om att det nästa gång gäller att taga jorden från bönderna. Om det icke var dessa ordalag han använde, så var det något ditåt. På samma sätt har man förut här i landet under valrörelsen sökt skrämja folk för socialdemokratien. Jag tror emellertid icke, att det skall lyckas att lancera en sådan uttolkning av socialdemokraternas avsikter i vårt land, ty ännu har det icke på något som helst sätt kunnat bevisas, att man hyser så hemska planer, som herr Lithander sökt göra gällande. Jag tror nog, att lantmännen inse, att staten, då det gäller en sådan näring som tobaksindustrien, icke gått fram i orättfärdighetens tecken eller på sådant sätt, att man behöver bli förskräckt för framtiden, utan att det skall visa sig, att själva monopolförslaget och ersättningsgrunderna äro avvägda med den största möjliga noggrannhet och att man verkligen sökt skipa rättvisa åt alla.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Om man lägger märke till vad herr Lithander i år haft för planer i motionsväg, befinnes det, att han påyrkat, att staten skulle utbetala 5 milj. kr. till landstormens utrustning. Den nu förevarande motionen innebär, att statskassan ytterligare skulle lättas på 4 å 5 milj. kr. genom utbetalande av ersättning åt dem, som genom fjolårets monopolbeslut blevo utan sådan. Herr Lithander är gentil, då han skall röra sig med statsverkets medel. Men sin skarpaste protest riktar han mot hela monolet som sådant, mot att staten söker på detta sätt få in 10 milj. kr. per år. Å ena sidan vill han ge ut guld utan mätta, å andra sidan vill han vara med om att göra allt för att förhindra, att statsverket får inkomster. För min del kan jag icke tänka mig, att herr Lithander skulle vara med om att behålla exempelvis värnskatten eller öka andra direkta skatter för att statsverket skall få medel. Dylikt harmonierar mycket illa med hans frikostighet, då det gäller statsutgifter. Jag kan emellertid ej tro, att kammaren skall vara med om att på rak arm bifalla en motion av den natur, som herr Lithander framlagt, utan annan utredning än den, som ligger i de beräkningar, som bifogats och vilka jag har svårt att sätta full tilltro till.

Det heter också, att det här icke gäller ändring av de ersättningsgrunder, som beslötos i fjol. Det är delvis sant. Men det ifrågasättes en viss ändring. Sålunda säges det på ett ställe i herr Lithanders reservation, att i alla de fall, där ersättning enligt hans förslag skulle komma att utgå med högre belopp än enligt det antagna förslaget till motsvarande kategorier, skall ersättning utgå i enlighet med det föreliggande. Vad det innebär ifråga om utgifter är icke lätt att på förhand beräkna, men nog komme det att betyda en ändring av de i fjol beslutade ersättningsgrunderna.

I första punkten av reservationen heter det, att fabriker, som grundats efter den 1 januari 1909, skulle ha ersättning för

Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om ersät-
tningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

mistad näringsverksamhet, men de skulle icke få samma ersättning som alla äldre fabriker, utan denna skulle utgå med ett belopp av 10 % av 1914 års nettoförsäljningssumma. Hur beräknas då denna nettoförsäljningssumma? Jo, man måste därvid taga hänsyn till den tullförhöjning, som riksdagen beslöt i september å såväl råtabak som färdiga tobaksvaror. Denna tullökning begagnade sig tobaksintressenterna av för att skaffa sig en anseelig recett, i det de lade om priserna för de varor, som tillverkats, medan ännu de lägre tullsatserna voro gällande, efter de nya högre tullsatserna. Sålunda höjdes priset i många fall alldeles orimligt, t. ex. ifråga om snus. Den konsumerande allmänheten fick betala för de gamla lagren betydligt högre pris än förut utan att statsverket hade den ringaste nytta därav. De, som skodde sig, voro de enskilda fabrikanterna. På den sålunda uppkomna avsevärt förhöjda nettoförsäljningssumman skulle 10 % utbetalas i ersättning enligt herr Lithanders förslag. Jag tror emellertid icke, att det är många i denna kammare, som kunna gå med på något dylikt.

Det är en annan sak, som det kan vara lämpligt att något närmare belysa. Det har sagts, att det är så upprörande orättvist, att sådana fabriker, som tillkommit efter 1909, icke få ersättning för mistad näringsverksamhet. Vad är då anledningen till, att de icke få någon sådan ersättning? Jo, den att det år 1908 var ganska tydligt, att det icke kunde dröja så synnerligen många år, förrän tobaksmonopol skulle införas här i landet. Redan 1902 kom den första kommittén, som hade i uppdrag att utreda frågan om ökad tobaksbeskattning inom landet, till det resultat, att om man ville taga ut nämnvärt större statsinkomst av tobaken, var man nödsakad att gå monopolvägen. Och i denna kommitté sutto två mycket framstående fabrikanter, nämligen numera avlidne fabrikör Rettig i Gävle och ledamoten av första kammaren Swartz från Norrköping. Bägge dessa personer voro på det klara med, att man måste gå monopolvägen för att vinna största möjliga ekonomiska fördel för staten. År 1908 hade man all anledning antaga efter alla de utredningar, som blivit gjorda, att monopolet skulle bli införadt, och därför har man ansett, att de fabriker, som tillkommit efter den 1 januari 1909 icke borde komma i åtnjutande av samma ersättning för näringsförlust som de äldre, när det kunde misstänkas, att en del av dem tillkommit i spekulationssyfte, för att genom väntad ersättning vid monopolets införande få en vinst, som de icke på annat sätt kunnat erhålla. Detta är orsaken till, att man satt en gräns vid år 1909. Var man än dragit gränsen, skulle det ju blivit en viss orättvisa, men det har som sagt funnits fog för att sätta gränsen vid det år, då folk borde haft klart för sig, att monopolet trängde sig fram. Saken blir därför icke så upprörande, som herr Lithander vill göra gällande.

Jag vill med ett litet exempel belysa, hurusom dessa nyaste fabriker icke gjort så dåliga affärer. Ett företag — herrarna

kunna personligen få taga del av närmare uppgifter angående detsamma — som icke får ersättning för näringsförlust, därför att det kommit till efter 1909, hade år 1913 enligt sitt eget balanskonto en årsvinst på över 22,000 kronor med en omsättning av över 200,000 kronor. År 1914 sprang omsättningen upp med 54,000 kronor, men samtidigt ökades årsvinsten till 66,000 kronor på en omsättning sålunda av en kvarts miljon kronor. Vad är anledningen till den stora vinsten 1914? Det är icke lätt att säga, då man icke har tillgång till alla siffror, men jag tror icke, att man misstar sig, om man säger, att orsaken ligger i den tullökning, som infördes i september, och jag tror heller icke, att man tager miste, om man säger, att vinsten 1914 med avdrag av vinsten på ökad omsättning representerar en extra recett på grund av tullökningen på bortåt 35,000 kronor. Så värst ömmande äro därför verkligen icke de exempel, som man här anför. Det är också att märka, att alla företag, även de nya, få ersättning för materiella värden, för alla maskiner samt fasta och lösa inventarier av olika slag, som användas för tobakstillverkningen, samt för lager av råtabak och halvfabrikat. Det är blott och bart ersättning för näringsförlust, som de företag icke få, vilka tillkommit efter 1909.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

(Forts.)

Det skulle vara oerhört mycket mera att anföra vid ett tillfälle sådant som detta, men jag vill inskränka mig till att hemställa till kammaren, om det kan vara klokt att nu omedelbart besluta en ändring i de ersättningsbestämmelser, som vi i fjol, jag vill säga, efter noggrann omprövning och mångåriga undersökningar ansågo riktigt att fastställa. Det har, som det i utskottets betänkande heter, ingenting inträffat, som icke var känt i fjol, då riksdagen fattade sitt beslut. Ännu har icke något som helst bevis kunnat anföras på att exempelvis någon handel blivit förbjuden, och ännu har icke någonting bestämts om de rabattsatser, som skola gälla för handeln, ännu ha icke heller de beslutade kommissionerna, som skola utföra värderingarna och bestämma ersättningarna, mer än nätt och jämt hunnit tillsättas. Oaktat allt detta kommer man med så vidlyftiga och vittutseende ändringsförslag, som icke minst herr Lithander fört fram.

Det kan då anföras, såsom herr von Hofsten och hans medreservanter göra, att man skulle kunna gå den här lilla vägen, som de påyrka i sin reservation. De begära ingenting annat än att den i den kungliga förordningen omförmälda centralkommissionen skulle få sitt uppdrag utvidgat därhän, att densamma jämväl finge förberedelsevis till prövning upptaga ersättnings- respektive understödsanspråk, vilka tilläventyrs ej blivit tillgodosedda genom 1914 års riksdagsbeslut. Jag vill erinra om, att då denna centralkommission tillsattes, inskränkte sig dess uppdrag till att bedöma de ersättningsanspråk, som densamma enligt lagen i fjol äger att bedöma. Dess uppdrag är av den vidlyftiga och vittomfattande natur, att det icke

*Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om ersättnings-
till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)*

finnes anledning antaga att dess arbete kommer att avslutas inom de närmaste två åren. Den får alldeles tillräckligt att göra med att bedöma de ersättningar, som beslötos vid 1914 års riksdag, och jag kan icke finna något praktiskt resultat av ett bifall till herrar von Hofstens med fleres reservation. Ett sådant beslut skulle blott innebära det, att riksdagen på förhand skulle erkänna, att orättvisor blivit begångna, något som jag för min del icke utan närmare undersökning vill skriva under. Det innebär också, att riksdagen moraliskt ger något på hand. Om riksdagen ger centralkommissionen ett sådant vidgat uppdrag som att undersöka de fall, vilka nu icke komma under ersättningsbestämmelserna, så skall icke riksdagen kunna säga nej till de anspråk som sedan komma fram. Alla skola anse sig orättvist behandlade, alla skola komma och begära litet mera — en tusenlapp till, kunde ju alltid vara bra att få — och de, som icke fått någon ersättning, skola komma och säga, att riksdagen har beslutat att pröva deras fall. Och det blir mycket obehagligt för centralkommissionen att få ett sådant uppdrag, att få en prövningsrätt, som enligt den då beslutade instruktionen och enligt lagen i följd icke var avsedd, då kommissionen tillsattes.

Den ärade reservanten herr Lithander har i sin reservation gjort en framställning till regeringen att komma med ytterligare ersättningspropositioner. Jag vill betona, att detta är ganska betecknande. Jag tror, att den regering, som framlade detta förslag, naturligtvis övertänt konsekvenserna därav, och jag kan för min del icke tänka mig, att man blott och bart därför att en motionär önskar det, skulle gå med på att bevilja den ena ersättningen efter den andra, då det icke finns några starka motiv för att så göra. När herr Lithander läste upp sina skrivelser från köpmannasammanslutningar och från handelskammare, så läste han bland annat även upp en skrivelse från Gottlands handelskammare av innehåll, att grosshandeln borde bibehållas, men likaväl ansåg handelskammaren, att motionen var bra och instämde i densamma. Bevisar icke detta huru pretentiöst folk kan vara. Grosshandeln skall vara kvar, anser man, men icke för ty skola grossisterna, därför att staten inför ett tillverkningsmonopol, hava ersättning till stora belopp. Gottlands tobaksgrossörer resonera som så: vi skola fortfarande ha vår näring kvar, vi skola handla engros med tobaksvaror på Gottland, men lika väl som de andra böra vi få ersättning.

Med det nu sagda har jag i någon mån velat belysa orsaken till att bevillningsutskottet icke ansett sig kunna tillstyrka det, som man här framfört i motionerna, och även i fråga om reservationerna vill jag hemställa till kammaren att vara mycket försiktig, ty det gäller att från statsverket få ut fyra å fem miljoner kronor, som man i följd efter undersökning icke ansåg vara nödvändigt. Redan i följd betalade man enligt mitt förmenande alldeles för mycket åt bolagen. Särskilt fick ett av dessa

bolag, nämligen de förenade tobaksfabrikerna, tre miljoner kronor mer än vad vi från vårt partis sida ansågo det rimligt att gå med på. Det var då en ökning på nära tre miljoner kronor, som åstadkoms genom de borgerliga representanterna här i riksdagen. Och nu kommer herr Lithander och begär ytterligare fyra å fem miljoner kronor. Och sedan kommer det kanske under utredningens lopp att sättas i fråga ytterligare en eller annan miljon. Vad är det för mening i att försöka skaffa staten penningar genom att införa statsmonopol på tobakstillverkningen, om man skall betala ut ersättningar utan gräns? Man har icke begått någon orättvisa mot någon, man har tvärtom gjort mer än någon rättvisligen kunnat fordra. Då jag icke är överbevisad om riktigheten av vad motionärerna anfört, kan jag för min del icke vara med om att, såsom reservanterna yrka, ge på hand att ytterligare offra några miljoner i ersättning för kommande tillfällen.

På grund av vad jag nu anfört tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till bevillningsutskottets betänkande.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Herr R ö i n g: Herr talman, mina herrar! Den siste ärade talaren har av helt naturliga skäl så gott som uteslutande sysselsatt sig med den reservation, som herr Lithander avgivit inom bevillningsutskottet. När man står på herr Nilssons i Kristianstad ståndpunkt, så är det ju helt naturligt, taktiskt klokt och synnerligen tacksamt att under nuvarande förhållanden skjuta fram herr Lithanders åsikter för att därmed avskräcka kammaren från att gå med på något annat än vad bevillningsutskottets majoritet hemställt.

Jag är en bestämd motståndare till monopol över huvudtaget och bekämpade i den mån jag kunde Kungl. Maj:ts förslag om tobaksmonopol vid 1914 års senare riksdag. Jag har även underskrivit den av herr Lithander här i denna kammare vid riksdagens början avgivna motionen, men det har varit mig omöjligt att följa honom i hans uttalanden inom bevillningsutskottet, liksom det också varit mig omöjligt att biträda den reservation, som han fogat till betänkandet, på grund därav att förhållandena, såsom herr Nilsson i Kristianstad framhöll, äro sådana, att det icke är möjligt att nu komma fram med sådana yrkanden, ty de äro ohållbara. Jag har hört uppgivas, att det var meningen, att monopolbolagets styrelse vid sammanträde i går skulle fatta beslut om och fastställa rabattsatserna för såväl grosshandeln som minuthandeln, men att det blivit uppskjutet. Då man sålunda icke ännu vet, om dessa rabattsatser äro överensstämmande med rättvisa och billighet eller ej, så är det naturligtvis alldeles omöjligt — såsom herr Nilsson i Kristianstad alldeles riktigt påpekade — att vidhålla några som helst ersättningsanspråk för grossisterna innan dessa rabattsatser äro fastställda. Jag tror därför, att herr Lithanders reservation för ögonblicket, innan dessa och dylika frågor blivit inom monopolbolagets styrelse avgjorda, icke är av någon aktuell betydelse. Av betydelse däremot är den reservation, som avgivits av bevillningsutskottets ärade vice ordförande, herr Nilsson

*Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om er-
sättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)*

i Bonarp, herr David Bergström m. fl., i vilken reservation även jag instämt.

Man må, mina herrar, hava vilken åsikt som helst rörande lämpligheten av monopols införande eller icke inom en bransch, och man må under fjolårets riksdag hava bekämpat det då föreliggande monopolförslaget hur mycket som helst, så bör man dock numera enligt min uppfattning icke hava mer än en enda önskan, och det är den, att när 1914 års riksdag beslutat införandet av statsmonopol för tillverkning av tobaksvaror i riket, det må lyckas monopolbolaget att sköta sin näring på ett sådant sätt, att staten erhåller den ekonomiska avkastning av företaget, som statsmakterna hava beräknat och önskat.

Hur skall det bli möjligt för staten att få den avkastning, som är beräknad och om möjligt ännu mera? Jo, endast under en enda förutsättning, mina herrar, och det är, att detta monopolbolag skötes fullt affärsmässigt. Göres icke detta, så kan det hända, att vi litet var bli besvikna över 1914 års beslut. Det har från visst håll inom pressen framhållits, att staten icke skulle hava samma intresse som enskilda affärsmän av att företaget skötes fullt affärsmässigt. Det finns, säger man, ett affärsintresse och ett motsatt intresse, statsintresset. Nej, mina herrar, det är för staten av allra största intresse, att detta företag skötes fullt affärsmässigt, så att det lämnar bästa möjliga resultat. Det hör till de viktigaste frågorna. Det är beklagligt, att utskottet vid 1914 års riksdag i sin motivering uttalade en bestämd uppfattning om att grosshandlarne skulle få kvarstå, och om denna måste jag då förena mig, därför att det fanns personer, som icke ville ge ersättning åt grosshandlarne och deras medarbetare, för den händelse man skulle uttala sig mot bibehållande av engrossister. Jag kan dock icke förstå, vad det skall tjäna till att, om detta bolags styrelse får en sådan sammansättning, att företaget icke blott rent tekniskt utan även ur handelssynpunkt kommer att bedrivas fullt affärsmässigt, vad det då skall tjäna till, säger jag, att bibehålla denna fullständigt onödiga mellanhand som heter grosshandlare. Monopolbolaget komme säkerligen att få en handelsomsättning, som vida överstiger 50 miljoner kronor. Herrarne kunna förstå, vilken rabatt som blir oavvisligen nödvändig att ge åt de nu befintliga engrossisterna i tobaksvaror, om de skola kunna fortsätta sin näring som förut. Det blir antagligen belopp, som gå upp till flera miljoner kronor årligen. Jag kan icke tänka mig något skäl för att bibehålla dessa engrossister. Om monopolbolagets styrelse kommer till det reslåt, som jag anser vara önskligt, om de personer som äro initierade i näringslivet d. v. s. de fyra personer som bankkonsortiet fått tillsätta, göra det, och om de fyra personer, som regeringen tillsatt, icke anse sig vara till händer och fötter bundna av det uttalande, som gjordes i motiveringen till 1914 års riksdagsskrivelse, om de sålunda förr eller senare komma — och det är min fulla övertygelse att de göra det — till den bestämda uppfattningen, att engrossisterna böra försvinna, så bör som en konsekvens av denna uppfattning följa, att dessa engrossister, deras medarbetare, uttjänta trotjänare bland bokhållare, månadskarlar och handelsresande också skola erhålla en

ersättning överensstämmande med rättvisa och billighet. Och kommer monopolbolagets styrelse till ett sådant resultat — och jag hade hoppats att de skulle hava gjort det vid sammanträdet i går, ja t. o. m. tidigare — vad bör då vara naturligare än just det, att Kungl. Maj:t ger centralkommissionen i uppdrag att ävenledes taga under omprövning de särskilda ersättningsgrunder, som böra föreslås för 1916 års riksdag för engrossister och deras medarbetare. Jag har framhållit detta i en särskild motivering, som jag givit min reservation; och jag har ävenledes i denna motivering framhållit ett annat exempel: antag att monopolbolagets styrelse anser det vara med statens intresse förenligt att själv driva tillverkningen av vissa artiklar, som bolaget behöver för sin näring. Jag har tagit ett exempel — cigarrlåde-industrien. Det finnes en dylik modernt inrättad fabrik, som driver sådan tillverkning i Malmö. Denna fabrik skulle naturligtvis icke allenast ha en avkastning, som lämnar möjlighet till avskrivning å maskiner och byggnader, utdelning till aktieägare, arvoden åt styrelseledamöter, verkställande direktören, revisorer etc., utan även till avsättning till fonder och dylikt. Monopolbolagets styrelse kommer en dag till den uppfattningen: »Vad skall detta tjäna till? Den här industrien kunna vi driva precis lika bra själva. Varför skola vi då låta Fricks bolag i Malmö driva denna näring för vår räkning och sedan med förtjänst sälja dessa lådor till oss? Vi driva fabriken själva.» Jag skulle hälsa med glädje ett sådant beslut från monopolbolagets sida. Konsekvensen, herr Nilsson, är endast den, att staten bör naturligtvis lämna denna fabrik skälig ersättning, därför att den måste nedlägga sin rörelse, då det icke finnes några andra köpare av dessa varor i landet än just monopolbolaget.

Herr Nilsson framhöll till sist, att man här icke kunde påpeka någonting rörande 1914 års riksdagsbeslut, varigenom berättigade anspråk trampats under fötterna. Han framhöll själv ett exempel, som jag skall tillåta mig att något sysselsätta mig med, då jag anser den siste ärade talaren därvidlag hava en fullkomligt felaktig uppfattning. Han omnämnde ett affärsföretag, som börjat sin tillverkning av tobaksvaror efter den 1 januari 1909, och vilket affärsföretag han ansåg icke böra ha någon som helst ersättning, trots att detta företag under dessa år visat en synnerligen vacker utvecklingskurva och lämnat sin innehavare tack vare dennes energi, duglighet och framsynthet ett mycket tillfredsställande resultat av hans arbete under dessa år. Jag känner till det företag, som herr Nilsson antydde. Det var, mina herrar, en fattig ung man, som reste till utlandet och där fick en obetydlig plats inom tobaksbranschen. Han gick med hela sin lust och iver och sitt intresse upp i sitt arbete. Han kom hem till Sverige, fattig såsom förut, och började ett litet företag i ett samhälle i Sverige. Han arbetade sig fram, han arbetade från tidigt på morgonen till sent på kvällen och han gjorde icke någonting annat än arbetade. Han började sin lilla tillverkning under loppet av år 1909. Om jag icke missminner mig, hade han det året en inkomst på 1,200 kronor, vilken inkomst han, såsom herr Nilsson alldeles riktigt sade, drev upp till belopp, överstigande 20,000 kronor.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om ersät-
tningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

1914 års siffra var 60,000 kronor eller något däröver. Skall ersättning, frågar nu herr Nilsson, under sådana förhållanden utgå? Jag delar då herr Nilssons uppfattning i en och en mycket viktig detalj. Är den ökade inkomsten under år 1914 beroende på riksdagens beslut om ökat tullskydd, bör han icke ha — den uppfattningen delar jag — ett enda öres ersättning för den ökade inkomsten till följd av detta riksdagens beslut. Men om centralkommissionen skulle få i uppdrag att utreda en sådan sak och således få böckerna tillgängliga, då, herr Nilsson, är det icke den allra minsta svårighet att sovra bort från nettot i bokslutet och i böckerna det belopp, han haft i förtjänst till följd av riksdagens beslut om förhöjd tull; men den inkomst, han haft på grund av sitt ärliga gedigna arbete under år 1914 bör han ha skälig ersättning för.

Det är icke fullt riktigt, såsom herr Nilsson sade, att riksdagen beslöt, att ingen industriidkare, som börjat sin tillverkning efter den 1 januari 1909, bör ha ersättning, därför att man bort kunna förutse möjligheten av att ett tobaksmonopol skulle införas här i landet. Ja, det fanns, såsom herr Nilsson sade, en kommitté som avgivit ett betänkande i den riktningen, och det fanns personer, som drev agitation för den saken. Men det har sedan dess inträffat åtminstone en händelse, som kunde föranleda vem som helst att tro, att praktiskt taget tanken på ett statsmonopol var skrinlagd tills vidare, och att man med lugn kunde börja en industriell verksamhet inom denna bransch. Det var nämligen det uttalande, som fälldes av den Staaftiska regeringens finansminister i den kungl. propositionen angående ålderdomspensioneringen. Där gjordes ett sådant uttalande ifråga om tobaksmonopol, att man kunde tänka sig, att nu, när industrien själv börjat koncentrera sig och sammanslutit sig till en stor trust, skulle man kunna gå fram på den rena fabrikatskattevägen. Här är det exempel, som herr Nilsson framhöll om denne ursprungligen fattige arbetare, vilken genom sin duglighet, arbetsamhet och flit lyckades föra fram sitt företag från någon gång under år 1909 till år 1914 — ett exempel, som herr Nilsson valt istället för att jag velat välja det — ett bevis för att det nog finns fall, där staten bör träda emellan. Och nog vore det lämpligt, om regeringen gäve centralkommissionen ett vidgat uppdrag, så att kommissionen även kunde undersöka, huruvida berättigade och tillräckliga skäl förefinns för Kungl. Maj:t att till 1916 års riksdag framkomma med en proposition i ämnet.

Det är, herr talman, på dessa skäl, som jag inom bevilningsutskottet kunnat förena mig i den reservation, som framförts av herrar Nilsson i Bonarp, David Bergström m. fl.; och jag ställer en lika vördsam som enträgen vädjan till denna kammare att visa sitt intresse för att vilja lägga till rätta vad som eventuellt icke lades tillrätta vid 1914 års riksdag, genom att bifalla denna reservation, till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Herr Lithander: Herr Nilsson i Kristianstad började

sitt anförande med att säga att ersättning var obehövlig bl. a. därför att tobakshandeln är fri. Jag tror icke, att herr Nilsson har verklig kännedom eller erfarenhet om vad som är nödvändigt för att handeln skall kunna existera, om han vill göra gällande, att en handel under sådana Förhållanden, under vilka tobakshandeln kommer att leva i monopoltider, är fri. Med en sådan frihet har icke den svenska handeln utvecklats och kommer aldrig att kunna göra det. Och det är enligt mitt förmenande fullkomligt illusoriskt, då man säger, att tobakshandeln skulle vara fri.

*Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverknigen.
(Forts.)*

Han sade vidare, att han förutsatte, att engrosfirmorna skulle fortsätta. Men huru skall det vara möjligt för dem att fortsätta, om man ordnar det så, att de icke ha någon möjlighet att skaffa sig den förtjänst, som behövs för att täcka kostnaderna för resor, för personal och för annat? De förklara ock enstämigt, att det icke finns någon möjlighet för dem att då kunna existera, och det kommer nog även framtiden att utvisa.

Herr Nilsson nämnde vidare, att man gjort all rättvisa, därigenom att förra året lämnades tjugu miljoner kronor. Det felades bara det, att vi skulle kommit därhän, att man toge fastigheter, maskiner och lager utan att lämna någon ersättning. Det är väl icke riktigt att säga, att därför att det i fjol lämnades tjugu miljoner kronor, ha vi uppfyllt allan rättfärdighet, då det är stora grupper, som alls icke beröras av denna ersättning. Vad har B för glädje av att A får ersättning, om B blir utan? Vi ha givit i någon mån, men icke till fullo. Såsom jag nämnde, ha vi icke givit till de nya fabrikerna, som tillkommit efter år 1908, och vi ha icke heller givit någonting till de engrosfirmor, som tvingas att nedlägga sin rörelse, eller till den hos dem anställda personalen.

Så är det en annan sak! Jag har varit inne på flera ställen här i Stockholm och talat med olika affärsinnehavare samt frågat dem: »Huru kommer det att ställa sig för Eder, när monopolbeslutet träder i kraft?» Jag önskar, att kammarens ledamöter litet mera personligt hört de svar, som jag fått. Det har varit ganska upprörande att höra deras bekymmer i det avseendet för framtiden.

Sedan sade herr Nilsson, att huvudmotivet för min reservation, för min motion och för mitt uttalande i bevillningsutskottet skulle vara att vilja varna för socialdemokratiska planer. Jag kan säga herr Nilsson, att om detta varit min huvudavsikt hade jag nog låtit den komma fram i min motion, inom utskottet och i min reservation. Huvudsyftet har emellertid varit att söka erhålla rättelse där sådant visat sig behövt. Men jag har jämväl ansett det lämpligt att i detta sammanhang varna för och göra särskilt lantmännen uppmärksamma på vissa tidsförhållanden. Herr Nilsson fortsatte att säga, att lantmännen hade icke något att frukta i det avseendet från socialdemokratiskt håll. Jag anser, att detta stämmer icke riktigt överens med det

Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om ersät-
tningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

socialdemokratiska partiprogrammet; och jag skall bara erinra lantmännen om att första ordet i 12 § är »Jorden».

Herr Nilsson ansåg, att jag ville förorda ett slösande med statsmedel. Det är ingalunda fallet. Jag vill icke ens, att det skall vara statsmedel, som användas till detta. Mitt yrkande i den sista punkten av min reservation går ut på att dessa ersättningsbelopp skola utgå från överskottet av tobaksmedlen, att man skall gottgöra näringarnas män den förlust, som vållats dem genom detta statsmonopol. Icke ett öre av statens utgifter för detta ändamål böra utgå av skattemedel, utan synpunkten har varit att ersättningen skall utgå såsom ett ökat inköpspris för en sak, som vi böra betrakta såsom av staten köpt och som staten i varje fall bör betala fullt för. Jag har heller icke något emot att staten får tio miljoner kronor ur tobaken men det är blott sättet, varpå detta skall tillgå, som jag reagerat emot. Jag vill erinra om, att här i landet ha vi haft en reduktion under Karl XI:s tid. Vid det tillfället tog man tillbaka av kronan bortskänkta egendomar. I detta fall däremot har staten förvärvat en näring, och det är en mycket vitt spridd uppfattning ute i landet inom näringskretsar, att vederlaget för det förvärvet icke har blivit till fullo erlagt. Det är det vi vilja söka ernå rättelse i, och jag tror heller icke, att man därvidlag skall vädja förgäves till den regering som nu sitter. Man kan finna det förklarligt, att under brådskan förra året, när denna fråga drevs igenom, icke denna sak blev till fullo utredd, men man bör ju då se till, att saken blir så långt möjligt är rättad. Ännu mer skulle det varit glädjande, om de behöfliga 10 miljonerna hade tagits ur nya förvärvsgrenar, att vi exempelvis hade sökt att bättre utnyttja våra statsskogar och ur dem utvunnit dessa 10 miljoner, vilket säkerligen icke skulle varit omöjligt, eller att vi genom en förständigare vattenfallspolitik skaffat oss dessa medel. Men i detta fall har förvärvet gjorts på bekostnad av enskilda oförvitliga svenska medborgare, och det har väckt missmod och ledsnad ute i landet att så skett. Ingen kan mera än jag beklaga, att den frågan över huvud taget kom fram under förra sommaren. Den skulle ha sparats till en senare tid och därigenom även besparat regeringen de anmärkningar, som rikstats mot det beslut som fattades i fjol. Man borde då enbart koncentrerat sig på försvarsfrågan och låtit därmed vara nog.

Herr Nilsson i Kristianstad kunde icke vara med på att nu bestämma fixa siffror, som jag gjort i min reservation. Jag vill nämna, att beräkningarna där äro grundade på vad fjolårets riksdag i analoga fall ansett vara berättigat och att det omdömet är enhälligt bland dem som prövat saken, att siffrorna äro väl avvägda och ytterst moderat beräknade. Och jag får säga, att det är förvånande, att industrimän som bli berövade sin näring kunna anse sig någorlunda nöjda med så litet. Herr Nilsson tog en siffra, nämligen ersättningen till engrosfirmorna. Jag vill nämna, att hela den ersättningssumman rör sig om

103,000 kronor, vilket utgör 10 % av ett års omsättningssumma. Och jag kan säga herrarna, att även om de finge den summan, vilken ju fördelas mellan ett stort antal affärer, så få de icke ens så mycket som kräves för deras avvecklingskostnader, långt mindre någon verklig ersättning för upphörd affärsdrift.

*Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om ersättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)*

Så säges det, att nya fabriker borde icke uppstått efter 1908, ty det var då ganska tydligt, att monopolet skulle komma. Den saken har redan delvis berörts av en annan talare, men jag ber få nämna, att det är först den 16 januari 1914, som det från auktorativt håll d. v. s. från regeringen har kommit fram upplysning om att ett tobaksmonopol vore att vänta. Jag vill då bara fråga herr Nilsson i Kristianstad: skulle dessa personer, som nu sedan den tiden i alla fall kunnat giva arbete åt en hel del människor, ha avvaktat tiden och uraktlåtit att giva arbete åt dessa? Den uppfattningen kan jag icke vara med på. Men om herr Nilsson i Kristianstad har den uppfattningen, så skulle väl rätteligen — lika väl som regeringen i år kommit med en proposition om understöd på grund av den arbetslöshet, som just genom den förra propositionen vållats därigenom att fabrikerna icke kunnat fortsätta sin verksamhet — redan 1908 en kungl. proposition ha framkommit, som berett arbetslöshetsunderstöd åt dem, som genom monopoltanken ställdes utanför. Nu var förhållandet emellertid, att näringarnas män hade ingen fast hållpunkt. Tobaksfrågan var visserligen under utredning, men det förelåg ingalunda något uttalande från regeringshåll.

Herr Nilsson i Kristianstad framhöll ett exempel på en hastig stegring i affärsvinst under några få år, nämligen från 17,000 kronor till 22,000 och 66,000 kronors årsvinst. Vi ha hört, hur det varit en gradvis skeende utveckling under träget arbete, och jag vet, att personen ifråga har offrat år från år sin sommarledighet för att driva upp sin affär undan för undan, så att han till slut ernått en årsvinst av 66,000 kronor. Men det kanske kan vara av intresse för kammaren att höra, att den mannen har under de föregående åren allt sedan han började nedlagt i reklamkostnader på sin affär stora summor. Han har förut under åren haft inkomst, men man kan säga, att han har icke förut fått tillbaka sina utlägg, ty han har nedlagt på reklam icke mindre än omkring 60,000 kronor. Är det då orimligt, om han sista året får tillbaka 66,000 kronor? Orimligt synes det mig däremot vara, att när staten klipper av en utveckling av så lovande beskaffenhet, staten icke lämnar någon ersättning. Vad tror ni man skulle få för uppfattning om ett sådant förhållande exempelvis i England, där värdet av sådant betraktas helt annorlunda än hos oss? Jag kan nämna, att därstädes sådana firmor som t. ex. Pears och Sunlights ha nedlagt oerhörda kostnader på sin annonsering. Tror man, att det skulle vara tänkbart att där inom landet förståtliga en näring, utan att

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen. (Forts.)

till vartenda öre ersätta dessa firmor värdet av såväl detta som vad man kallar »good will» i en affär? Ingalunda.

Herr Nilsson i Kristianstad sade vidare, att de förorättade få ersättning för sin materiel. Ja, det är sant beträffande dem, som inbegripas i fjolårets beslut. Men vad glädje ha andra av den saken, när de måste upphöra med sin näring?

Herr Nilsson sade också, att inga nya synpunkter tillkommit. Ja, det nya är ju, att vi tagit upp hela grupper som äro alldeles ställda utanför. Jag kan nämna, att exempelvis handelsresande hos fabriker ha fått ersättning enligt fjolårets beslut, men handelsresande hos engrosfirmor, som tvingas upphöra med sin rörelse, få ingenting. En ny synpunkt är också följande. I den kungl. propositionen utgick man från att cigarrettstandard-märken skulle fortfarande säljas på samma sätt som förut genom dem som hade generalagenturer eller drevo det som näring. Det har emellertid visat sig, att vid underhandlingarna gå de utländska firmorna förbi sina förutvarande agenturer och återförsäljare och gå i stället direkt till monopolbolaget. Är det då rimligt att ställa dessa personer utanför, vilka under årens lopp fullt lojalt utvecklat en vanlig handelsverksamhet?

Vad engroshandeln beträffar, så är det icke minst ur monopolbolagets egen synpunkt som den har blivit obehövlig. Det blir en given följd, om staten har för avsikt att taga största möjliga inkomster av monopolet, ty om staten skulle giva så stor rabatt till engrosfirmorna att de kunde existera, då bortföle ju en stor del av den vinst staten vill hava. Nu är emellertid fallet, att man ingalunda vill lämna den vinstmöjlighet de borde ha, utan den ställes i utsikt så knapp, att de icke kunna existera, och med den påföljd, att de nödgas avskeda sin personal.

Även en annan synpunkt har tillkommit, nämligen att när fjolårets fråga behandlades, utgick man ifrån att importmöjligheterna skulle kvarstå. Den åsikten förfäktas nu icke i samma grad. Någon import kommer att finnas, men den blir betydligt beskuren.

För övrigt är i riksdagens protokoll för förra året antytt den vägen, att man bör söka komplettera bestämmelserna. Det är visserligen sant, att det kan vara otrevligt för centralkommissionen att få ökat arbete, men detta är väl icke huvudsynpunkten, som man får gå efter. I övrigt vill jag säga det, att vi ha full garanti för att föreslagna ersättningsmedel bli rätt fördelade, ty det är ju kommissionen som skall döma, och det skall ske i enlighet med bestämmelser som Kungl. Maj:t har att utfärda. Riksdagen har sålunda full garanti för att medlen komma till rätt användning.

En synpunkt som är ganska viktig är den, att det för dessa, som kommit i betryck, har mycket större betydelse, om de få denna ersättning nu genast och icke möjligen framdeles. Det är ju många av dem som icke ha medel att existera på, tills

de möjligen få någonting nytt att ägna sig åt, och om de som tvingas att upphöra med sin näring nu få någon ersättning, så kunna de köpa sig in i någon annan verksamhet och kunna ordna för sig lättare, än om de inga medel ha och därigenom komma i misär.

Herr Nilsson i Kristianstad nämnde som bevis på huru handelskamrarna uttalat sig, att Gottlands handelskammare skulle hava yrkat på att engroshandeln skulle vara kvar och dessutom ha ersättning. Det är, herr Nilsson, ett fullkomligt misstag, ty yrkandet i min reservation går ut på att ersättning till engroshandlandena skulle endast utgå i de fall, då tobaksmonopolet tvingade dem att upphöra. Fortsätta de med sin rörelse, så skall ingen ersättning till dem utgå.

Herr Nilsson vill icke ens giva på hand, att vi här skola göra någon rättvisa vid ett kommande tillfälle, och beklagligt nog framgår något dylikt även ur utskottsbetänkandet, där det står: »Huruvida riksdagens sålunda uttryckta avsikt kommer att vid tillämpningen i erforderlig utsträckning förverkligas, torde väl nu icke kunna med visshet förutsägas.» Jag tycker det är anmärkningsvärt beklagligt, att detta uttalande skall vara gjort i ett bevillningsutskottsbetänkande, och jag finner för min del, att det ingalunda stämmer med det uttalande, som herr statsministern gjorde förra året, eller i övrigt med den rättsuppfattning, som jag för min del anser vara den riktiga. Vi ha här i dag på kammarens bord fått en ny proposition i monopolfrågan, där det yrkas på att man skall taga fasta på den prisförhöjning som tillkommit, vilken, som det heter i propositionen, »utan olägenhet torde kunna utnyttjas för att bereda staten ökade inkomster av nu ifrågakvarande skatteköllan». Mot den saken har jag för min del ingenting att invända, men jag beklagar, att icke, på samma gång som regeringen vill skaffa staten ökade inkomster, den även vill komma fram med något förslag, som avser att råda bot i samma riktning som den motion vi avgivit. Jag anser nämligen, att man med fullt skäl kan fordra, att samma tillmötesgående, som är visat gent emot arbetarna i deras trångmål och svårigheter, bör visas även andra grupper av oförvitliga svenska medborgare, som blvit lidande på statsmonopolet.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Christiernson: Herr talman, mina herrar! När jag läste denna motion, fick jag det intrycket, att den till motto borde haft: »Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta». När man läser klämman i motionen, så undrar man, vad motionären egentligen vill, om den icke är mera ett uttryck för ett tillfälligt illamående än för precis någon redig tanke. Under utskottets behandling av motionen har jag ännu mer styrkts i denna min uppfattning av motionärens många anföranden och av den omständigheten, att han på sin väg icke har kunnat få någon följeslagare. Detta är i mitt tycke åtminstone ett litet bevis på,

Ang. tillägg
till bestämmel-
sorna om er-
sättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

att han själv befinner sig på så omöjliga vägar, att han icke har kunnat räkna på att få några följeslagare.

Nu har motionären här i dag velat uppträda såsom någon näringarnas S:t Göran för att slå ihjäl särskilt det socialdemokratiska odjuret, som lär vilja uppsluka näringarna. Jag vill erinra om, att förslaget angående tobaksmonopolets genomförande framförts av en man, om vilken det blivit sagt, att i hans näringsintresse har det icke funnits något svek. Jag menar den nuvarande finansministern. Under alla de år, han här i kam-maren har framfört näringarnas intresse, tror jag icke man har anledning att säga, att han någon gång synts svika det privata intresset, d. v. s. han har icke på något sätt lagt svårigheter i vägen för det privata intresset inom näringarna att göra sig gällande. Visserligen har herr Lithander under sin strid mot draken förklarat, att huvudsaken med denna motion icke vore att samla de »oförvitliga svenska medborgare» till kamp mot socialdemokratien utan att det var bara en passant, som han sade detta, men jag tycker mig ändå finna, att hans anförande visar, att han tror sig vara ute i en våldsam kamp, där motståndarne tyckas hava formen av väderkvarnar. Det är något av donquichotteri i detta. Jag vill för min del, i den mån det är möjligt, söka reducera saken. Och jag vill då säga, att hade motionens kläm varit regelrätt skriven på det sätt, som reservationskläm, så torde denna motion icke gått till bevillningsutskottet utan till statsutskottet, där den också rätteligen hör hemma.

Hur ligger saken? Jo, 1914 års riksdag beslutade införandet av tobaksmonopol, och på grund av detta riksdagens beslut undertecknades ett kontrakt, där staten är den ena parten visserligen men där vi också hava en annan part, som på grund av detta kontrakt har fordringar, som kunna tagas ut och komma att tagas ut till sista öret. Det är då givet, att varje försök att ändra detta kontrakt genom enbart ett riksdagens beslut är omöjligt. Jag trodde, att herr Lithander, som är så besjälad av just närings-synpunkter, skulle vara fylld av vördnad för kontrakt och icke komma med ett yrkande, att den ena parten skulle ändra sina villkor utan hänsyn till den andra. Han säger visserligen, att han icke vill taga av statsmedel utan att det är tobaksmonopolets medel, som skulle återgå. Vad är detta för prat? Det är ett mycket misslyckat trolleristycke detta. Saken är den, att vill riksdagen medgiva ersättning utöver vad 1914 års riksdag beslutade, så kan det endast ske på det sättet, att riksdagen beslutar att *anvisa* medel därtill. Atminstone har jag under behandlingen i utskottet icke kunnat få någon annan upplysning, än att det enda sätt, på vilket ersättning skulle kunna utgå utöver de bestämmelser, som riksdagen preciserat, vore, att riksdagen anvisade medel därtill.

Jag undrar också, om det är riktigt lämpligt att några månader sedan riksdagen fattat beslut, även om man är mycket missnöjd med detta beslut, motionsvis föra fram denna fråga på det

sätt, som av motionären här gjorts. Jag vill framhålla, att det finnes en skillnad i fråga om klämman mellan den motion som väckts i första kammaren och den som väckts i andra kammaren, och beklagligtvis är klämman i motionen i andra kammaren sämre än den i motionen i första kammaren. De anmärkningar, som jag här framställt, röra sig i stort sett mera om motionen i denna kammare än om den motion, som väckts i medkammaren.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

(Forts.)

I princip har jag för min del icke något att invända mot det betraktelsesättet, att om riksdagen såsom t. ex. här skett, genomfört ett monopol eller riksdagen genom ett beslut på annat område ingripit i det, som förut ansetts för den privata företagsamhetens vidsträckta verkningsområde, man då kan, där det tycks vara lämpligt, vidtaga vissa jämkningar. Jag tycker, att det är alldeles riktigt, att så bör vara fallet. Men innan man sett verkningarna av 1914 års riksdagsbeslut, är det väl nästan för mycket att som herr Lithander vilja låta miljonerna rulla. Vi se också, att de som här hava sökt komma herr Lithander till hjälp — förmodligen i en känsla av att han icke får lämnas alldeles för sig själv, ty då skulle han kanske förolyckas helt och hållet, och även om näringarna icke skulle taga någon skada därav, så vore det dock ett obehag för partiet — vi se, att de här författat en slags sympatireservation, där de dock icke kunnat gå längre än att föreslå, att man skall anmoda Kungl. Maj:t om att överväga vissa åtgärder. Nu kan det ju synas, som om detta vore en sak, som vem som helst kunde vara med om. Varför jag icke biföll detta, det är därför, att jag har funnit, att bland dessa, som kunna sägas bli lidande på monopolets införande, finnas två olika grupper. Det finns en grupp, som det icke finns någon anledning att tycka synd om, men det är också andra, om vilka man kan säga, att det finns anledning att beklaga dem. Om nu riksdagen skulle bifalla det yrkande, som här göres — den reservation, jag räknar med, är således icke herr Lithanders utan den, som avgivits av herr Nilsson i Bonarp m. fl. — så fruktar jag, att det skulle innebära, att dessa intressenter, som jag icke anser hava någon berättigad anledning till klagomål, skulle göra sig breda, skulle tränga sig fram på de andras bekostnad. Jag anser att saken är mycket delikat, och bör behandlas med stor varsamhet. Därför menar jag, att det är bättre, att riksdagen icke gör något som helst uttalande, utan att Kungl. Maj:t, i den mån Kungl. Maj:t kan finna anledning därtill, får till kommande riksdag göra den framställning Kungl. Maj:t kan finna lämplig. Men det bör icke bero på någon hemställan från riksdagen. Jag tror att det finns fog för en sådan ståndpunkt. Att nu här göra ett uttalande, det vore att binda sig, och vi veta icke, vilka konsekvenser detta kan medföra. Det är alltså icke, på grund av att jag icke anser, att man kanske i någon mån kan behöva revidera en och annan bestämmelse, utan det är därför att jag anser, att tidpunkten är synnerligen olämplig för att göra

Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om er-
sättningar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.

(Forts.)

något uttalande, som jag i utskottet har ställt mig bland dem, som röstat för avslag på motionen.

Till slut vill jag säga, att när herr Lithander här skildrar denna tobaksnäring, så är det nästan, som om han ville för oss visa ett synnerligen rikt flödande ymnighetshorn, som genom 1914 års riksdagsbeslut blivit förstört. Jag erinrar om, huru han omnämnde en affär, som det sista året hade en omsättning på 8 å 900,000 kronor, och genom riksdagens beslut har nu denna »lovande utveckling» avstannat. Det föreföll, som om det vore fråga om en affär, som nu var ett senapskorn men som kunde bliva en affär, som omfattade hela världen. Vad är det, som det nu egentligen här gäller? Jo, det är fråga om en förflyttning, en förskjutning av handeln med de tobaksvaror, som det svenska folket konsumerar. Om det t. ex. är en fabrik, som under de gångna åren växt upp från en obetydlighet till att hava en ganska respektabel omsättning, så betyder detta icke att de andra affärerna fortfarande äro lika stora och goda, utan denna ökade omsättning är i allmänhet vunnen på de andra affärernas bekostnad. Vill man studera dessa ekonomiska förhållanden, som det här är fråga om, så skall man finna, att det finnes ett visst orsakssammanhang. Trustens tillkomst gav en hel del utomstående företag möjlighet att skaffa sig större omsättning, men detta innebär, att det blivit åtskilliga andra, som fått mindre omsättning. Beträffande det fall, som herr Röing omnämnde, och där det gällde en fabrik som tillverkade cigarrlådor, så har jag visserligen hört, att det icke finns någon risk för denna fabrik, men även om så vore fallet, vill jag fråga herr Röing, om han kan försäkra, att denna fabrik aldrig behövt läggas ned, av den orsaken t. ex. att det kommit konkurrenser eller därför att de, som fabriken är leverantör till, förklarat att de icke längre ville använda dessa tillverkningar. Jag tror att man får akta sig för att gå fram med exempel här, ty de äro nog något tveeggade. Det är ofta så, att den som anför dem, kanske lider lika mycket obehag av dem som motståndarna.

Hittills hava, det ber jag att få stryka under, dessa ekonomiska svårigheter, man talar om, icke uppstått, men man säger, att de komma att uppstå. Det är dock icke fråga om mer än några månader, och till nästa riksdag borde saken vara utredd på det sätt, att man får se, huru tobaksmonopolets genomförande verkar. Jag vädjar till kammarens ledamöter, om vi då icke kunde resonera om saken på ett helt annat sätt än i dag, då diskussionen till och med omfattat jorden, icke bara tobaksjorden utan böndernas jord i allmänhet. Jag skulle hållit herr Lithander räkning för om han uteslutande talat om tobaksjorden. När det vid tobaksmonopolets genomförande från socialdemokratiskt håll icke yrkades på, att den jord, det här är fråga om, d. v. s. den jord på vilken det odlades tobak, skulle indragas till staten, så tycker jag, att därigenom — kanske icke herr Lithander, ty jag tror icke, att han vill bliva upplyst i denna

sak — men de andra, som tro att detta är ingången till att jorden om några dagar eller månader skall gå ifrån bönderna, borde bli upplysta om, att något sådant icke är att befara, om vi i dag icke bifalla herr Lithanders motion. Jag tror det är bäst att reducera saken till mera rimliga proportioner, och jag vill då säga, såsom jag förut sagt: finns det verkligen någon anledning att några månader, sedan riksdagen fattat sitt beslut i saken, riva upp detta beslut?

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.

(Forts.)

Man säger också, för att motivera sitt uppträdande i saken, att 1914 års riksdag icke hade tid att behandla saken ordentligt. Hur vet man det? Det är rent av en förnärmelse mot riksdagen att utan skymt av bevis förutsätta, att den i en så viktig sak skulle handlat huvudlöst. Det är en argumentation, som icke är den lämpligaste. Man bör, till dess motsatsen kan bevisas, i allmänhet hålla på, att riksdagens beslut tillkommit efter den mest omsorgsfulla prövning, som riksdagen över huvud kan ägna en fråga. Vad sedan beträffar, att herr Lithander icke funnit utredningen tillfredsställande, så undrar jag, hur grundlig utredning det skulle behövs i denna sak, för att herr Lithander skulle varit tillfredsställd därmed. Jag har den uppfattningen, att herr Lithander av princip icke vill vara med om monopol, icke heller om ett tobaksmonopol, och då är det givet, att när han har en sådan förutfattad mening, varje utredning är överflödig.

Jag har velat säga detta för att framhålla, att även om man anser, att det kan finnas skäl till en revidering i vissa stycken, så är dock tidpunkten den allra minst lämpliga för att göra en framställning härom. Det skulle vara högst olyckligt, om vi nu skulle fatta ett sådant beslut.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lithander: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få göra ett genmäle mot herr Christierson. Han sade, att jag som köpman borde vara fylld av vördnad för kontrakt. Jag kan säga herr Christierson, att jag har nog vördnad för kontrakt, men jag har inte den uppfattningen av det kontrakt som det här gäller, att jag kan tillmäta det den betydelse i avseende på tredje mans rätt, som man här velat göra såväl i utskottsbetänkandet som i övrigt under diskussionen förut i denna sak. Om vi granska huru det förhåller sig med detta kontrakt, vem är det då som blir lidande om vi här fatta det föreslagna beslutet? Jag vill då erinra om, att preferensaktieägarna äro tillförsäkrade först 4 1/2 % innan staten får någon vinst på sina stamaktier. I den kungl. propositionen förra året framhölls att avkastningen på stamaktierna skulle kunna kunna förränta och amortera det nedlagda kapitalet. Men då preferensaktierna ha ytterligare förmånsrätt till 6 % före stamaktierna, utgår man följaktligen från den förutsättningen att de skola få de 6 procenten. Alltså, det är klart. Men, av varje vinstprocent som detta företag därutöver

Ang. tillägg
till bestämmel-
serna om er-
sättningsar till
följd av stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen.
(Forts.)

lämnar, skall staten på stataktierna ha $\frac{97}{100}$. De enskilda få $\frac{3}{100}$. Men utav dessa $\frac{3}{100}$ skola de ändå avstå $\frac{12}{17}$ av den anledning, att de enskilda intressena inte äro representerade, såsom de borde vara, med 17 miljoner. Det är endast 5 miljoner som ligga på de händerna; de 12 miljonerna ligga i statskontoret. Det är ett ofantligt litet, ja försvinnande litet ekonomiskt intresse som här kan anses på något vis rubbas genom de beslut som jag föreslagit.

Emellertid herr talman, då jag hör att första kammaren redan har bifallit den av herrar Nilsson i Bonarp m. fl. avgivna reservationen, ber jag under sådana förhållanden få återtaga mitt yrkande.

Herr Palmstierna: Herr talman! Endast ett par ord i denna debatt. Det har från visst håll framhållits som om här föreläge en i eminent grad socialdemokratisk fråga; men kammarens ledamöter se att på listan av reservanter finnas såväl högermän som liberaler. Partierna äro splittrade inom bevillningsutskottet. Dessutom har nu ett beslut fattats i första kammaren där det hängde på den förseglade sedeln. Utskottet förlorade visserligen, men man ser även där hur pass splittrad kammaren varit. Följaktligen är det alldeles oriktigt att på detta sätt lägga upp partilinjerna.

Frågan är: vilket är det från riksdagens synpunkt mest lämpliga tillvägagångssättet? Jag tror att kammaren fått klart för sig att ingen människa utom herr Lithander och ett fåtal meningsfränder kunna eventuellt reflektera på hans linje. Den andra linjen, som samlat flera reservanter, ger emellertid för mycket på hand, så pass mycket att jag tror det är skäl i att man uttalar att kammaren bör vara synnerligen försiktig innan den ansluter sig till den reservationen.

Här föreligger en mycket bestämd skillnad i uttryckssättet mellan utskottet och reservanterna. Utskottet talar om att det visserligen kan vara så, att i *enskilda* fall eller »i ett eller annat fall», som det heter, man bör, sedan erfarenheter framkommit, giva någon ersättning, därest billighet och rättvisa icke med nu gällande bestämmelser kunna behörigen tillgodoses. Men ingen som helst begränsning, intet direktiv, ingen nyansering i formuleringen förefinnes i reservationen och det är alldeles uppenbart att reservationen också avser större frihet än vad utskottsmajoriteten tänkt sig. Det är detta, som jag tror kammaren bör ha klart för sig innan beslut fattas.

Vi böra dessutom tänka på att utom vad finansministern begärde i fjolårets proposition gav riksdagen 3,8 miljoner kronor ytterligare och ökade till 10 procent den marginal, som kommissionen skulle få att röra sig inom. Jag håller före, att sedan erfarenheten först visat det nödvändigt, riksdagen, där billighet och rättvisa så kräva, bör lämna ersättning. Nog är det väl ändå skäl i att vi, inte minst i dessa tider med brist i statskassan, iakttaga en synnerligt hög grad av försiktighet och icke binda oss för mycket. Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Bonarp: Herr talman! Den siste ärade talar-
ren ville göra gällande att, därest man skulle gå med på den reser-

vation som jag och några andra ledamöter av bevillningsutskottet vidfogat detta betänkande, skulle man därmed ha givit för mycket på hand. Han säger att det finns ingen kontroll gent emot de anspråk som kunna framkomma. Gent emot detta ber jag få säga att först har man då centralkommissionen, som består av sakkunniga män. Och jag tror att den sakkunniga kommissionen med de egenskaper den besitter mycket väl kan hålla tillbaka dem, som obehörigt försöka göra sig breda. Det är således den första garantien och den första spärr som möter dem, som komma med ohemula anspråk. När denna distans är passerad och anspråken funnits berättigade, då är det riksdagen som prövar varje enskilt fall. Där har man en andra garanti, så nog tycker jag, att den föregående ärade talarens uttalande, att det inte finnes några garantier mot oberättigade anspråk, icke är riktigt.

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

Herr Christiernson erkände också att det till äventyrs skulle kunna finnas de, som bleve lidande och han till och med behagade omnämna två sådana grupper. Den första gruppen — jag vet inte vilka han inrangerade i den — tyckte han inte synd om, men för den andra gruppen och för dem som skulle kunna inrangeras hit tycktes han ha något hjärta. Men han fruktade att många ur dessa grupper skulle, som han sade, göra sig breda. Jag tror att den farhågan som herr Christiernson där uttalade liksom den herr Palmstierna framhöll böra vara undanröjda genom de erinringar jag nyss anført. Det är centralkommissionen och sedan riksdagen som ha att avgöra saken. Och det innebär ett visst underkännande av centralkommissionens egenskaper att kunna bedöma saken när man säger att det inte finnes någon garanti för att oberättigade anspråk tillbakavisas.

Nu ha vi reservanter inte kunnat följa herr Lithander på hans detaljerade förslag. Vi ha ansett att det skulle innebära betydligt större smidighet att gå på den avfattning som föreligger i vår reservation, vilket vi våga hoppas också kammaren skall finna. Oss synes den vägen vara riktig, då man i alla fall erkänner, tyckes det mig, från alla håll att det finnes fall, som icke täckas genom de bestämmelser som innefattas i 1914 års beslut. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till den av mig och herr Bergström m. fl. avgivna reservationen.

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman, mina herrar! Jag vill inte förlänga debatten. Det är endast i anledning av den siste ärade talarens anförande som jag vill påpeka, att det mål som skulle vinnas genom ett bifall till denna reservation, det är ingenting annat än att vi skulle ålägga centralkommissionen att granska, utöver vad den enligt lagen skall granska, även andra ersättningsanspråk. Men då centralkommissionens arbete är beräknat vara under två år, förstår man att det är ingen som helst fara att något skall bli försenat, om riksdagen beslutar låta bero i år och ett kommande år ser efter, om en sådan granskning är behövlig.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad gav herr tal-

Ang. tillägg till bestämmelserna om ersättningar till följd av statsmonopol å tobakstillverkningen.
(Forts.)

mannen propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den av herr Nilsson i Bonarp m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen samt 3:o) avslag å utskottets hemställan och bifall i stället till den reservation, som avgivits av herr Lithander; och förklarade herr talmannen sig anse den under 1:o) upptagna propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen, nu uppsattes. justerades och anslogs en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Nilsson i Bonarp m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 133 ja mot 77 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

Om ändring i förordningen ang. statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

Vidare förekom till behandling bevillningsutskottets betänkande, nr 15, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i 42 § 2 mom. första stycket av förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket.

I en inom andra kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 74, hade herr *Lithander* yrkat, att riksdagen måtte med all den skyndsamhet, som sakens beskaffenhet påkallade, hos Kungl. Maj:t hemställa, att den i 42 § 2 mom. första stycket av förordningen angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket den 15 december 1914 stadgade tid av fem månader från monolets ikraftträdande, inom vilken i samma moment omförmälda varor skulle vara försedda med därstädes likaledes omnämnda stämpelmärken, måtte utsträckas till ett år och berörda stadgande följaktligen erhålla följande lydelse:

Sist inom ett år från monolets ikraftträdande skola alla hos annan försäljare av tobaksvaror än tillverkare befintliga dylika varor, vilka icke, på sätt ovan sägs, åsatts priskurantpris samt kontrollstämpel, vara försedda med ytterligare stämpelmärke till belopp av 5 kronor för förpackning, innehållande cigarrer och cigarrecigarretter, samt 1 krona för förpackning, innehållande tobaksvara av annat slag.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Lithander*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till den av honom i ämnet väckta motionen.

Utskottets hemställan föredrogs, varefter

*Om ändring
i förordningen
ang. stats-
monopol å
tobakstillverk-
ningen i riket.
(Forts.)*

Herr *Lithander* yttrade: Herr talman! Med denna motion har avsetts att genom en skyndsam behandling i riksdagens början söka bereda arbete åt de arbetslösa tobaksarbetarne. Vi ha sedan bifallit en kungl. proposition som haft samma mål, och jag kan icke annat än beklaga, att denna fråga kommit så sent på kammarens bord, att värdet av ett bifall till densamma i hög grad är förringat, i vad det avser de arbetslösa.

Men det är i ett annat avseende som motionen har att fylla en uppgift. Det är nämligen beträffande handlandena ute i landet. Saken är den, att det finnes för närvarande enligt uppgifter från industrihåll cirka 100 miljoner cigarrer i landet, och årsförbrukningen är 140 miljoner. Dessa 100 miljoner cigarrer skola emellertid, för såvitt de icke skola drabbas av straffstämpeln, försälgas under 4 månader. Då kan man ju tänka sig vad värde det skulle ha för dessa handlande, därest stämpeln bleve uppskjuten. Det är en synpunkt, som man icke bör förbisa.

Jag kan heller icke annat än uttrycka mitt beklagande av att, när denna väg stått öppen att giva arbete i stället för understöd, man har uraktlåtit att gå den vägen, i all synnerhet under dessa tider då man överallt i andra länder ser varje strävande inriktat på att hålla industrien på olika områden i gång. Det är sannerligen icke tider här att ordna på det viset, att man uraktlåter att taga de tillfällen till arbete i akt som bjudas.

Jag skall också återopå vad en av de socialdemokratiska ledamöterna i första kammaren yttrade vid remissdebatten. Han sade — det var på tal om arbetarunderstöd — »men angelägnare bör dock vara att befria arbetslösa familjefäder från att anlita denna fond genom att så långt staten det kan bereda möjlighet till arbete. Det är denna vädjan till regeringen, som jag ansett mig böra göra vid detta tillfälle». Och jag anser, att det hade varit klokt även från socialdemokratiskt håll att ha följt den anmaningen.

Ehuru behandlingen av denna fråga kommit att bli väl sen, vill jag dock, herr talman, särskilt med hänsyn till handlandena, yrka bifall till min reservation.

Härpå anförde

Herr *Röing*: Mina herrar! Då den ärade motionären endast i några få ord utvecklat sina synpunkter och yrkat bifall till sin reservation, skall jag tillåta mig att, under hänvisning till utskottets motivering, yrka bifall till utskottets hemställan.

*Om ändring
i förordninge
ang. stats-
monopol &
tobakstillverk-
ningen i riket.*

(Forts.)

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman! Jag skulle för min del icke ha förlängt debatten, om jag icke ansett mig böra rätta en uppfattning som herr Lithander här fört fram, då det annars lätt kunde bli ett sken av att herr Lithanders hela motion hade till ändamål och särskilt var tillkommen för att hjälpa arbetarna inom denna industri och således vara ett uttryck för en vilja att skydda dem. Herr Lithander anförde ju själv, att det fanns ett överskott av cigarrer i riket på icke mindre än 100 miljoner. Vad avser då denna motion? Jo, den avser, att man skulle ånyo producera, så att överskottet skulle komma att uppgå exempelvis till 150 eller 200 miljoner den dag monopolet träder i kraft. Man förstår ju mycket väl, att när det finnes ett så stort överskott, så måste något göras för att bringa ned det. På vad sätt har överskottet kommit till? Jo, dels genom denna våldsamma import från främmande länder, som bedrivits i vårt land under den enligt mitt förmenande oriktiga föreställningen, att endast en utländsk cigarr är möjlig för svenska medborgare, om de vilja ha en bättre kvalitet att röka. Det är med hänsyn till nu angivna omständigheter som själva denna stämpelavgift är tillkommen. Man kan naturligtvis icke gå med på att införa statsmonopol och sedan låta de privata företagarna vara ensamma herrar på försäljningsmarknaden ett par tre år fram i tiden.

Herr Lithander har nog icke tänkt sig in i vad ett uppskjutande av stämpeln skulle innebära. Det skulle innebära, att intill slutet av maj skulle hit till riket åter ha införts massor av utländska cigarrer. Skulle de sedan icke stämpelbeläggas förrän ett helt år därefter, så hade man ju ett helt år på sig att sälja ut dem. Och resultatet skulle bli, att den arbetslöshet, som man vill bota nu genom att uppskjuta stämpeln ett år i stället för fem månader, skulle komma efter den 1 juni med ändå fruktansvärdare konsekvenser och resultatet, än vad fallet blivit nu under denna mycket svåra övergångstid.

Jag vill också tillägga, att icke ens herr Lithander kan påstå att, om denna stämpel framflyttades ett år. Förenade svenska tobaksfabriker exempelvis — det företag som till en början ensamt avskedade och som nu har 1,500 av sin personal arbetslösa — skulle förklara sig villiga att taga in alla dessa i arbete igen. Jag tror icke, att den skrivelse som lästes upp vid remissen av den kungl. propositionen om understöd gav stöd för det.

Som sagt, jag har velat betona, att ett bifall till herr Lithanders motion visst icke skulle berett någon minskning i statsverkets skyldighet att utbetala understöd, och att det endast skulle innebära ett uppskjutande och en förlängning av den pina, som genom införandet av statsmonopolet blivit en nödvändighet. Av denna anledning ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå och bifall i stället till den vid betänkandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 8.

Bevillningsutskottets betänkande, nr 16, i anledning av väckt motion angående införande av en särskild värnpliktsskatt föredrogs härefter; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 9.

Härefter förelåg till avgörande andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om inrättande av ett världsparlament och en världsregering. *Om inrättande av ett världsparlament och en världsregering.*

Uti en inom andra kammaren avgiven motion, nr 177, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte i sammanhang med uppgörelsen efter världskriget eller eljest taga initiativ till ett internationellt övervägande av den angelägna frågan om inrättandet av ett världsparlament och en världsregering.

På vissa i utlåtandet angivna grunder hemställde utskottet, att ifrågavarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Gustafsson* i Brånsta och *Bengtsson* i Kullen, som ansett, att utskottet endast bort hemställa, att förevarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda;

av herrar *Bengtsson* i Göteborg och *Sundström* emot utskottets motivering; samt

av herrar *Höglund*, *Ericson* i Funäsdalen och *Zander*, vilka inom utskottet yrkat bifall till motionen.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, lämnade herr talmannen på begäran ordet till

Herr *Höglund*, som yttrade: Herr talman, mina herrar! När herr *Lindhagen* väckte denna sin motion, drog det ett ganska soligt leende över en del kammarledamöters anleten, och jag är tämligen säker på, att den även nu vid behandlingen här skall bli föremål för åtskilligt spe, liksom fallet har varit i det utskott, som har haft frågan om hand. Ingenting är ju lättare än att begabba en framtidsstanke, och hänet över ideella strävanden skall alltid finna en tacksam publik, förvisso även i denna kammare. Men jag tror i alla fall, att det ligger någonting uti denna motion, som skulle kunna vara värt ett allvarigare dryftande än som beståts den av femte tillfälliga utskottet. Motionens motivering kan ju synas vara tämligen knapphändig men får väl ses i sammanhang med motionärens

Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

övriga ganska omfattande fredsmotioner såsom ett sammanhängande helt i hans arbete för fredssaken. Motionens grundtankar gå emellertid ut på att folken själva måste beredas ett avgörande inflytande på de mellanfolkliga ärendenas behandling och att de utåt likaväl som inåt måste taga sitt öde i egna händer. De flesta torde väl vara villiga att erkänna, att en väsentlig orsak till det nuvarande världskrigets olycka har legat just uti det politiska system, som gjort utrikespolitiken till den hemlighetsfulla, ljusskygga hantering utanför folkens kontroll, som den för närvarande överallt är och som ofta har urartat till en fåtalets lättsinniga lek med massornas vitalaste intressen. Världsfreden skall säkerligen förbli en utopi så länge den inte bygger på demokrati och folkets självstyrelse i de olika länderna. Där ligger — som motionären och reservanterna velat framhålla — den enda verkliga garantien mot sådana katastrofer, som vi nu uppleva. Men lika visst som den inomfolkliga demokratien måste vara organiserad för att kunna uträtta någonting, likavisst måste den mellanfolkliga demokratien vara det. Det måste skapas en institution med absolut befogenhet att slita mellan folken uppkommande tvister på grundval av rättens bud och icke genom den brutala maktens utslag, en högsta avgörande myndighet i de mellanfolkliga frågorna. Det är denna tanke, som går igenom uti den föreliggande motionen. De ansatser i sådan riktning, som vi kunna peka på i Haagdomstolen och Haagkonferenserna, äro ju alltför lösa, ha varit alltför vagt byggda och ett uttryck väsentligen blott för regeringarna och icke för folken, och deras beslut ha icke heller haft någon verkligt bindande kraft. Likaså ha också alla vitalare spörsmål i de mellanfolkliga tvisterna undandragits Haagdomstolens avgörande. Vad det gäller är följaktligen att ge en fastare form åt en sådan institution, att göra den permanent, ge den en folklig grundval att bygga på samt också laga kraft åt dess utslag. Det är de syften, som motionären liksom reservanterna ha trott sig gagna med framförande till parlamentariskt övervägande utav tanken på ett världsparlament och en världsregering, och vi ha också ansett, att det varit en naturlig uppgift just för de små folken att gå i spetsen för detta arbete, därför att de små staterna icke gärna kunna påbördas eller misstänkas för några illojala motiv i en sådan strävan.

Den korta motivering på 12 rader, som majoriteten i utskottet givit åt sitt avslagsyrkande, synes mig vara beklagligt haltande. Det är också karakteristiskt, att endast tre ledamöter av utskottet ha velat stå för denna motivering, medan ett par av de ärade högermännen ha velat avslå motionen utan någon motivering alls, vilket för övrigt kanske varit klokare, och ett par av vänstermännen inom utskottet också har ogillat den anförda motiveringen.

Jag skall be att ett ögonblick få upptaga den till granskning. Utskottet säger först, att »frågan ligger utanför den ak-

tuella politiken», och det kan ju till en viss grad vara sant, om man nämligen ser politikens uppgift uteslutande att syssla med nära liggande frågor och inte alls att plöja och så för framtiden, att alltså icke på samma gång driva idépolitik som realpolitik. Men jag tror för min del, att i sig själv är frågan synnerligen aktuell, vilket väl den världskris, som vi genomleva, borde ha lärt en var, och avsikten med motionen är ju också just att göra den, så långt sig göra låter, med en motion, i politisk mening mer aktuell än den varit tillförne. Detta kan sålunda icke gärna vara ett argument emot motionen, då den just avser att i någon mån aktualisera frågan.

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

Det säges vidare i utskottets avstyrkande, att ett »världsparlament och en världsregering utan underlag i en motsvarande organisation av staterna vore utan mening». Ja, detta är också sant, men motionen avser naturligtvis att just genom ett världsparlament och en världsregering samtidigt skapa en sådan organisation staterna emellan, utan vilken världsparlamentet alldeles komme att hänga i luften och vara meningslöst.

Utskottet fortsätter: »Att redan nu direkt inrikta det internationella fredsarbetet mot detta mål synes utskottet vara att föregripa den naturliga utvecklingen.» Jag vet inte, vad utskottet åsyftar med detta uttalande om att föregripa den naturliga utvecklingen. Mig synes det tvärtom, som om man genom att föra fram dessa frågor till övervägande litet varstades i parlamenten, snarare skulle påskynda utvecklingen i den riktning man önskar, att den skall gå.

Slutligen har utskottet ett ganska kuriöst argument av följande lydelse: »En världsregering och ett världsparlament, där ej blott de civiliserade staterna utan samtliga folk och stammar, även de ociviliserade, skulle vara representerade, är för visso en orealiserbar form av rent utopisk karaktär.» Jag vill fråga: var står det skrivet i motionen, att motionären åsyftat ett världsparlament eller en världsregering, som skulle omfatta alla, även mycket lågt stående folk och vildar? Det förefaller mig, som om denna slags argumentation ligger på samma plan som ett argument, som jag en gång i min gröna ungdom fick till livs i en gymnasistförening, där man diskuterade den allmänna rösträtten, varvid ett kvickhuvud förklarade, att om rösträtten skulle bli allmän, skulle väl även barn och dårar ha rösträtt. Det är väl inte fråga om att här sammanföra alla möjliga sådana folkslag, att skapa ett världsparlament, där hottentotter och zulukaffirer och siouxindianer skulle vara representerade, utan var och en förstår väl ändå, att motionären åsyftat en sammanlutning mellan kulturfolket, mellan kulturstaterna.

Det kan ju synas ligga ett stänk av utopi över denna motion — det erkänner jag gärna — och fråga är väl, om den tanke, som här förts fram, kommer att förverkligas under nuvarande samhällsordning med ett ekonomiskt system som grund, vilket med viss nödvändighet kastar staterna i inbördes kon-

Om invrättande av ett världsparlament och en världsregering.
(Forts.)

flikter. Men jag anser för min del, att det i alla fall är vår plikt att föra fram sådana uppslag som detta till övervägande överallt i parlamenten, och därigenom också till dryftande av folken själva för att så småningom mogna tanken på en sådan kommande världsordning, som förbinder folken på fredligt sätt med varandra och på fredligt sätt sliter de tvister, som kunna uppstå folken emellan, och inte som nu genom den brutala makten och genom vapnens avgörande.

Jag ber att såsom en opinionsyttring i sådant syfte få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av under-tecknad, herr Ericson i Funäsdalen och herr Zander.

Vidare anförde

Herr Liljedahl: Herr talman! Den föregående ärade talar-
ren började sitt yttrande med det ordet, att denna kammare troligen
kommer att nu såsom vid föregående liknande tillfällen bele dessa
ideella strävanden, som framföras av herr Lindhagen, särskilt nu i
denna motion. Jag tror, att den ärade talaren däri misstager sig.
Såväl denna kammare som det utskott, vilket haft frågan under be-
handling, ha ju den anmärkningen mot denna motion, att den icke
är för mycket utan för litet ideell. Motionären vill nämligen bygga
upp sin världsregering och sitt världsparlament på den nuvarande
världen sådan den är, vilken ingalunda kan sägas vara någon ideell
värld. då vi däremot anse, att världen måste först utvecklas i mer
ideell riktning, så att en verklig grund föreligger, på vilken man
kan uppbygga något sådant, som motionären här tänkt sig. För
min personliga del tror jag på den grundtanke, som motionären här
framfört. Jag har den uppfattningen, att mänskligheten är skapad
att bli en organism, men en organism bildas på det sättet, att först
alstras smådelarna, cellerna, och sedan sammanföras dessa till cell-
grupper och dessa i sin ordning till organ och slutligen organen till
en organism. På den vägen tror jag, att mänskligheten en gång
skall utvecklas till en organism. Folken ha ju börjat sin existens-
kamp på det sätt, att först bildades det lilla bysamhället och sedan
sammanfördes närliggande bysamhällen och mellanliggande lands-
skap till provinsstater. Sålunda hade vi ju här i Sverige under
många sekler våra provinsstater. Sedan sammanfördes dessa till
först Svea rike och Göta rike, och därefter hopfogades dessa två
riken till den nuvarande svenska nationsstaten. På det sättet har
staternas utveckling försiggått inom alla de nuvarande nationerna
eller från cellerna och cellgrupperna till de nuvarande organen.
Framtiden har ju till uppgift att om möjligt sammanföra dessa or-
gan till en ännu större gemensamhet, och det har ju skett exempelvis
i Amerika, där vi ha 48 stater sammanförda i ett stort statsförbund
och likaså i tyska riket, där 26 stater, var och en bibehållande sin
självständighet — de äro ju kungariket, storfurstendömen, hertig-
dömen o. s. v. — äro sammanförda till en stor gemensamhet. I
Nordamerikas förenta stater liksom i det Tyska riket är för visso

redan den eviga freden organiserad. På den vägen tror jag, att kriget kommer att bortorganiseras från de olika staternas beröringsfärer i den mån de kunna lyftas upp i en högre enhet. Men det går icke förrän vi fått åtminstone nationsstaterna bildade, vilket ingalunda ännu är fallet ute i världen.

Jag vidhåller alltså vad utskottet här har yttrat, nämligen att frågan är alldeles för tidigt väckt; den är icke aktuell.

Motionären har tänkt sig, att man redan nu skulle kunna bilda detta världsparlament och denna världsregering, och han har inlämnat ett detaljerat förslag härutinnan till utskottet. Enligt detta förslag skulle detta världsparlament sammansättas i förhållande till den olika folkmängden i de olika staterna. Där skulle exempelvis sitta ett 40-tal ryska folkrepresentanter och över ett 100-tal kineser. Men hur många svenskar skulle komma med i detta världsparlament? Jo, icke mer än en enda svensk folkrepresentant skulle där få säte. Nu yttrade den föregående ärade talaren, att det icke alls hade varit motionärens mening att sammansätta världsparlamentet på det sättet, att dessa ännu icke färdigbildade nationer skulle där bli representerade. Men jag frågar då den ärade talaren: vilka nationer skulle bilda detta världsparlament? I Ryssland finnes det 50 och i Österrike 17 olika nationer, och jag kan försäkra den föregående ärade talaren, att många av dessa nationer äro kulturnationer; så ha vi exempelvis i Ryssland den polska nationen, som räknar 9 miljoner medborgare, den ukrainska nationen, som räknar 35 miljoner medborgare, och vidare letter, finnar och ester samt många andra av Rysslands folk, vilka t. o. m. äro mera bildade än själva huvudstammen inom den ryska staten, nämligen moskoviterna. Alltså kommer man därhän, att man först måste slå sönder det ryska riket i olika delar och flera andra riken också; med andra ord, världen är ännu icke sådan, att man kan uppbygga det idealsamhälle, som motionären här tänkt sig, och därför tror jag, att utskottet har rätt, då det säger, att frågan ännu icke är aktuell. Huruvida den skall bli det är en personlig trosfråga.

Jag ber med hänvisning till vad utskottet yttrat och vad jag nu framhållit, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Gustafsson i Bränsta: Herr talman! Den föregående ärade talaren och likaså den nästföregående ha ju sökt att närmare utveckla vad denna motion egentligen innebär, och det kan nog behövas, ty själva motionen är mycket dunkelt skriven, och man kan icke av den få mycket begrepp om vad det egentligen är, som motionären här syftar till. Men om herrarna läsa på sid. 10 i motionen, så finna herrarna, att motionären hänvisar till en bilaga, författad av en medicinske studerande Mikael Stewen, och däri framlägges en av honom utarbetad organisationsplan för det internationella parlamentet, och denna bilaga har motionären lovat tillställa vederbörande utskott, vilket löfte han även infriat. Nu är jag visserligen

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

Om inrättande av ett världsparlament och en världsregering.
(Forts.)

av den uppfattningen, att utskottsarbetet egentligen icke har den karaktär, att det i allmänhet är lämpligt att offentligt draga fram meddelanden, som lämnas till utskott, men då den föregående ärade talaren redan gått in på denna bilaga och då för övrigt herr Lindhagen vid så många tillfällen uppträtt mot allt hemlighetsmakeri — han säger t. o. m. i denna motion, att hemlighetsfullheten i diplomaternas politik är ägnad att dölja saker, som äro fördärvliga eller eljest icke våga sig fram i ljust — så kan jag icke fatta den omständigheten, att herr Lindhagen endast tillställt utskottet denna bilaga såsom innehållande ett förbud att meddela kammaren något av innehållet i densamma, helst då det naturligtvis är av allra största vikt för bedömandet av frågan att något känna till, hur enligt motionärens mening detta världsparlament egentligen skulle komma att organiseras.

Såsom motionären anmärker, har Mikaël Stewen velat kalla det internationella parlamentet för jordsenaten. Han motiverar detta på följande sätt: »Det internationella parlamentet skall ha ett värdigt namn och det lämpligaste synes mig vara jordsenaten, eller på ido, som skulle vara jordsenatens officiella språk, la Tersenato. Att kalla den 'världssenat' vore knappast riktigt rätt, ty med världen förstås strängt taget universum, alltså inte bara jorden, utan även andra planeter och himlakroppar. 'Folkssenaten' eller 'nationssenaten' kunde ju nog duga, men 'jordsenaten' synes mig vara det ståtligaste och bästa namnet på jordklotets högsta organ. Medlemmarna komma så att heta 'jordsenatorer' och de högsta funktionärerna 'jordpresidenten', 'vice jordpresidenten' och 'jordsekreteraren'.»

Nu veta vi ju, att för herr Lindhagen är världen ett helt annat begrepp än universum. Han yttrade för ett par dagar sedan, att »världen är ett konglomerat av krångliga förhållanden». Om den definitionen är riktig, så kan man ju lätt räkna ut, vad ett världsparlament, om det skulle fullt riktigt återspegla förhållandena i världen, egentligen skulle komma att bli. I likhet med herr Lindhagen anser Mikaël Stewen, att det internationella parlamentet skulle vara grundat på den högsta tänkbara rättvisa. Han säger därom bl. a.: »Det är av vikt att redan från första början vid inrättandet av detta parlament låta det få en sammansättning, som uppfyller de högsta krav på en storslagen rättvisa, ty det kommer att bespara framtiden många uppsplitande stridigheter. Den yttersta orsaken till alla revolutioner har alltid varit en eller annan orättvisa.» Men när sedan författaren skall närmare utforma denna rättvisa, då går han tillväga på det sättet, att han endast tillåter självständiga stater med mer än en halv miljon invånare att utse representanter, och varje sådan stat skulle få utse en representant på varje fullt tal av 4 miljoner invånare. Men även mindre stater, som ha över en halv miljon, skulle få utse en representant. Efter dessa grunder kommer författaren till det resultat, att 19 stater

skulle få utse mer än en representant och 28 stater skulle få utse en representant vardera. De större staterna, som skulle utse flera representanter, skulle få sända följande antal: Kina 108, England 97, Ryssland 36, Frankrike 25, Amerikas förenta stater 23, Tyskland 18, Japan 15, Nederländerna 10, Italien 8, Österrike 7, Belgien 6, Turkiet 5, Ungern 5, Spanien 4, Brasilien 4, Portugal 3, Mexiko 3, Persien 2, och Abessinien 2, och sedan komma, som sagt, 28 stater, däribland Sverige, som skulle få utse en representant vardera. Sverige skulle få samma inflytande i det internationella parlamentet som den lilla sydamerikanska republiken Paraguay, och det kan ju vara märkligt, att t. ex. England ensamt skulle ha ungefär lika stort inflytande som alla Europas övriga stormakter tillsammans. Om vi se till, hur fördelningen ställer sig på de olika världsdelarna finna vi, att den blir följande: Europa får 234 representanter, Asien 119, Afrika 3, Australien 2 och Amerika 43. I framtiden tror författaren, att Indien skall få utse egna representanter, och då får Europa 158 representanter och Asien 195; men då nu t. ex. England skulle få mer än trettio gånger så många representanter som hela världsdelen Afrika kan man knappast kalla detta för den stor-slagna rättvisa, som det talas om här i motiveringen.

Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

Detta internationella parlament skulle sedan utrustas med en fullständig enväldsmakt. Det heter därom: »För att jordsenatens beslut skola bli respekterade, även om de skola gå emot någon enskild stats önsknings, behöves det vissa anordningar.

Som det nu är, får varje statschef och regeringsmedlem, då de inställas i sitt ämbete, avlägga ed på författningen. Till detta edsformulär skall tilläggas en paragraf, som säger: 1) att de skola själva respektera alla jordsenatens beslut och 2) att de skola ställa alla landets resurser till jordsenatens disposition, såvida någon annan stat skulle vägra att respektera något av jordsenatens beslut.»

Uppgiften för denna jordsenat skulle vara mångfaldig. Till och med den numera aktuella befolkningsfrågan skulle jordsenaten ha att syssla med. Författaren tror nämligen, att i en framtid människoracen skall genom bastardisering sammansmältas till en enda ras, och han ser en fara i, att denna folkblandning sker för fort, och därför skall det tillkomma jordsenaten att genom lämpliga lagar sörja för, att denna folkblandning sker långsamt. Men innan den tiden kommer, skall det komma en tid, då jordens folk skola sammanleva i ett slags symbios, under vilket samliv författaren tror, att det kommer att bli en hård tid för den vita rasen, emedan den då har att upptaga konkurrensen med kinesernas billiga arbetskraft. Men författaren hyser dock den förhoppningen, att den vita rasen skall kunna existera som överklassarbetare på grund av sin högre intelligens. Det tyckes således, som om författaren antar, att även sedan den tiden kommit, skall det lyckas för de vita att få en sådan överklassyssla som t. ex. en borgmästarebefattning, men den tanken tycks

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

icke ha varit författaren främmande, att när sedan en hottentott eller senegalneger gör en jämförelse mellan borgmästarelönen i Stockholm och lönerna t. ex. nere i Honolulu, han då lätt kan komma på samma funderingar som herr Hamilton, då han börjar fundera på den kommunala skattebördans fördelning i Sverige.

Jordsenatorerna skulle emellertid själva vara skyddade för denna tillvarons hårda kamp, ty de ha blivit tillförsäkrade ett årsarvode av 24,800 kronor, och jordpresidenten får nöja sig med ungefär en halv miljon samt jordsekreteraren med en kvarts miljon.

Då denna jordsenat har fått en så oerhörd makt, kan det ju vara av ett visst intresse att se, vilka garantier författaren tänkt sig med avseende å fattandet av skadliga beslut, och härom heter det: »Kanske kan det synas betänkligt att ge lika rättigheter för vita och färgade, men man måste tänka på rättvisan och dessutom lita på jordsenatorernas hederlighet. Man får lita på, att jordsenatorerna städse äro besjälade av tanken på mänsklighetens sanna väl, antingen de äro kineser, engelsmän eller ryssar, och för övrigt är det alldeles uteslutet, att ett förslag, som vore skadligt för mänskligheten, skulle kunna samla den två tredjedelsmajoritet, som i vissa fall vore erforderlig för ett bindande beslut.»

Emellertid innehåller förslaget vissa rösträttskrav, som tyda på, att det knappast skulle bli en sådan sammansättning, som här är föreslagen. Det heter nämligen i fråga om rösträttsbestämmelserna: »Kan en människa, den må vara vit, svart eller gul, på ett hederligt sätt uppehålla livet i kampen för tillvaron, så må den icke förvägras politisk rösträtt.» Skall denna princip vinna erkännande, är det aldrig möjligt, att denna jordsenat i längden skall få den sammansättning, som här angivits, utan då blir nog det enda riktiga, att alla jordens folk få utse representanter i förhållande till sin folkmängd, och då förstå vi nog, vilken liten roll den vita rasen egentligen kommer att spela. Om vi sedan erinra oss, vilken enväldsmakt detta parlament skulle utöva, liggar det nog kanske en viss fara i att gå med på detta förslag. All historisk erfarenhet vittnar ju därom, att även ett upplyst envælde lätt leder till maktmissbruk, och då torde väl faran här för vara så mycket större vid införandet av ett envælde, som kommer att utövas av den okunnigaste och lägst stående delen av mänskligheten. Om man därför avkläder detta världsparlament det ideologiska skimmer, varmed motionären sökt omgiva detsamma, och ser det litet mera i verklighetens belysning, tror jag, att litet var skall finna, att denna institution, som skulle vara den jordiska rättvisans högsta representant, lätt nog kan bliva det brutala våldets överexekutor och den faran synes mig synnerligen stor, att genom detta med ett absolut envælde utrustade världsparlament de nu högt stående kulturfolken lätt kunna tryckas ned till den kulturnivå, som är den genomsnittliga i världen.

Jag har, såsom herrarne funnit, vid utskottets utlåtande

fogat en reservation, däri jag uttalar, att enligt min åsikt hade motionen bort avstyrkas utan någon motivering. Det är ju möjligt, att detta på något sätt kan missförstås, och därför skall jag nu be att något angiva skälen till denna min ståndpunkt. Det är nämligen så, att var gång jag träffar mina valmän, får jag av dem den närgångna frågan: Vad uträttar ni egentligen nu för tiden i riksdagen? och det har då alltid fallit sig svårt att säga, att vi sitta tjugu man uppe i femte tillfälliga utskottet och ha var sina tio kronor om dagen för att söka utfundera, huru mycket sunt förnuft det möjligen kan finnas i herr Lindhagens idépolitik, och framför allt har det varit mig svårt att ingå på någon närmare deklaration i fråga om arbetsresultatet.

Jag har även ett annat skäl, varför jag anser, att vi icke hade bort närmare ingå på denna motion. Herr Lindhagen hade vid remissen av årets statsverksproposition ett anförande, vari han skisserade ett arbetsprogram för riksdagen, och enligt detta arbetsprogram skulle 95 procent av arbetet ägnas åt praktisk politik, som betingades av dagens omedelbara omsorger, och de övriga 5 procenten skulle ägnas åt s. k. idépolitik. Om herrarne göra sig möda med att taga reda på, vilka ärenden femte tillfälliga utskottet haft att behandla i år, tror jag, att litet var skall inse, att detta utskott helt visst fått sitt kvantum satis av idépolitik, även om denna motion utan några större ceremonier blivit lagd ad acta.

Herr talman! Jag har nu så pass länge haft äran deltaga i riksdagsarbetet, att jag till fullo inser det orimliga i, att en så gammal erfaren och kunnig politiker som herr Lindhagen skulle taga det allra ringaste intryck av en framställning ifrån en i den högre världspolitiken så oerfaren man, som jag är, men ju mer jag trängt in i denna motion och dess icke mindre märkliga bilaga, dess mer har jag kommit till insikt om, att denna motion är så bristfälligt avfattad och är så ofullgängen, att jag icke vill sluta detta mitt anförande utan att till herr Lindhagen ha gjort en vördsam hemställan, att han täcktes överväga lämpligheten av att på detta sätt »kläcka» motioner med ett dylikt suveränt förakt för *ruvningens* skapelsegärning.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets kläm.

Herr Lindhagen: Innan jag går in på själva saken och allvaret i denna fråga, skall jag be att få i förskott från mitt anförande avföra vad jag här skulle vilja säga med anledning av den siste talarrens yttrande. Han sade, att hans valmän ofta brukade fråga honom: Vad gör ni egentligen där uppe i riksdagen? Då jag hörde hans anförande nyss och med den kännedom, jag även i övrigt fått om hans verksamhet här i riksdagen, undrar jag verkligen icke på, att man till honom ställer den frågan. Den siste talaren började vidare sitt anförande med att säga, att motionen föreföll honom något dunkel. Ja, det är ju möjligt, att den så är, men det kan ju också inträffa, att den siste talarrens tankegång är något dunkel. Han har

Om inväntande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

Om invrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

uppenbarligen icke det ringaste intresse eller ens någon aning om dylika frågor, och det är nog i den omständigheten, som han först och främst har att söka orsaken till det dunkla i sin uppfattning härvidlag.

Den siste talaren sysselsatte sig icke så mycket med själva saken, utan han har i stället sökt att, vilket är hans lilla specialitet — var och en har sin — komma åt det allvarliga syftet med motionen genom att göra sig rolig åt något vid sidan av saken, nämligen ett till utskottet bland åtskilligt annat inlämnat förslag till ett dylikt internationellt parlament. Förhållandet är det, att en medicine studerande vid Lunds universitet till mig insänt en av honom författad avhandling, som innehåller en utförlig exposé av detta ämne både ur historisk, teoretisk och praktisk synpunkt, och denna avhandling har sedan av mig överlämnats till utskottet såsom bevis för den uppmärksamhet saken ägnas på olika håll och innehållande åtskilligt av intresse.

Den nu föreliggande motionen utgör blott ett led i en rad av fredsmotioner, och jag erkänner villigt, att denna motion icke blivit lika utförlig som de andra, emedan den kom att skrivas allra sist strax före motionstidens utgång. Men jag tror dock, att ärendet är tillräckligt utvecklat, för att man skall kunna förstå, vad frågan gäller och vad man först skall uttala sig om, nämligen själva idén, som dock först måste vara fastslagen innan man kommer närmare in på organisationsfrågan med vilken senare riksdagen nu knappast kan taga omedelbar befattning för närvarande. Såsom en komplettering försåg jag också denna motion med en not, däri jag hänvisade utskottet till närmare källor. Jag inlämnade sedan till utskottet bland annat en framställning om detta spörsmåls behandling vid en del internationella konferenser och de olika synpunkter, som där framkommit, sammanfattade uti en redogörelse av doktor Nilsson i Örebro. Jag åberopade därvid även den ovannämnda avhandlingen, då jag tyckte, att det, utan att binda mig på något sätt vid förslagets detaljer, kunde vara ganska nyttigt för vederbörande att få se ett exempel, med vilket allvar och uppriktig kärlek även detta ämne behandlas av tänkande människor över allt i världen och även av unga studerande, som visserligen icke ännu vunnit auktoritet. Jag åberopade även andra framställningar i ämnet. Jag omnämnde sålunda, huru om herr Palmstierna i en tidskrift skrivit en artikel om, huru man inom den interparlamentariska unionen tänkt sig denna sak, och hänvisade som sagt även till en broschyr av doktor Nilsson, som i sin ordning lämnade anvisning till andra källor. Jag tycker, att det hade varit nyttigt, om den siste talaren ägnat en del av sin uppmärksamhet även åt dessa andra till utskottet inlämnade bilagor. Jag har för övrigt icke alls den uppfattningen, att det bör vila någon som helst hemligt över dessa saker, utan jag skulle gärna till och med ha sett, om de till utskottet inlämnade framställningarna blivit tryckta som bilagor till utskottsbetänkandet, såsom ibland sker, då under hand till utskott inlämnas framställningar eller andra dokument till belysande av ett ämne.

Nu har det av den omnämnde studeranden gjorda undersökningen i frågan blivit föremål för en utförlig behandling av den siste talaren såsom varande det, som saken här uteslutande gäller och ingenting annat. Kan man ur det vardagliga tanklösa föreställningssättets synpunkter få något löjligt över detta programs detaljer — vilka alltid i första början äro svåra att uppdraga — då förfaller hela saken, så enkel är den siste talarens tankegång. Jag vill nu icke yttra mig ohövligt, men den siste talaren brukar ju icke skräda sina ord, utan söker ju vara så insinuant som möjligt, och då kan jag också tillåta mig säga, att den uppfattning, som han utvecklat här i denna fråga — icke i andra frågor, där han tilläventyrs har mycket förnuftiga meningar —, är av den beskaffenhet att jag snarare vill räkna honom till de av herr Liljedahl omordade ociviliserade icke utvecklingsbara folkslag, som man anser icke böra få vara med vid denna frågas behandling.

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

Sedan jag nu således bemött något den siste talaren vill jag yttra mig om själva saken.

Anledningen till att denna fråga kommit med i mina fredsmotioner är, att den enligt min uppfattning är synnerligen aktuell såsom berörande spörsmålet om världens organisation, som ju tränger på oss till följd av den stora världskrisen. Varje land bör göra vad på det kan ankomma för att åstadkomma ett resultat. Ett led i dessa strävanden är vad som innefattas i ifrågavarande motion. Det har närmare utvecklats av herr Höglund, och jag skall vid detta tillfälle underlåta att ingå på en detaljerad framställning, utöver vad motionen innehåller, då det synes mig, att sakens reala betydelse bör ligga så klar, att man icke nu behöver upptaga tiden vidare därmed. I olikhet med den siste talaren ha alla tänkare i detta ämne sedan långa tider tillbaka ansett, att detta är just något, som vi måste komma till för att få fred i världen. Det må vara begripligt att mången finner en sådan sak som denna, utopisk, men i alla fall förtjänar den att behandlas med allvar och aktning och icke på det mera ociviliserade sätt, som den siste talaren gjorde.

Man har av erfarenhet och enligt sakens natur funnit, att det måste komma till stånd en federation mellan staterna, byggd på juridiskt bindande grunder, så att de kunna åstadkomma något av beslut och handling. Ansatser härtill finnas på olika håll i världen och början blir säkerligen verkligt primitiv men saken måste alltmör fullkomnas och det sker icke utan att även initiativ tagas därtill. Vi hava — om jag nu först får nämna så att säga enskildas ansträngningar för detta ändamål — världsfredskongresserna och internationalens stora kongresser, som äro kanske de betydelsefullaste. Om vi åter hålla oss till det officiella initiativet, så möta vi Haagkonferenserna och den interparlamentariska unionen, vilken senare söker på frivillighetens väg åstadkomma ett surrogat för en sådan sammanslutning från det parlamentariska livets sida.

Nu har emellertid som sagt världskriget sagt oss, att vi måste gå vidare på denna väg. Således, det är en redan aktuell politik att bygga på och det gäller att lägga ytterligare stenar till den byggnad,

Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

som är upprättad. Det har framhållits i reservationen i korthet och de flesta fredsroster gå i den riktningen. Det stod senast i går ett referat i pressen av ett föredrag i Norge, däri särskilt berördes denna fråga och uttalades, att det är dit vi måste komma. Det gäller nu först att resa själva idén. Jag kan knappast instämma ens med herr Höglund i vad han antydde om frågans något utopiska läge i världen. Mig synes nämligen, att saken är verkligt aktuell och knappast utopisk längre, utan nu stå vi just inför en bjudande nödvändighet att åstadkomma, att alla nu befintliga så kallade civiliserade stater överenskomma om att skapa något organ för gemensam överläggning och ledning i världssamhällets intresse. Det är väl ett ganska naturligt steg efter allt som förekommit och icke någon otänkbar sak.

Utskottets skäl för avslag äro redan bemötta, men jag skall be att få tillägga något. Jag har redan framhållit, att denna sak synes mig tillhöra den aktuella politiken i hög grad. När utskottet säger, att man icke skall »föregripa den naturliga utvecklingen» så får jag säga, att den »naturliga utvecklingen» får numera gå i vägen för allt möjligt och enar alltmer till en samling från vitt skilda håll i nationernas tecken. Särskilt herr Liljedahl har, såsom ordförande i femte tillfälliga utskottet, visat sig vara en synnerligen negativ optimist. Han vill, att vi skola lägga armarna i kors och vänta på den s. k. naturliga utvecklingen. Men, vad är det då som skapar utvecklingen, om icke människornas vilja till handling? Det är den, som påskyndar utvecklingen, och icke bara de blindas naturkrafterna. Det åtminstone borde herr Liljedahl förstå, att det icke är föreslaget att nu skapa ett världsparlament på grundval av alla nationer av skilda skiftningar, insprängda för närvarande i skilda stater, utan att man måste börja praktiskt med de stater, som finnas. Om jag skall angiva, vilka stater det nya världsparlamentet skulle nu närmast representera, så skulle det väl vara de stater, som deltog i den andra Haagkonferensen. Där ha vi grundvalen för den sammanslutning, som man kan innesluta i sina förhoppningar nu i förstone.

Därför är det vidunderligt, att utskottet kunnat komma med den uppfattningen, att motionen skulle omfatta de s. k. ociviliserade folken, som icke åtminstone ännu äro mäktiga av organisation och att ingå i sådana här förhandlingar. Ofta har jag för övrigt från ledamöter i tillfälliga utskotten hört uttalas den uppfattningen, att dessa utskott skulle vara förbjudna att förändra en motions kläm. Detta är ett stort misstag. De tillfälliga utskotten få göra vilka yrkanden som helst, som falla inom en motions ram. Om det vore så, som herr Liljedahl trodde, att motionen mot eget påstående och mot det sunda förnuftet inbegrepe även de ociviliserade folken, kunde ju utskottet ha utmönstrat dessa och icke såsom skäl för avslag åberopat denna brist, som enligt dess uppfattning skulle förefinnas i motionen.

Det berättades i går i en tidningskorrespondens, att i Amerika det alltmer kommit en rörelse i gång, som vill på alla sätt främja världsfreden och därför uppställer såsom program ett totalt slopande i erforderliga fall av de gamla mellanfolkliga förhållandena, d. v. s. ett skapande av nya grundvalar för desamma. Man kan ju säga, he-

ter det vidare i korrespondensen, att detta är drömmar, det må man göra, men bakom dessa drömmar finna vi det överväldigande flertalet av det amerikanska folket. Varför skall då det svenska folket, som befinner sig händelserna närmare, aldrig finnas bakom sådana tankar? Jag tror att dess flertal i själva verket gör det och att den hårda nödvändigheten kommer en gång att lära även dess repräsentanter att taga itu med de verkligt aktuella fredsfrågorna.

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

Ur dessa synpunkter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Zander: Herr talman! Jag har icke så mycket att tillägga till vad herr Lindhagen sade nyss, men då jag deltagit i utskottets behandling av ärendet, vill jag tillåta mig att yttra några ord i saken.

Det framhölls av herr Höglund, att denna fråga av många torde betraktas såsom utopisk, och några av våra kolleger i utskottet, herrar Liljedahl och Gustafsson, ha gjort vad på dem ankommit för att göra den till en större utopi än vad den verkligen är, enligt min uppfattning. Man kan visserligen säga, att det ligger något stort i uttrycket världsparlament, men därunder ligger en tanke, som icke är ny, därför att den nu för första gången väckts i denna kammare. Herr Lindhagen pekade på, att denna sak förut diskuterats, och det är underbart, att herr Gustafsson, som deltagit i utskottets behandling, icke funnit andra lämpligare citat att göra ur papperen, som stått till utskottets förfogande, än dem han funnit sig föranlåten att uppläsa. Det fanns dock andra utredningar, som voro ganska vägledande för frågans utveckling, och jag tänker då icke bara på den broschyr, som doktor Nilson i Örebro skrivit, utan även på den utveckling av ämnet, som i tidskriften Tiden givits av en ledamot av denna kammare.

Det är visserligen sant, att denna sak, som benämnas världsparlament, har långt till sin fullbordan, men om man ser, hur utvecklingen gått, kan man icke neka till att vi sannolikt komma dit, och vi måste komma dit, om man har hopp om framtiden och att mänskligheten skall kunna förskonas från det gissel, som kriget i så hög grad särskilt för närvarande åsamkar densamma. Det kan icke nekas till att man under sådana förhållanden söker efter fredsgarantier. Det finnes många fredsvänner, ja, det finnes snart sagt ingen som inte själv erkänner sig som fredsvän. Alla söka de efter garantier för freden. De s. k. fredsvännerna se i den beväpnade freden, i rustningarna, en garanti för freden. Denna politik har emellertid gjort fullständigt bankrutt under det år, som gått. Man får söka efter andra fredsgarantier, och då kan man icke finna någon annan sådan än samverkan folken emellan. Man kan peka på en hel del saker, som gått i den riktningen. Man kan peka på Haagkonferensen t. ex. Det är visserligen icke en institution, som är grundad på folkens direkta insatser, men det är i

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)*

alla fall en sammanslutning mellan olika nationer, mellan monarker och dynastier, som gjort en del förberedande arbeten, varpå man kan bygga ett världsparlament. Man har sett, huru många goda resultat kommit från Haagkonferensens förhandlingar, och det är icke annat än med glädje man kan uttala sig därom. Samtidigt ser man dock den ofullkomlighet, som vilar över institutionen, och sålunda måste man räkna med att ytterligare utveckla denna samverkan. Det kan icke, lika litet som det är i de enskilda nationerna, för de stora folkens flertal vara gagneligt, att ledningen ligger i ett fåtal personers händer, personer, som ha den suveräna makten, utan man måste utvidga och utveckla denna samverkan ytterligare, så att folken med sina vitala intressen komma till sin rätt. Lika litet som det för en nation är gagneligt, att den behärskas av en suverän självhärskare, lika litet är det för de internationella förbindelserna lämpligt, att sådana institutioner behärskas av suveräna självhärskare. Tanken måste utvecklas, och då kommer det att gå så, att folken få större inflytande än hittills. Vi ha den interparlamentariska unionen, som hittills utvecklats vid sidan av Haagkonferensen. Ehuru den icke tagits i anspråk vid de officiella förhandlingarna stater emellan, har den mera varit en rådslående församling av parlamentsledamöter från olika länder. Men tanken behöver utvecklas, och vi se, hur den utvecklats mer och mer inom denna union, ehuru väl man kan säga, att det för stunden ser mörkt ut med alla internationella förbindelser på frivillighetens väg. Vi kunna dock se, hur arbetet går fram mer och mer till ett tillstånd av fastare karaktär, där det icke bara är utopier, utan där det finnes en känsla av verklighet att bygga på. Det finnes hopp för framtiden att kunna åstadkomma ett bättre sakernas tillstånd än hittills varit möjligt.

Jag menar, att om det också i dag är första gången denna fråga behandlas här, så bör den dock icke betraktas så utopisk, som en del gör. Jag är övertygad om att det ligger något verkligt under densamma. Det finnes stor anledning att göra det, då vi se på det tillstånd, som råder i världen, och vilka medel man skapat för att åstadkomma fred. De fredsvänner, som icke byggt sin fredsvilja på vapenmakten, ha icke kommit till sin rätt, och det kan icke nekas till att de, som strävat efter fredens erhållande med hjälp av neutralitetsförklaringar, icke av årets erfarenheter ha anledning att bygga alltför kraftigt därpå. Det måste vara internationella samman Slutningar, som man till sist måste bygga freden på. Detta är min åsikt, och därför har jag understött denna tanke för mitt vidkommande. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag begärde ordet i denna fråga, när jag hörde herr Gustafssons anförande, egentligen därför att jag fann i detta anförande en benägenhet att

över huvud kasta ett löjets skimmer icke bara över motionen utan även över frågor, som stå i nära sammanhang med den tankegång, som föreligger i motionen. Jag må väl säga, att en folkrepresentant, tillhörande en liten stat, bör taga på dessa frågor med kanske något större allvar än som kunnat förmärkas i herr Gustafssons anförande. Jag vill för min del mycket gärna erkänna, att *motionen*, sådan den föreligger, icke är en lämplig utgångspunkt för allvarligt arbete i denna sak. Men å andra sidan är det alldeles givet, att därest något intresse hade besjälats den ärade representanten, så hade för honom ett rikt tillfälle erbjudit sig att närmare sätta sig in i dessa frågor, och jag undrar, om icke hans syn på detta spörsmål då blivit en annan.

Om invrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

Det är påtagligt, att när man går in på denna sak, finner man, att vi redan ha en begynnande *världshushållning* — jag behöver icke anföra alla indicier på den saken — och att man kan spåra reflexer av denna rörelse, denna utveckling, som faktiskt sker i världen, men som tyckes vara vissa ledamöter av utskottets majoritet fullkomligt obekant. Vi finna en fortgående strävan att upprätta *administrativa* förordningar, åstadkomma internationell *lagstiftning*, och utbilda mellanfolklig *rättsskipning*. Och det förefaller mig som om något ord om den saken hade kunnat få inflyta i utskottets betänkande.

Jag vaktade för min del på reservationen, och hoppades, att i denna. som avgivits av herrar Höglund, Ericson i Funäsdalen och Zander, få erfara att dessa representanter hade någon insikt härom och kunde utpeka rätt riktning för det fortsatta arbetet, men när jag läste reservationen, blev jag besviken och måste även sätta frågetecken i kanten. Jag förstår den icke, och jag har hört, att det finnes flera i kammaren, som undra vad meningen verkligen är. Å ena sidan talar man om, att det finnes tillfälliga ansatser till en organisation, och att det är »herremaktens representanter», som gjort dessa tillfälliga ansatser, till en organisation för en kommande världsordning. Å andra sidan säges i reservationen, att *denna* organisation skall göras permanent och fast. Framställningen är ej begriplig och man har tydligen icke erfarenhet om, huru arbetet bedrivs vare sig av de organiserade fredsvännerna, socialdemokraterna, den interparlamentariska unionen eller andra. Studerar man den saken så skall man snart varsna det syfte, den strävan som är ut och är in pågått, under outtröttligt arbete, och man iakttar mången, som arbetar hela sitt liv hängivet för att skapa den permanenta, fasta organisation, varom antydning göres i reservationen och att framkalla en folkopinion som stöd för densamma.

Nu komma dessa reservanter bara med en allmän kritik, och vad säga de sedan? Jo, att *nu* gäller det att skapa organ för den kommande permanenta världsordningen. Ja, mina herar, när jag läste detta så tänkte jag: lyckliga människor! De veta tydligen hur det skall gå till. Ordspråket besannar sig dock

Om inrättande av ett världsparlament och en världsregering.
(Forts.)

att det är lätt att säga tulipanaros, »men gör'nal» Vad ha reservanterna givit för direktiv, för riktlinjer? Pekar man på det sakliga arbete, som under decenniernas lopp bedrivits för ändamålet? Söker man anknyta därtill. Nej, inte alls. Blott en svävande allmän deklaration framföres. Jag tycker dock, att man bort giva åtminstone någon antydning om vad man vill.

Överblickar man situationen, visar det sig att den trots de kritiska förhållandena i världen dock icke är så hopplös, som mången tänkt sig, emedan åtskilligt, som uppbyggts under decennier, är så fast rotat i förhållandenas egen natur, nämligen den ekonomiska världshushållningen, att människorna faktiskt *behöva* det, och därför kommer det att stå fast, även efter världskriget.

Jag skall be att få anföra några gruppexempel.

De *administrativa* överenskommelserna började redan 1865 med telegrafförvaltningen, och sedan med posten, havskablar, järnvägsfrakter. Vidare ha vi sjöfartsreglerna av 1864, 1879 och 1910, förordning om handelsmärken, jordbrukarnes stora institut i Rom, växelrättens ordnande år 1910 och åtskilligt annat i den vägen. Det är, som sagt, en begynnande rent internationell *lagstiftning*, som på detta sätt fortskridit, och det har under senare år ständigt varit kongresser och konferenser med nya överenskommelser, tillsättandet av en internationell ämbetsmannakår och nya mellanfolkliga institut o. d., som tillkännagivit en tydlig utveckling av samlivet i världen. Jag vill särskilt fästa herr Gustafssons uppmärksamhet på den saken. Och ännu mer: Vi veta huru många tvister som uppstå mellan enskilda rörande penningfordringar, handelsmål, börsleveranser och annat dylikt. Nåväl, det pågår en unifiering av den internationella privaträtten sedan 1893 i avsikt att få dessa underkastade likformig behandling. Säkert erinra vi oss hurusom denna kammare beslutit i frågor, som röra hela världens ekonomiska lagstiftning. Komma icke denna kammares ledamöter ihåg, huru vi diskuterade frågan om kvinnornas nattarbete? Ställd under rätt perspektiv visar denna frågas behandling att det numrer uppstår frågor av mer allmän mellanfolklig innebörd, som framtvinga liktidig behandling av samma spörsmål i olika riksförsamlingar i avsikt att betrygga tillkomsten av en internationell lag. Ett socialt lagstiftningsarbete av denna art har bedrivits alltsedan den första kongressen 1890 för arbetarskydd, och den fortsatta utvecklingen på detta område tränger sig fram på grund av industrialismens egenskap att vara en integrerande del av världshushållningen. Jag tycker, att man borde ha ögonen öppna för den saken.

Jag skall be att få gå in på ett annat område, berörande *rättsskipningen*. Jag ber de ärade högermännen, som kanske rycka på axlarna åt denna fråga, att erinra sig, att frågan om den internationella rättsskipningen i fråga om privaträtten tagits upp genom ett av världens mest aktade samfund Die ältesten der Kaufmänner

Schaft i Berlin. Detta samfund har nämligen begärt, att en internationell rättskipning vid internationella domstolar skall komma till stånd beträffande privaträttsliga angelägenheter. Där stå vi sålunda inför ett initiativ till mondial rättskipning, framförd från auktoritativt håll, och av de amerikanska ledamöterna på Haagkonferensen 1907 påyrkades också upprättandet av en sådan domstol. Jag skulle kunna gå vidare och omnämna, huru Haagkonferensen 1907 beslöt att upprätta en internationell domstol rörande vissa sjörättsmål, en prisdомstol men huru detta förslag föll på det engelska överhusets motstånd i fråga om de regler, som skulle följas, och som vi från Londondeklarationen 1909 känna till.

Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

Nu säges det i reservationen, att man borde skapa en permanent organisation men »herremaktens representanter», som hittills gjort försöken ha misslyckats. Ja, vi minnas kanske uttrycket om »det heliga romerska riket», som varken var heligt eller romerskt eller ett rike. I analogi härmed har man om den permanenta skiljedomstolen i Haag, som man sökt upprätta, yttrat, att den varken är permanent eller en skiljedomstol eller i Haag. Detta är sant. Det förhåller sig tyvärr på det sättet. Men vilka är det, som hållit på med att arbeta för att åstadkomma en permanent skiljedomstol och vilka är det, som motverkat denna sak? Läs Haagkonferensens förhandlingar! Vi finna beträffande förarbetena till Haagkonferensen, huru de organiserade fredsvännerna, med socialdemokrater i spetsen huru den interparlamentariska unionen gång på gång framställt förslag härom och uppställt rättsregler i sådant syfte. Men varför stupar förslaget ständigt? Jo, skiljedomfrågan fördömdes av tyska regeringens representanter vid 1907 års Haagkonferens. Det är på detta område som i vårt eget land. Framstegen hindras av reaktionära makter. Vi finna för övrigt ett gensvar — ett kanske något parodiskt eko — av detta motstånd i vad herr Gustafsson anför i kammaren i dag. Jag vill också framhålla, att när man talar om ett permanent organ för mellanfolklige överläggningar så innebär Haagkonferensernas regelbundna periodiska återkommande utan att Nordamerikas president eller Rysslands tsar eller Hollands drottning t. ex. taga initiativet därtill ett steg i sådan riktning och därom har den interparlamentariska unionen sedan länge arbetat och även utarbetat förslag i sådant avseende. De ärade reservanterna ha ej med ett ord berört detta!

Ja, jag kunde kanske också, ehuru det måhända blir litet för långt, säga några ord rörande spörsmålet om ett världsparlament. Om den frågan vill jag säga följande: det torde väl näppeligen råda någon tvekan därom, att i den mån frågor uppstå berörande en mängd nationer i vår kulturvärld av ganska ensartad beskaffenhet, så behöva dessa frågor föras fram till gemensamma överläggningar. Hurudan *formen* för dessa gemensamma överläggningar bör bliva, är synnerligen svårt att yttra sig om. Vi ha administrativa sammankomster. Våra civilministrar pläga resa

Om i berättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

till dessa sammankomster. Det har vidare förekommit överläggningar som berört spörsmål, vilka icke ännu varit fullt mogna till avgörande, men som kanske snart bliva det. Dessa ha i regel upptagits inom den interparlamentariska unionen. Den interparlamentariska unionen består av fredsgrupper, men — och glömmen icke det, mina herrar — det kan vara av intresse att veta, att i denna interparlamentariska union, som dock representerar personer, tillhörande olika partier — även högerpartiet är representerat — har på fullaste allvar, därför att omständigheterna framtingat denna sak, diskuterats frågan, huru denna union skulle kunna bliva ett mera representativt uttryck för riksdagarna än den för närvarande är. Och då kommer man, herr Gustafsson, in på detta spörsmål: huru skall denna representation se ut? Man kan icke gå efter folkmängd. Det var alldeles onödigt att kritisera den saken och den bilaga, som inlämnats till utskottet; ty det är självklart — det inser varje människa — att sådant som där förekommer är tokerier. Inte kan man t. ex. låta Kina dominera hela Europa. Inte kan man heller för att gå vidare i spörsmålet låta handelsomsättningen vara det bestämmande; då skulle det lilla Holland få en oerhörd betydelse i jämförelse med andra stater, som ej ha samma stora transitohandel. Vad man strävar efter det är, för att använda ett matematiskt uttryck, att få en nationell integral, som skall vara avgörande för representationen. Detta är ett synnerligen svåröst problem, som i själva verket redan berör den interparlamentariska unionens eget arbete och en kommission inom denna arbetar på frågans lösning. Eftersom kanske flertalet av denna kammars ledamöter tillhöra unionen, kan det vara skäl omnämna denna dess strävan att ge till representation ett mera fylligt, mera auktoritativt uttryck.

Ja, jag har nu en stund sysslat något med dessa saker. Jag vill för min del säga, att jag uppkallats därav, att frågor som i alla fall i så eminent grad beröra mänskligheten, frågor som i själva verket så ingå i hela den folkrättsliga utvecklingen i världen borde från olika håll tagas på med det djupa och sakliga allvar, med det ingående, grundläggande studium av frågan, som enligt mitt förmenande *allena* är ägnat att verkligen föra saken framåt. Det är detta uppbyggande på alla de punkter, som av mig vidrörts, byggande vidare på en redan lagd grund, som är det viktiga. Vi skola försöka iakttaga de linjer, arbetet skall följa, men icke tvärsäkert komma och säga: här är ingenting gjort förut. Vi böra hängivet, troget fullfölja det verk, vars konturer tecknats sedan årtionden tillbaka. Det är detta, herr talman, jag velat yttra, och jag måste, som saken nu ligger, gå på utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Den siste talaren uttalade i början av sitt anförande det kategoriska påståendet, att man måste medge, att den föreliggande motionen icke vore någon utgångspunkt för att göra

något uttalande eller visa något intresse för de tankar motionen innehåller. Det var ungefär detsamma som han sade, då frågan om nationernas rätt var före, och jag har ju alltid, så långt jag minns tillbaka, mött hans otroliga intresse av att anse bland annat alla förslag jag väcker i fredsfrågan icke vara ägnade att upptagas eller på något sätt bifallas av riksdagen. Vi stå här tydligen på ofantligt olika ståndpunkt, under det jag merendels funnit hans initiativ beaktansvärda och biträtt dem.

*Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världss-
regering.
(Forts.)*

Man kommer i detta sammanhang och i dessa tider in på nationernas rätt. Här föreligger ytterligare i dagens tidningar ett upprop från socialdemokrater i Tyskland, där de under återopande av uttalanden från kongresserna i Köpenhamn och Basel framhålla, att nu måste framför allt varje nations rätt till självständighet hävdas vid den stora uppgörelsen. Men den siste talaren vidhåller enständigt och överallt, där av mig erinras om denna sak, att det ej är något som man bör intressera sig för i det parlamentariska arbetet.

Nu vill jag, likaväl som under debatten om nationernas rätt, fråga kammaren, om kammaren fick så mycket mera klart för sig, av herr Palmstiernas framställning, vad han egentligen ville i dessa frågor. Han antydde en del saker, som ur min synpunkt ligga på sidan av själva frågan och peka åt ungefär samma negativa håll som herr Gustafssons i Brånsta uttalanden, fastän på ett bättre och allvarligare sätt. Han kom därför till samma resultat som denne eller avslag å motionen.

Jag vill säga, att motionen i fråga har icke alls undanskjutit det föregående arbetet. Den hänför sig tvärt om just till detta och bygger på vad redan blivit gjort. Såsom i motionen erinras har man redan kommit in på den bog, som nu ifrågasättes. Då menar motionären, att det väl ej är något oöverbinnerligt utan tvärt om genom samfällda bemödanden från olika håll utförbart att kunna intressera de olika staterna och parlamenten för att bygga vidare och få en något mera permanent organisation både i ledning av och beslut om de i så hög grad förefintliga gemensamma världsintressena. Vi behöva oavvisligt hädanefter ett organ där verkligen världens olika stater tvingas att gemensamt begrunda sina olika mellanhavanden och taga initiativ för framtiden.

Palmstierna berörde på sidan om ämnet, såvitt jag kan förstå, varjehanda initiativ som gjorts och påpekade, att de voro beaktansvärda. Men varför då icke främja initiativ även i denna fråga och göra det omsider framför allt i parlamenten? Ty allt det arbete, som sker, är bara summan av en mängd initiativ i olika riktningar, och detta förslag är bara ett litet grand av de miljoner initiativ som borde ytterligare förekomma. Varför är detta initiativ mindre värt att tagas vara på än exempelvis initiativ av Kaufmannschaft i Berlin och andra, som Palmstierna med sin utgivna och framförda myckna förmenta lärdom i det här fallet kommit med?

Palmstierna erinrade, att detta berör mänsklighetens livsfrågor; man skall icke inlåta sig därpå förrän efter grundliga studier av det hela. Särskilt bör man väl då gå till de stora tyska handböckerna

Om inrättande
av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.
(Forts.)

i socialvetenskap och lära sig en massa saker om andras initiativ och därav inträffade händelser innan man tager upp sådana frågor. Jag har verkligen läst en del sådant, men anser att i denna frågas nuvarande läge man icke behöver belasta vare sig protokollet eller kammaren med något allt för vidlyftigt ingående i dessa detaljer. Här gäller det först och främst principerna och att föra fram dem ur det bestående jordbundna. Vad som fordras är främst kunskap och kännedom om dessa principer eller som det ännu riktigare kallas hjärta för desamma. Herr Palmstierna tror tydligen icke att detta är någonting av större betydelse och dock är det endast genom att människor tänkt och känt själva som världen gått framåt. Genom ett uppsnappande bara av andras kännande och tänkande i det förflutna kommer man själv ingen vart om man ej själv därtill lägger sitt eget. Sedan må de så kallade sakkunniga komma till hjälp med sitt tekniska vetande, när väl viljan och känslan för folkens behov brutit sig igenom och anvisat vägen.

Jag skall säga herr Palmstierna, att det finnes ett gammalt ord om allt det som ligger på botten av det hela, om det väsentliga med andra ord, nämligen att detta oftast blivit fördolt för de visa och kloka men uppenbarat för de fäkunniga. Det är däri det ligger. Jag ber att få yrka bifall till den av herr Höglund m. fl. avgivna reservationen.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag nödgas säga några ord med anledning av det senaste anförandet.

Jag måste erkänna, att det var med en mycket hög grad av tvekan, som jag begärde ordet förra gången; och om det icke på flera håll hade varit en önskan därom, skulle jag eventuellt icke hava gjort det, därför att det verkligen är så, när man förfäktar en mening i en fråga som ligger herr Lindhagen varmt om hjärtat, men där man icke helt följer honom, att man *riskerar* åtskilligt. Man riskerar att få ett sådant anförande som det, vilket nu blivit fäst till kammarens protokoll, och i vilket det uttalas, att jag »har ett otroligt intresse av att ha en annan mening» än herr Lindhagen, och sedan vet man allt vad som kommer efteråt. Det har man fullkomligt klart för sig. Det skall vara, det säger jag ärligt, att man är besjälad av en alldeles bestämd önskan att debatten i denna fråga, för vilken jag har ett sakligt, varmt intresse, föres på ett plan, som gagnar saken, för att man över huvud taget vill yttra sig i frågan. Jag kan försäkra — det är möjligt att herr Lindhagen ej tror det — att detta är det *enda* motivet för mig att yttra mig i denna sak.

Här sades av herr Lindhagen, att jag ställt mig på herr Gustafssons i Bränsta sida. Kammaren har *hört* mitt anförande. Jag tror till och med, att en hel del högermän icke känt sig så särdeles väl berörda av de anmärkningar, jag riktade mot herr Gustafsson; i varje fall gör han det säkerligen icke själv. Det är därför *orättvisst* att komma med ett sådant uttalande, som herr Lindhagen hade.

Vad jag för min del velat säga, det är att vi i dessa frågor, som äro — det vågar jag påstå — för vårt svenska folk och för vår sven-

ska nation viktiga, skola se till att de skandinaviska folken och de små folken engagera sig i dessa uppgifter på ett *starkt och sakligt* sätt och att också själva *utgångspunkterna* formas fullödigt, att vi verkligen få någon grund att stå på. Men vill herr Lindhagen, med stöd av *denna* motion, att vi vid ett eventuellt fredsslut skola komma och begära att få någon världsregering, så är det *orimligt* — man behöver bara se på, hur tillståndet är i världen — och även herr Höglund anser, att det är orimligt. Han vill bara ha en opinionsyttring i frågan. Det är en gradering av saken, som jag kan förstå från herr Höglunds sida, då han icke i sak kan instämma med herr Lindhagen; men för mig ter sig saken så, att opinionsyttringar, vilka man vill ikläda borgen från *svenska folkets* och *svenska statens* sida, måste rikta sig på sådana mål och vara så beskaffade, att vi kunna stå samlade bakom dem.

Om inrättande av ett världsparlament och en världsregering.
(Forts.)

Herr Gustafsson i Brånsta: Herr talman! Herr Palmstierna har begagnat tillfället att hålla ett långt anförande om det internationella arbetet i *allmänhet*. Det är icke den saken som nu föreligger till behandling, utan nu är det fråga om ett bestämt förslag om inrättande av *ett världsparlament* och *en världsregering*.

Herr Palmstierna har påstått, att jag försökt att draga ett löjets skimmer över detta förslag. Jag har endast citerat litet ur en utskottet tillhandakommen bilaga, som innehåller en organisationsplan för detta världsparlament, och märk väl *den enda detaljerade organisationsplan*, som utskottet haft att bygga sitt omdöme på. Om dessa citat väckt löje, så är det icke mitt fel, ty jag har icke författat den bilagan. Herr Palmstierna betecknar denna bilaga som rent »tokeri». Jag har icke vågat använda ett så »ociviliserat» uttryck; ty jag har dock någon aktning för herr Lindhagen.

Herr Sandler: Herr talman! Herr Gustafsson i Brånsta förklarade, att anledningen till att han i sitt anförande här så utförligt gett sig till att brodera på den inlaga, som varit överlämnad till utskottet, var att den varit det enda, som utskottet haft att utgå ifrån, då det gällde att diskutera denna fråga i hela dess vidd.

Jag ber att få uttrycka min förvåning över att utskottet icke haft möjlighet att skaffa sig någonting annat att studera i den frågan, som, ifall man nu icke tar den så bokstavligt som herr Gustafsson i Brånsta gör det, utan tar den som jag för min del tycker att man från utskottets sida borde ha gjort, nämligen så, att man resonerar om de strävanden, som finnas i tiden att internationalisera förbindelserna mellan staterna, och vilka strävanden äro föremål för en nog så rikhaltig litteratur. Att utskottet då icke kunnat se sig i tillfälle att studera något annat än detta lilla utkast, det vill jag verkligen uttrycka min stora förvåning över; ty det har verkligen förekommit så pass mycket — man behöver endast studera den interparlamentariska unionens historia — att nog hade utskottet haft annat material

*Om inrättande av ett världs-
parlament och
en världs-
regering.*
(Forts.)

att hålla sig till, och nog hade herr Gustafsson i Brånsta då också kunnat ha något annat att tala över här i kammaren.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den av herr Höglund m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till det av herr Gustafsson i Brånsta under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Lindhagen, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Höglund m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 146 ja mot 40 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

*Om smörd-
nande för vissa
värnpliktige
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.*

Slutligen upptogs till behandling andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om möjlighet för värnpliktige, som av samvetsbetänkligheter vägra fullgöra sin värnplikt, att utföra annat arbete för statens räkning.

I en inom andra kammaren avgiven, till kammarens femte tillfälliga utskott hänvisad motion nr 152, hade herr Berg i Munkfors hemställt, att riksdagen måtte besluta om en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som av samvetsbetänkligheter vägrade att ikläda sig uniform och fullgöra sin värnplikt, skulle kunna beredas möjlighet att utföra annat kulturellt arbete för statens räkning.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta, det riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som funnes hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, skulle kunna

befrias ej blott såsom nu från sådan tjänst utan jämväl från skyldigheten att bära uniform, för att i stället beredas tillfälle att under motsvarande tid utföra annat, civilt arbete för statens räkning, samt att Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kunde föranleda.

Om anordnande för vissa värnpliktige av annat arbete än militär-tjänstgöring.

(Forts.)

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Liljedahl* och *Sundström*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i värnpliktslagen, att värnpliktig, vilken av samvetsbetänkligheter vägrade ikläda sig uniform för fullgörandet av sin värnplikt, måtte åläggas att civilklädd utföra annat arbete för statens räkning, dock att detta bleve av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen; samt

av herrar *Gustafsson* i Brånsta, *Bengtsson* i Kullen *Åkerlindh* och *Thore*, vilka hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan begärdes ordet av

Herr *Liljedahl*, som yttrade: Herr talman! Som kammaren behagade finna, har utskottet i denna fråga delat sig på tre linjer. Utskottet självt, representerat av de socialdemokratiska ledamöterna, har yrkat bifall till den föreliggande motionen; högerens representanter inom utskottet ha yrkat avslag på motionen; och så föreligger en annan reservation av de liberala ledamöterna, vilka så till vida yrka bifall till motionen, som de föreslå att civilt arbete skulle få utföras av dem, som vägra att bära uniform, dock att tiden för detta civila arbete skulle vara något längre än motsvarande militära tjänstgöring.

Ja, det är en gammal fråga detta. Den har sedan tjugu år tillbaka förelegat i riksdagen, och den kommer för visso icke att avföras från dess arbetsprogram, så länge den föreligger i alltjämt ofullbordat skick; den kräver sin lösning. Det är därvid icke fråga om en kvantitativt stor sak, ty det gäller endast på sin höjd kanske ett tiotal värnpliktsvägrare per år; men kvalitativt sett, med hänsyn till frågans principiella innebörd, är det icke en liten fråga, utan det är en fråga, som rör sig om det största, som finnes i världen och i människan, nämligen hennes samvete och den ovillkorliga plikten för varje människa att lyda sitt samvete. Jag vill endast erinra om vad en av våra allra största tänkare en gång har yttrat: »Om vi förlora allting, så hava vi ändå ett kvar, och det är samvetet.»

Nu har Kungl. Maj:t, på riksdagens hemställan år 1901, genom ett utfärdat cirkulär gjort det möjligt för sådana samvetsömma, som icke vilja bära vapen, att få utföra antingen

Om anord-
nande för vissa
värnpliktige
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.
(Forts.)

handräkningsarbete eller sjukvårdsarbete; och jag är förvissad om att, därest man vid de olika truppförbanden ville ingående taga hand om dessa värnpliktsvägrare — på flera ställen sker det utan tvivel, men det sker icke på alla — och giva dem en verkligt ingående upplysning, de skulle inse, att sjukvårdssoldatens särskilt utmärkta uniform just symboliserar den kristendom och den människokärlek, som dessa värnpliktsvägrare bruka åberopa såsom hinder för att iföra sig uniform; de vilja nämligen icke taga på sig uniformen, därför att de mena att denna symboliserar dödandet av människor. Men detta gäller icke sjukvårdssoldatens särskilt utmärkta uniform. Tvärtom, sjukvårdssoldaten får ju såväl inom egen armé som bland fiender, som blivit sårade, förverkliga kristendomens kärlekstanke.

Här skulle med en mera ingående undervisning utan tvivel mycket kunna rättas och många av dessa värnpliktsvägrare få klart för sig, att den religiösa eller politiska propaganda, som de varit utsatta för, i grunden har varit människofientlig, har velat uppfostra dem till att neka att hjälpa de stackars sönderskjutna, sårade soldater, som betäcka ett slagfält. Man måste nämligen på slagfältet vara iklädd uniform, även som sjukvårdssoldat, för att icke bli betraktad och behandlad som marodör; och i så dessa värnpliktsvägrare detta klart för sig, skulle de utan tvivel släppa sin inrotade fördom. Alltså skulle jag komma till den åsikten, att motionen borde utan vidare avslås, så vida det icke kunde uppvisas exempel på att det kan finnas värnpliktsvägrare, vilka icke passa till sjukvårdssoldater.

Man kan också tänka sig möjligheten, att ingen som helst undervisning hjälper, att deras förutfattade mening är så outrotlig, att de vilja för sitt samvetes skull komma ifrån *varje* beröring med krigsmakten. Det finnes sådana exempel. Det sitter för närvarande, enligt en uppgift som jag fick senast i går, ungefär sex värnpliktsvägrare i fängelse, och de dömas icke en gång utan flera gånger. En verklig förbrytare dömes endast en gång, men dessa stackars övertygade samvetemänniskor dömas många gånger.

Herr Sundström och undertecknad ha därför enat oss om en sådan lösning av frågan, att man verkligen skulle kunna komma till en slutgiltig lösning och även ha möjlighet att få denna igenom i första kammaren. Att utan vidare bifalla motionen, d. v. s. låta dessa värnpliktsvägrare, som icke med några medel låta omvända sig, göra civilt arbete under lika lång tid som motsvarande militärtjänst, det anser jag vara farligt därför, att det kan vara en inbjudan för dem, som vilja hyckla samvetetsbetänkligheter, att komma ifrån den mera ansträngande militärtjänsten. Vill man alltså gallra bort dessa simulanter och hycklare och endast få kvar de verkligt övertygade värnpliktsvägrarne, så måste man göra denna civila arbetstid längre än den militära tjänstgöringstiden.

Vi ha framlagt ett förslag med upptagande av den tanke,

som Adolf Hedin på sin tid framförde i denna kammare och som jämväl förordats i den motion, som gång på gång väckts av herr Jacob Byström, nämligen en ökning av värnpliktstiden med exempelvis 10 %. Tjänstgöringstiden vid infanteriet, vilket ju är huvudvapnet, utgör som bekant 360 dagar. Alltså skulle en ökning av 10 % innebära 36 dagars förlängd tjänstgöringstid vid detta vapen. Jag tror icke, att någon annan än den, som har verkliga samvetsbetänkligheter, underkastar sig denna ökade arbetstid för att komma undan värnplikten.

Om anordnande för vissa värnpliktige av annat arbete än militär-tjänstgöring.

(Forts.)

Jag vet — det har herr Byström, som står i nära förbindelse med flera av dessa värnpliktsvägrare, vilka i regel tillhöra en viss religiös sekt, dock ej den han själv tillhör, meddelat mig — att de med glädje skulle se, att just denna lösning av frågan, som vi föreslagit, bleve av riksdagen antagen, ty då finge dessa människor visa, att det icke är av några bekvämlighetsskäl, som de vilja draga sig undan. De vilja också lägga ett offer på fosterlandets altare, fastän deras samvete förbjuder dem att bära uniform.

Nu ha högerreservanterna velat anvisa en annan utväg, nämligen Kungl. Maj:ts benädningsrätt. Varje särskilt fall skulle av Kungl. Maj:t prövas, och de, som hade verkliga betänkligheter, skulle helt och hållet bli befriade från värnplikten. Det anser jag vara en synnerligen olycklig lösning. Ty vad innebär detta? Jo, det innebär, att en person, som säger sig vara en utpräglad samvetsmänniska, begär att helt och hållet slippa ifrån att nedlägga sitt offer på fosterlandets altare. Är han en verkligt utpräglad samvetsmänniska, skall han väl vilja lägga ned ett ännu större offer än de övriga. Så att benädningsvägen, som för övrigt kan leda till ganska mycket godtycke, vill jag på det starkaste avråda ifrån.

Jag tror, att om kammaren ville ena sig om den lösning, som vi liberaler föreslagit i utskottet, så kunde vi äntligen få denna fråga ur världen på ett sätt, som skulle tillfredsställa det allmänna rättsmedvetandet utan att det skulle ha någon som helst menlig inverkan på försvaret, ty man skulle då kunna gallra bort dem, som man kunde tänka sig av dåliga skäl vilja innästla sig bland värnpliktsvägrarna.

Med anledning av vad jag nu anfört, ber jag alltså, herr talman, att få yrka bifall till den av mig och herr Sundström afgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Vidare anförde

Herr Berg i Munkfors: Herr talman, mina herrar! Då jag är motionär i denna fråga, vill jag yttra några ord.

Jag vill då först framhålla, att man väl i allmänhet torde vara överens om, att grundvalarna för ett folks utveckling äro yttrandefrihet, tryckfrihet och samvetsfrihet. Värnandet av dessa grundvalar har såväl i vårt land som annorstädes i världen

Om anord-
nande för vissa
värnpliktige
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.
(Forts.)

åstadkommit mycken kamp, icke minst värnandet av samvetsfriheten. Så småningom har dock rättsprincipen trängt igenom bland folken, och även här i Sverige har ju lagarna humaniserats på sista tiden, så att man kan säga, att även här denna princip gått fram. Det är väl för övrigt icke för mycket begärt, att man gör något i detta land, om vilket en framstående skald säger, att det är frihetens stamort på jorden. Man får ju taga de orden hur man vill, men i allt fall borde det väl ligga någon mening i dem. Det är för övrigt skäl i att påminna om dem vid ett sådant tillfälle som detta, då det särskilt gäller att skapa en lag för behandling av samvetsömma värnpliktige.

Av den utredning i ärendet, som föreligger, framgår — vad som också framhållits av den förre ärade talaren — att riksdagen vid flera tillfällen har sysselsatt sig med denna fråga. Redan 1898 behandlades den och då hade vår store politiske vältalare S. A. Hedin ett yttrande, varur jag endast skall anföra några få ord, nämligen de, som utgöra själva kontentan i hans anförande. Jag vill för övrigt rekommendera detta anförande till genomläsande av dem, som icke läst det. Det finnes återgivet i min motion. Sedan han talat om de martyrer i världen under olika tidsskeden i historien, som ljutit döden för sin övertygelse och tro och för sin vägran att bära vapen och lära sig att mörda människor, tillägger han dessa ord: »Hava vi rätt att sätta vårt kalla förståndns resonemang mot dessas varma, levande känsla och tro? Nej, vi hava det icke. Eller skall jag säga, att lag, vilken den än må vara, står så högt, är så oantastlig, att det icke sker dem, som trotsa den, annat än rätt, när de för detta sitt trots dömas till det straff, lagen bestämmer? Nej, säger jag. Icke står jag här för att predika olydnad mot lagen, men jag kan icke underlåta att påminna där-om, att det ofta har inträffat, att i samtiden en minoritet och i framtiden ett flertal, för att icke säga eftervärlden enhälligt har prisat och berömt dem, som i trots mot lagen dömts till straff och lidande för sin tro, och om vilka vi nu erkänna: Dessa hava befordrat mänsklighetens framsteg.» Sedan Hedin hållit detta tal, antog andra kammaren den då föreliggande motionen, trots det den var avstyrkt. Hans värmande uttalanden om dem det här gällde gjorde således slag i saken vid det tillfället, och därmed togs det första steget i rätt riktning till förmån för frågans lösning.

Sedermera har frågan gått framåt litet grand undan för undan, varom man kan läsa i den utredning, som utskottet presterat. Genom dessa åtgärder kan de samvetsömma värnpliktige få en viss lättnad, enär regementschefen äger rätt förordna om särskilt arbete vid truppen, men i alla fall har man ännu icke nått till en fullt rättfärdig lösning av frågan.

Herr Liljedahl anförde nyss såsom bevis för att man ännu icke kommit fram till det mål, som bör uppställas, att icke mindre än sex värnpliktsvägrare för närvarande sitta i fängelse.

Jag har fått brev från några av dessa, särskilt från en, som för närvarande sitter på centralfängelset i Malmö, och när man läser dessa brev med berättelser om, huru de ha fängslats och huru de ha blivit hanterade, så börjar man verkligen att tänka mera varmt än någonsin förr på vad som kan göras för dessa människor det här gäller. Den person, som enligt vad jag nämnde sitter på centralfängelset, omtalar, att då han vägrade på grund av sitt samvetes bud att ikläda sig vapenrocken, blev han omhändertagen av fyra stycken militärer, och dessa höllo honom med våld, medan man klädde på honom militärdräkten. Jag tror icke, att det finnes någon människa och särskilt tror jag icke, att det finnes någon här i riksdagens andra kammare, som hyser den meningen, att ett sådant hanterande av en svensk medborgare skall vare sig väcka några fosterländska känslor eller medverka till att man kommer till rätta på det område, som här är fråga.

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militär-tjänstgöring.

(Forts.)

Fastmer måste väl erkännas att det verkligen är på tiden att steget nu tages ut för värnandet om dessa samvetsömma värnpliktiges rätt. Det kan också hänvisas på att man i flera andra länder gjort åtskilligt för att gå tillmötes sådana värnpliktiga, och detta visar, att statens intresse måste ligga i en helt annan riktning än däri, att man våldför sig på dessa människor såsom nu sker.

Redan av vad som förut sagts av herr Liljedahl torde kammarens ärade ledamöter ha fått klart för sig att det här gäller att taga ställning till en av de tre olika linjer, som föreligga. Den liberala reservationen grundas ju därpå, att man skall öka ut tiden för att på det sättet använda sig av en avskräckningsmetod mot simulation. Jag vill beträffande denna reservation säga, att jag för min del icke tror på en sådan avskräckningsmetod. Det har visat sig i strafflagstiftningen att sådana åtgärder icke alltid, ja knappast någonsin, lett till resultat. Jag har till och med hört en framstående man på detta område, som sysslat mycket med straffrättsliga frågor, göra det påståendet, att det endast är i mycket sällsynta fall man bör bygga strafflagar på denna metod, och denna princip torde även här i detta fall bliva gällande.

Men då säges: Föreligger här icke en synnerligen stor fara, om riksdagen skulle besluta i enlighet med utskottets förslag, som ju går ut på att de det rör endast skulle utföra kulturellt arbete under samma tid som den vanliga värnplikten fullgöres. Ja, man har icke kunnat påvisa detta med några fakta, utan har blott åberopat lösa antaganden, och för min personliga del vill jag icke tro på, att det skulle ligga någon fara i att dessa värnpliktiga, som på grund av samvetsbetänkligheter icke vilja iföra sig uniform och övas i krigstjänst befriades på detta sätt, ty jag håller för att det icke skulle bli något större antal av sådana personer. Ingen kan väl vilja påstå, att det ändock ligger rättvisa i att man utökar tiden för dessa värnpliktiga. Den är lång nog

Om anord-
nande för vissa
värnpliktige
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.

(Forts.)

ändå som den är, ett helt år för värnpliktige i allmänhet, och om samvetsömma värnpliktige skulle utföra kulturarbeten under samma tid, så må väl även de anses hava fullgjort sin plikt.

Beträffande nu högerns reservation, så har jag precis samma uppfattning som herr Liljedahl, att man icke torde kunna på den i denna reservation förordade vägen komma fram till det äsyftade målet. Jag vill därför för min del på det varmaste rekommendera det slut, till vilket utskottets majoritet kommit, vilket sammanfaller med motionen och vari föreslås att taga steget fullt ut i den riktning, vari man bör taga det, så att man lämnar full rättvisa åt alla.

Jag ber således, herr talman, med vad jag här yttrat i all korthet att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr G u s t a f s s o n i Brånsta: Herr talman, mina herrar! Jag jämte tre andra ledamöter av utskottet ha fogat en reservation till dess utlåtande, och denna reservation är så utförlig, att jag kan inskränka mig till att yttra mig mycket kort.

Av de talare, som förut här yttrat sig, ha framhållits, att man skulle försöka att skipa en fullständig rättvisa för att få en lösning av denna fråga. Ja, jag undrar, mina herrar, om vi äro mäktiga att i denna ofullkomlighetens värld någonsin skipa en *fullständig* rättvisa. Om man går med på utskottets förslag eller de liberala reservanternas förslag, så innebär det ju, att de samvetsömma värnpliktige skulle medgivas rätt att så snart de kunna åberopa samvetsskäl bli befriade från att göra vapentjänst eller deltaga i annat arbete för truppen. Förut, alltsedan det kungl. cirkuläret av den 21 februari 1902 blev utfärdadt, ha de motioner, som väckts i ämnet, alltid avsett att befria dem, som på grund av *religiösa* samvetsskäl vägrade göra annat arbete. Nu heter det, som sagt, blott »samvetsskäl». Ett beslut i sådan riktning kunde således få ganska vittfamnande konsekvenser, ty det är givet att det är många, som kunna anföra t. ex. antimilitära samvetsskäl mot att göra arbete för truppen eller ikläda sig vapenrocken, och dessa skulle då ha full *rätt* att bli befriade. Det kan också tänkas, att personer rent av hyckla samvetsskäl för att komma fria från denna tjänstgöring. Jag undrar, om det är *full rättvisa*, att den, som hycklar samvetsbetänkligheter, skall vinna vissa förmåner? Jag tror, som sagt, icke att vi äro mäktigt att någonsin skipa en fullständig rättvisa här i världen.

Jag och mina medreservanter ha i stället, såsom här förut blivit framhållet, förordat en annan väg i fråga om dessa religiöst samvetsömma, nämligen att man skulle gå till väga på samma sätt som man gör i en del andra fall, då en allmän lag icke kan reglerande ingripa i varje särskilt fall, och således även här anlita den kungliga benådningsrättens väg. Jag vill icke påstå, att man på den vägen skulle kunna skipa en fullständig rättvisa, men jag tror, att om Kungl. Maj:et efter noggrann prövning av varje särskilt fall finge väga skälen för och emot, så skulle säkerligen i många fall, där det är allvar-

liga religiösa samvetsskäl, som äro orsaken till de värnpliktiges vägran, dessa kunna bli befriade.

Att däremot gå så långt, att alla, som av ett eller annat samvetsskäl vägra att bära vapenrock, skulle ha full rätt att befrias, det kan dock vara farligt, synes mig, särskilt inför en krigsfara, ty det innebär ju, att en värnpliktstreck skulle kunna betraktas som en fullt lojal handling, för så vitt som de värnpliktige åberopa samvetsskäl. Detta synes mig vara farligt ur försvarssynpunkt, ty plikten att försvara sitt land måste vi nog hålla på, särskilt i sådana tider som de närvarande.

På grund härav ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig jämte tre andra ledamöter av utskottet avgivna reservationen.

Herr Åkerlindh instämde häruti.

Herr Å k e r m a n: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning därav, att herr Liljedahl ansåg, att den utväg, som av honom och en medreservant anvisats, skulle vara utan någon som helst risk för försvaret.

Han ansåg, att det skulle bli så få, som skulle vilja begagna sig av den utväg de föreslagit, och att inga andra än de, som av verkliga samvetsskäl hade svårt att ikläda sig vapenrocken, skulle anlita den utvägen. Han trodde med få ord, att de 36 dagarna skulle verka avskräckande, så att icke denna utväg bleve frestande. Jag vill då gentemot detta antagande endast sätta en erfarenhet, som jag har och som nog alla hava, som ha deltagit i inskrivningsförrättningar. På den tiden, då somliga värnpliktige hade att fullgöra 240 dagars tjänstgöring och andra 365 dagars tjänstgöring, var det i allmänhet och särskilt inom vissa landsdelar ingalunda svårt att få dem, som ville göra 365 dagars värnpliktstjänstgöring. Och varför? Jo, därför att det ansågs, att själva tjänstgöringen vid truppslagen med den längre övningstiden var mycket lindrigare. Det gällde dock då en skillnad på 125 dagar. Nu är jag rädd för att det blir rätt många värnpliktige, som tro, att det föreslagna arbetet kommer att bli betydligt lindrigare än militärtjänstgöringen, och då kan jag icke tro, att de 36 dagarna komma att verka avskräckande.

Jag skall icke närmare ingå på någon motivering, varför jag ställer mig på samma ståndpunkt som herr Gustafsson i Brånsta och hans medreservanter. Jag hänvisar till den utförliga och sakliga motiveringen till reservationen och framförallt till det referat, som däri förekommer av den kommittés uttalande, som har haft denna fråga under behandling. Jag ber emellertid att få påpeka, att ännu finnes mig veterligt icke i något enda lands värnpliktslag något stadgande i den riktning, som nu ifrågasättes. Att en förordning utfärdats i Norge, som går i denna riktning, är mig icke obekant. Däremot finnes som bekant i flera värnpliktslagar undantagsbestämmelser för vissa andliga, men det är en helt annan sak.

Nu säger herr Berg i Munkfors, att vi stödja oss endast på an-

Om anordnande för vissa värnpliktige av annat arbete än militärtjänstgöring.
(Forts.)

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militär-tjänstgöring.

(Forts.)

taganden, då vi tro, att det skulle bli simulanter, om utskottets hemställen bifölles. Ja, vi ha ju ännu icke dessa stadganden om värnpliktens utbytanden mot civilt arbete och vi kunna därför icke stödja oss på annat än antaganden, men jag frågar, om vi icke ha en viss rätt till sådana antaganden, då de faktiska omständigheterna äro sådana, som jag nyss skildrade, d. v. s. att värnpliktige förut icke tvekat att taga 125 dagars längre tjänstgöringstid, därför att de trots den tjänstgöringen vara angenämare.

Herr talman, jag skall icke uppehålla tiden längre, utan inskränker mig till att yrka bifall till den av herr Gustafsson i Brånsta m. fl. afgivna reservationen.

Herr Höglund: Jag torde icke heller behöva fatta mig så värst utförligt, då ju den ärade högerrepresentanten i utskottet icke gjort något kraftigare försök att här hävda högerns ståndpunkt i frågan. Jag kan emellertid icke underlåta att beteckna denna ståndpunkt såsom i ordets rent bokstavliga bemärkelse reaktionär, ty den synes mig rikta sig mot till och med det medgivande, som redan gjorts i det Kungl. cirkuläret av 1902, däri ju truppförbandscheferna bemyndigades att efter noggrann prövning och inhämtade upplysningar i varje särskilt fall medgiva befrielse från tjänstgöring för sådana värnpliktige, som av samvetsskäl ansågo sig förhindrade att fullgöra sin värnplikt.

Jag vill begagna tillfället att rätta ett missförstånd som herr Gustafsson i Brånsta gjorde sig skyldig till, då han sade, att det förut endast gällde sådana värnpliktige, som av religiösa samvetsskäl vägrade fullgöra sin värnplikt.

Detta är icke förhållandet, åtminstone om man får döma av ordalagen i det Kungl. cirkuläret, och det är således icke någon utvidgning av detta begrepp, som utskottet sökt göra, utan utskottet har fortfarande hållit sig enbart till uttrycket »samvetsbetänkligheter», icke »religiösa samvetsbetänkligheter».

Vad det här närmast gäller synes mig vara en ganska liten detaljfråga. Själva huvudprincipen sådan den redan en gång är godkänd av riksdagen, innebär ju att bereda dessa personer möjlighet till befrielse från värnplikten. Frågan har nu kommit upp, därför att det finnes en del personer, som anse sig icke blott icke kunna göra värnplikt utan icke heller kunna bära värnpliktsdräkten, och vilka därför bliva straffade, ofta upprepade gånger. Nu har man ansett, att det är alldeles orimligt, att när staten medgivit befrielse från det väsentliga, nämligen själva vapentjänsten, den skulle straffa dessa personer därför att deras samvete är så ömtåligt, att de icke heller kunna bära vapendräkten. Det är ju detta saken ytterst rör sig om.

Jag tror, att högerreservanterna givit frågan en betydligt större innebörd än den i verkligheten har, blåst upp den till proportioner, som den alls icke äger och utmålet konsekvenser, som säkerligen aldrig komma att inställa sig. Om det gällde här en fullständig befrielse från allt arbete för statsändamål, såsom exempelvis herr

Lindhagen en gång förordade i en reservation till ett lagutskotts-
betänkande i den här frågan, då skulle jag förstått, om man väjt till-
baka för de konsekvenser detta kunde medföra i talrika försök att
simulera samvetsskäl på ett eller annat sätt och således erhålla frihet
från militärtjänstgöringen. Men jag har den uppfattningen i motsats
till herr Åkerman att detta icke bleve fallet, att detta icke alls kom-
me att synas de värnpliktige i allmänhet såsom något eftersträfvans-
värt, då ju det civila arbetet, som det här är fråga om, otvivelaktigt
till en viss grad får karaktär av tvångsarbete, som för de flesta måste
te sig ganska motbjudande; det skall således endast vara, där synner-
ligen starka samvetsskäl föreligga, som någon skall på detta sätt
söka befrielse från värnplikten.

*Om anord-
nande för vissa
värnpliktige
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.
(Forts.)*

Detta är också en uppfattning som såvitt jag kunnat utröna
är ganska allmän bland de värnpliktige själva, och den har även
ganska allmänt omfattats i utskottet, då vi behandlade denna fråga.

Det är emellertid med glädje man konstaterar, att även höger-
reservanterna uttalat sig mot det orimliga i att gång på gång be-
straffa personer, som göra sig skyldiga till sådan vägran. Det är
dock alltid ett framsteg, om än ett litet, i rätt riktning. Jag skulle
för övrigt vilja till herrar högerreservanters övervägande rekomen-
dera några ord, som fölls i denna kammare av en frireligiös höger-
man, nämligen herr Waldenström, första gången frågan var före i
kammaren år 1898. Han yttrade då:

»Jag har velat säga, att man icke får för svårigheters skull av-
färda en fråga, som i alla fall icke låter avfärda sig utan oemot-
ståndligt fordrar sin lösning. Man kan dock icke genom lag reglera
människors övertygelse. Det finnes och kommer säkerligen alltid att
finnas personer, som läsa den heliga skrift på sådant sätt, att de
däri icke kunna se annat än att hon, som de från barndomen lärt att
betrakta som Guds ord, förbjuder dem att bära vapen. Och man
måste taga hänsyn till dessa personer och deras av övertygelse för-
anledda samvetsbetänkligheter.»

Jag tror i likhet med herr Waldenström, att det ur rent sam-
hällsbevarande synpunkt, som herr Gustafsson i Brånsta skulle före-
träda, är ett intresse att taga hänsyn just till sådana personer, som
det här rör sig om, då man genom ett motsatt förfarande endast
skapar martyrer, som säkerligen komma att mer skada än gagna just
det försvarsintresse, som herr Gustafsson i Brånsta förvisso varmt
omfattar.

Till den liberala reservationen skall jag endast be att få säga,
att det ju visserligen kan synas vara ur de vägrandes synpunkt en
oväsentlighet, om det pålägges dem några dagars större eller mindre
tillägg i tjänstgöringen, för att på detta sätt förekomma simulering,
men jag kan icke finna, att själva principen är riktig. Man måste
rikta sig mot att staten sålunda fortfarande skulle, om än i annan
form, bestraffa dessa personer på grund av deras samvetsömhet och
utmäta åt dem en längre tjänstgöringstid, som i alla fall blir ett
slags tvångsarbete, ett extra påbröd, därför att deras samvete hind-
rar dem att fullgöra den militära tjänstgöringen. Jag tror icke, att

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militär-tjänstgöring.

(Forts.)

detta kan vara rätt, och jag tror icke, att det är gagneligt. Därför vill jag icke biträda den liberala reservationen utan hemställer, att kammaren måtte antaga utskottets förslag i frågan.

Med herr Höglund förenade sig herr *Bengtsson* i Göteborg.

Herr Liljedahl: Med anledning av herr Gustafssons i Bränsta yttrande skall jag be att få läsa upp det i den här frågan utfärdade kungliga cirkuläret av den 21 februari 1902. Däri ålägges det vederbörande truppförbandschefer »att därest, efter inhämtande av erforderliga upplysningar, de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall finna övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrar att fullgöra vapentjänst, därtill föranledes av allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst, förordna, att dylik värnpliktig skall användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet (stationen eller å flottans fartyg)». Alltså åberopas här endast allvarliga samvetsbetänkligheter.

Sedan vill jag angående herr Åkermans yttrande nämna, att det visserligen är sant, att vid inskrivningarna somliga värnpliktiga föredragit den längre övningstiden, men det har utan tvivel skett därför att de funnit denna längre övningstid fördelaktigare, sådan den varit anordnad, exempelvis vid kavaleriet med två repetitionsövningar i stället för tre vid infanteriet. Jag anser därför att detta argument icke kunna tillämpas i den föreliggande frågan. De värnpliktiga föredraga en längre rekrytskola, då de äro ogifta och kanske ha svårare att få arbete, för att sedan som äldre så mycket lindrigare komma ifrån repetitionsövningarna.

Jag vill erinra om, att det kungliga cirkuläret varit gällande i 13 år, man har sålunda haft tillfälle att se, vilka verkningar det medfört. Ehuru enligt detsamma tjänstgöringstiden icke blir ökad för dem, som förrätta civilt arbete — man kan ju säga, att handräckningsarbete är ett sådant, det enda som skiljer är uniformen — har det icke blivit någon tillströmning av värnpliktsvägrare, som sagt sig icke vilja bära vapen, därför att deras samvete förbjuder dem det. Nu vet var och en, som exerceerat bevärning, att det är mycket bekvämare att tjänstgöra som icke vapenför än att vara vapenför och få utstå de strapatser, som därmed följa, men jag tror, att svenska folket är bättre än vad högerreservanterna tyckas förmena. Det är de verkligt samvetsömma, som det här är fråga om. För att emellertid så långt det är möjligt mota hyckleriet ha vi liberala reservanter velat föreslå en utväg, som jag tror kan innebära en garanti värd att taga vara på. Jag hemställer än en gång till kammaren att bifalla detta förslag till frågans lösning, därför att jag tror, att det är den enda väg, på vilken man kan komma fram. Skulle vi därmed riskera svenska statens existens och effektiviteten av vårt försvar, vore jag den förste att yrka

avslag. Men, som sagt, de erfarenheter jag haft om cirkulärets verkningar, ingiva icke några farhågor i den riktningen, varför jag, herr talman, ber att få vidhålla mitt yrkande.

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militär-tjänstgöring.
(Forts.)

Herr Gustafsson i Brånsta: Herr talman! Herr Höglund ville påstå, att vår reservation var så reaktionär, att den även riktade sig emot den *möjlighet* till befrielse från värnpliktstjänsten, som för närvarande finnes. Jag tror icke, att herr Höglund kan vidhålla detta påstående, ifall han gör sig mödan att läsa vår reservation, ty mot *möjligheten* till befrielse ha vi icke riktat oss, vi ha tvärtom velat ha *möjligheten* till befrielse för de religiöst samvetsömme utvidgad. Vad vi riktat oss mot har varit att det skulle bli *lagstadgad rätt* för dem, som föregiva samvetsskäl, att komma från både vapentjänsten och annat arbete vid truppen.

Vidare anförde herr Höglund, och även herr Liljedahl tycktes ha samma uppfattning, att jag påstått, att det kungliga cirkuläret av den 21 februari 1902 innehöll den bestämmelsen, att endast de religiöst samvetsömme skulle enligt detsamma befrias. Det var icke så jag yttrade mig, utan jag sade, att de motioner, som efter detta cirkulärs utfärdande blivit väckta i frågan, avsett ytterligare befrielse allenast för de *religiöst* samvetsömme. Om herr Höglund missuppfattat mig, har det berott på, att han icke hörde rätt.

Vi ha som sagt velat lägga huvudvikten på, att man icke skall stifta en lag, enligt vilken det blir medgiven rättighet för var och en, som föreger samvetsskäl, att vinna befrielse, ty då kommer individen i den situationen, att han får överväga, huruvida han skall ställa sig samhällets föreskrifter till efterrättelse eller icke, och det är alldeles säkert, att har det hittills varit ett fåtal, som föregivit samvetsskäl, kommer det förvisso, sedan det blivit en lagstadgad rättighet att kunna vinna befrielse, att bli icke ett fåtal utan ett mycket stort antal, som begagnar sig därav, och det är huvudsakligen av detta skäl, som vi icke kunnat vara med om att tillstyrka motionen.

Herr Hamilton: Herr talman! Jag har så hög tanke om mina politiska motståndare av högern, att jag är övertygad om, att det även för dem bör kännas beklämmande, att vi äga i vårt land en lagstiftning, som kvarhåller i fängelse år efter år män, som på grund av sin religiösa övertygelse icke vilja bära vapenrock. Herr Gustafsson i Brånsta säger: »ja, jag vill visserligen icke vara med om, någon lagförändring i angivna syfte, men det finnes ju andra utvägar för dessa män att vinna befrielse. Kungl. Maj:t kan av nåd giva dem sådan, eller de kunna bli förklarade för mindre normala och därför kasseras». Men så går det ej till i verkligheten, herr Gustafsson i Brånsta, utan de bli satta i fängelse, och det är det, som förefaller mig så upprörande. Det kan väl ingen vilja påstå, att det vore ur försvarssynpunkt lämpligt att behålla dem under vapen. De män, som gå i fängelse för sin övertygelse, kunna också gå i döden för densamma, men ingen lär förmå dem att skjuta sina medmänni-

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militärtjänstgöring. skor. De bli därför ett påhäng på försvaret och kunna ej annat än försvaga försvaret, om de tvingas att gå med i ledet.

Det synes mig, att efter de många år, som denna tanke har varit föremål för riksdagens behandling, den dag till sist borde randas, då detta upprörande tillstånd, som finnes i vårt land med avseende på dessa män, upphörde.

(Forts.)

Ja, herr talman, det torde vara tämligen likgiltigt, om jag yrkar bifall till utskottets förslag eller herr Liljedahls reservation. Det förefaller mig emellertid oegentligt att öka dagantalet för värnpliktiga ifråga, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Schotte: Herr talman! Det är bara ett par ord jag har att säga, särskilt i anledning av herr Åkermans yttrande.

Jag har under flera år tjänstgjort i inskrivningsrevision, både som biträde och som ordförande, och fått det allmänna intryck av de besvärsskrifter, som där föredragits angående medgivande att bli inskriven vid annat vapen — framför allt kavalleriet, i stället för infanteriet, där vederbörande inskrivits — att skälen för dylika framställningar varit övningarnas vid kavalleriets anordnande, och möjligheterna att fullgöra värnplikten mera i ett sammanhang. Framför allt är det studenter och andra studerande, som vilja få det bättre ordnat för sina studier, än som blir fallet, om de fullgöra värnplikten vid infanteriet. Vad som av herr Åkerman yttrats bevisar, enligt min mening, ej vad han velat därav få fram.

Jag anhåller att få förena mig i det yrkande, som framställts av herr Liljedahl.

Herr Gustafsson i Brånsta: Med anledning av herr Hamiltons varma uttalande till förmån för dessa samvetsömma värnpliktiga kan jag icke underlåta att erinra om, hurusom, när denna fråga 1907 behandlades i första kammaren, greve Raoul Hamilton där hade ett anförande, som han slutade med följande ord: »Då här såsom skäl för avslag anförts, att de ifrågasatta åtgärderna skulle vara kryphål för många, som icke vilja fullgöra sin värnplikt, vill jag uttala den förmodan, att det arbete, som skulle sättas i värnpliktens ställe, blir *mera motbjudande än värnplikten*.»

Jag har mycket svårt att tänka mig, hur man skall bereda ett arbete, som blir *mera motbjudande* för samvetsömma värnpliktiga än vapentjänsten, och jag har velat säga detta för att visa, att kanske ömheten för dessa personer icke är så stor, som av herr Hamiltons anförande kunnat förefalla.

Herr Thore: Herr talman! För ett par dagar förekom i en antimilitaristisk tidning en uppgift, att den antimilitaristiska agitationen redan burit sådan frukt, att vid en inskrivningsförrättning av värnpliktiga 474 befunnos vapenföra, 85 icke vapenföra och 72 blevo frikallade, under det 326 voro frånvarande. Att så många som 326 eller cirka 35 % av hela antalet voro frånvarande, ansågs av tid-

ningen som tecken till motvilja mot att utföra värnplikt. Antag att det är som man här påstått att direkt försvarsovilja varit orsaken till att dessa 326 värnpliktiga undanhållit sig och att dessa skulle kunna vinna befrielse från att iklädas uniform och utföra varje militär tjänst genom att förebära samvetsbetänkligheter, men i stället finge utföra civilt arbete, så kunde man ju på detta sätt gå miste om en betydande del av vår armé. Vårt försvar kostar ju i det närmaste 100 miljoner kronor årligen; icke är det rådligt att införa bestämmelser, som i så betydande grad *kan* nedsätta försvarets effektivitet.

Om anordnande för vissa värnpliktiga av annat arbete än militär-tjänstgöring.
(Forts.)

Herr H a m i l t o n: Jag ber att med ett par ord få svara herr Gustafsson i Brånsta. Det civila arbetet är naturligtvis icke svårare för de samvetsömma, men det civila arbetet skulle bli svårare för dem som simulera. Det var det jag menade med mitt yttrande i första kammaren.

Herr B e r g i Munkfors: Herr talman! Jag ber endast att få rätta ett missförstånd, till vilket herr Thore och herr Gustafsson i Brånsta gjort sig skyldiga under debatten. Herr Thore räknade med att man skulle mista 30 % av dessa värnpliktiga, därest en sådan lag bleve stipulerad, som här föreslås i motionen, och herr Gustafsson i Brånsta har sagt ungefär detsamma. Detta är emellertid icke meningen; motionen är icke lagd så, frågans behandling förut har heller icke varit lagd så.

Det är bara detta, som jag har velat framhålla, så att man icke skall tro, att frikallelse vinnes endast genom ett löst påstående angående samvetsbetänkligheter, utan riktigheten av ett dylikt påstående skall noga prövas i varje särskilt fall.

Herr B e n g t s s o n i Kullen: Herr talman! Herr Höglund har citerat lektor Waldenströms ord och således ställt sig på samma sida som denne angående den religiösa sidan av saken. Men jag tror, att om man kunde uttrännsaka herr Höglunds tankar, så skulle man finna, att det är någonting annat, som ligger under dem, och det är det vi äro rädda för.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr Gustafssons i Brånsta reservation,

Herr H a m i l t o n: Herr talman! Man har framhållit för mig, att numera skulle finnas en möjlighet för att första kammaren skulle vilja biträda ett förslag i denna fråga från andra kammaren, och att det skulle falla sig lättare för första kammaren att ansluta sig till herr Liljedahls reservation än utskottets förslag. Oaktat jag för min del finner utskottets förslag vara det principiellt riktigaste, så skall jag för att möjligtvis därigenom bereda framgång för frågan be att få återta mitt yrkande om bifall till utskottets förslag och i stället hemställa om bifall till herr Liljedahls reservation.

*Om anord-
nande för vissa
värnpliktiga
av annat ar-
bete än militär-
tjänstgöring.*

(Forts.)

Härmed var överläggningen slutad. I enlighet med de där-
under förekomna yrkandena framställde herr talmannen propositio-
ner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bi-
fall i stället till den av herrar Liljedahl och Sundström avgivna, vid
utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) avslag å utskottets hem-
ställan och bifall i stället till herr Gustafssons i Brånsta m. fl.
reservation; och förklarade herr talmannen sig anse den under 2:o)
upptagna propositionen hava flertalets mening för sig. Votering be-
gärdes emellertid, varför herr talmannen för bestämmande av kon-
trapropositionen ånyo upptog de övriga yrkandena, av vilka det
under 3:o) angivna nu förklarades vara med övervägande ja besva-
rat. Men jämväl ifråga om kontrapropositionen äskades votering,
i anledning varav först uppsattes, justerades och anslogs en så ly-
dande voteringsproposition:

Den, som till kontraproposition i huvudvoteringen angående
femte tillfälliga utskottets utlåtande nr 6 antager yrkandet om bi-
fall till den av herr Gustafsson i Brånsta m. fl. vid utlåtandet fo-
gade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda vo-
tering antagit yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Omröstningen enligt denna voteringsproposition utvisade 89 ja,
men 102 nej, vadan propositionen för huvudvoteringen erhöi följande
av kammaren nu godkända lydelse:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å femte tillfälliga ut-
skottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 6, bifaller
den av herrar Liljedahl och Sundström avgivna, vid utlåtandet fo-
gade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hem-
ställan.

Huvudvoteringen utföll med 83 ja mot 66 nej; och hade kam-
maren alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den av her-
rar Liljedahl och Sundström avgivna, vid utlåtandet fogade reser-
vationen.

Jämligt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 10, i anledning av väckt motion angående omorganisation av riksdagsarbetet; och

nr 11, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning av frågan om den politiska rösträttens utveckling till röstplikt;

statutskottets memorial, nr 26, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag till centralstyrelsen för Förbundet soldaternas vänner;

lagutskottets utlåtande, nr 18, i anledning av väckt motion med förslag till ändrad lydelse av 92 § växellagen; samt

jordbruksutskottets memorial:

nr 29, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ökade statsbidrag till kostnaderna för lantmåteriförrättningar; och

nr 30, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående väckt motion om ändring i 33 § väglagen.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Olofsson</i> i Åvik	under 3 dagar fr. o. m. den 12 april,
» <i>Andersson</i> i Milsmaden	» 2 » » 11 »
» <i>Sävström</i>	» den 12 april,
» <i>Thorsson</i>	» » 12 » och
» <i>Gylfe</i>	» 2 dagar fr. o. m. den 12 april.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5,12 e. m.

In fidem
Per Cronvall.